S/4478

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ

Zbigniew SABAK
Julian KRÓLIKOWSKI

OCENA ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

53292

WARSZAWA 2000

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 53292
II
Akademii Obrony Narodowej

Zbigniew SABAK
Julian KRÓLIKOWSKI

OCENA ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

WARSZAWA **2000**

Niniejszy materiał studyjny jest przeznaczony do wykorzystania na Wyższych Kursach Obronnych dla kierowniczej kadry administracji państwowej.

SPIS TREŚCI

Wstęp 5
1. Bezpieczeństwo międzynarodowe RP 7
1.1. Podstawowe pojęcia i kategorie w dziedzinie bezpieczeństwa 7
1.2. Międzynarodowe uwarunkowania bezpieczeństwa RP 10
1.2.1. Tendencje w bezpieczeństwie międzynarodowym 10
1.2.2. Europejska tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony 15
1.3. Polityka bezpieczeństwa RP – zasady ogólne i postanowienia. 29
2. Charakterystyka zagrożeń 35
2.1. Podstawowe pojęcia, kategorie oraz relacje między nimi 35
2.2. Klasyfikacja zagrożeń 40
2.3. Zagrożenia globalne 44
2.4. Zagrożenia dla Europy 50
2.5. Zagrożenia bezpieczeństwa RP 55
3. Polityczno-militarne zagrożenia bezpieczeństwa RP 57
3.1. Niestabilność polityczno-militarna na terenie Rosji i republik postradzieckich. Potęga militarna Rosji 57
3.2. Wojny, konflikty narodowościowe, etniczne i religijne 73
3.3. Proliferacja broni masowego rażenia 87
3.4. Terroryzm międzynarodowy i zorganizowana przestępczość .. 97
Zakończenie 106
Bibliografia 107

Załączniki:
1. Definiowanie zagrożeń 110
2. Zagrożenia bezpieczeństwa państwa 113
3. Najważniejsze zagrożenia dla USA i ich klasyfikacja według poglądów amerykańskich 114
4. Rosyjska ocena zagrożeń zewnętrznych kraju 117
5. Zagrożenia bezpieczeństwa narodowego Ukrainy 120
6. Przewidywane ryzyka dla świata i Europy oraz Republiki Czeskiej i Słowackiej 122

7. Podstawowe dane geograficzne o Polsce i państwach sąsiednich 128
8. Porównanie potencjałów militarnych Polski i krajów sąsiednich 129
9. Dyslokacja i zasięg międzykontynentalnych rakiet balistycznych Rosji 131
10. Zasięgi operacyjno-taktycznych rakiet balistycznych 132
11. Zasięgi lotnictwa, rakiet i artylerii znajdujących się w Kaliningradzie 133
12. Podstawowe kierunki rozwoju nowych systemów uzbrojenia w Rosji 134
13. Rodzaje broni jądrowej III generacji, nad którymi są prowadzone prace w Rosji 135
14. Wykorzystywanie w celach wojskowych instalacji do oddziaływania na jonosferę promieniowaniem radiowym KF z powierzchni ziemi 136
15. Oddziaływanie infradźwięków f < 20 Hz na ludzi 137
16. Zasięg rozpoznania radioelektronicznego z kierunku wschodniego i północnego 138
17. Rejony wojen i konfliktów stanowiące zagrożenie dla bezpieczeństwa na świecie 139
18. Rejony konfliktów narodowościowych, etnicznych i religijnych w Europie 140
19. Konflikty narodowościowe, etniczne i religijne stwarzające zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski 141
20. Proliferacja broni masowego rażenia 142
21. Wybrane obiekty energetyki jądrowej na terenie Rosji, Ukrainy, Białorusi i Litwy 143
22. Prawdopodobne rejony zatopienia amunicji chemicznej na Morzu Bałtyckim 144
23. Regiony stanowiące źródło zagrożenia terroryzmem 145

WSTĘP

Po rewolucyjnych zmianach, które miały miejsce w 1989 roku w Europie doszło do rozbicia struktur byłego bloku wschodniego. Wraz z końcem zimnej wojny zachodnie struktury obronne również straciły swoje początkowe znaczenie. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej, które wystąpiły z Układu Warszawskiego i narzuconego im „sojuszu" ze Związkiem Radzieckim znalazły się w tak zwanej próżni bezpieczeństwa. Rozpoczęły one poszukiwania drogi do kształtowania nowej architektury bezpieczeństwa narodowego i europejskiego. Państwa te stanęły wobec konieczności rozstrzygnięcia szeregu dylematów: dokonania wyboru, sformułowania założeń suwerennej polityki, a przede wszystkim samodzielnego zadbania o własne bezpieczeństwo. Okazało się bowiem, iż społeczność międzynarodowa nie potrafi sobie poradzić z rozwiązaniem konfliktów w regionach znajdujących się poza obszarem żywotnych interesów mocarstw. Każde państwo i każdy naród musi przede wszystkim sam zatroszczyć się o siebie.

Wszystkie państwa funkcjonują w złożonym środowisku międzynarodowym. Jest to jeden z czynników wpływających na politykę bezpieczeństwa każdego z nich oraz jego sojuszników, sąsiadów i innych podmiotów związanych z tym otoczeniem. Równocześnie, w tym globalnym środowisku funkcjonują oraz powstają **realne, potencjalne** lub **pozorne zagrożenia**, które w większym lub mniejszym stopniu, wpływają na wszystkie jego elementy. Dlatego też kształtowanie polityki bezpieczeństwa Polski nie może obejść się bez analizy stosunków międzynarodowych mających wpływ na jej sytuację.

Najważniejszym zadaniem stojącym przed państwem i narodem jest zapewnienie sobie bezpiecznego bytu i rozwoju, jak również suwerennego traktowania w stosunkach międzynarodowych, zagwarantowania nienaruszalności granic oraz integralności terytorialnej. Warunkiem tego **jest zapobieganie wszelkiego rodzaju zagrożeniom**, w tym także **zagrożeniom militarnym**, które mogą doprowadzić do

kryzysu wewnętrznego lub międzynarodowego, a w rezultacie do konfliktu zbrojnego.

Stan i poziom zagrożeń oraz sposób ich postrzegania to jeden z głównych determinantów polityki państwa. Ocena zagrożeń stanowi punkt wyjścia każdej sensownej diagnozy stanu bezpieczeństwa państwa, a jednocześnie najbardziej oczywisty punkt odniesienia dla wszystkich konkretnych poczynań związanych z zapewnieniem tego bezpieczeństwa.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie prognozy militarnych zagrożeń Polski. Materiał zawiera podstawowe informacje na temat teorii bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego oraz zagrożeń, a także ocenę obecnej sytuacji międzynarodowej w Europie i na świecie. Na tej podstawie określono prawdopodobne zagrożenia militarne Polski.

1. BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE RP

1.1. Podstawowe pojęcia i kategorie w dziedzinie bezpieczeństwa

Współczesny świat jest obszarem niespotykanej w historii współzależności między państwami i internacjonalizacji różnych sfer życia. Rozpatrywanie bezpieczeństwa narodowego jest nie do pomyślenia bez szerszego spojrzenia, bez poznania warunków, norm i mechanizmów aktualnie występujących i obowiązujących w świecie i Europie oraz bez zrozumienia treści, zakresu i systemu funkcjonowania bezpieczeństwa międzynarodowego.

W przypadku naszego kraju, z jednej strony, z systemu bezpieczeństwa ukształtowanego w świecie i Europie wypływa poczucie stabilizacji i możliwość niezagrożonego istnienia oraz rozwoju. Z drugiej jednak strony z bliższego i dalszego otoczenia zewnętrznego wypływają naciski i zagrożenia. Popieranie i współudział w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego stanowią pogłębienie bezpieczeństwa narodowego. Pozwala ono na życie stabilne, bez strachu i w pokoju. W przeciwieństwie, brak określonego miejsca w „społeczności międzynarodowej" oraz izolacja rodzą niepewność, pogłębiają strach, wywołują brak stabilności itp. Związek między bezpieczeństwem narodowym i międzynarodowym jest oczywisty.

Szczególnie w okresie ostatnich kilku lat powiedziano na temat bezpieczeństwa bardzo wiele.Termin ten występuje w wielu dyscyplinach naukowych: politologii i nauce o stosunkach międzynarodowych, ekonomii itp. oraz dziedzinach działalności człowieka, państw, organizacji ponadnarodowych itd.

Bezpieczeństwo było i jest definiowane jako: *stan niezagrożenia, spokoju; stan i poczucie pewności, wolność od zagrożeń; wolność od strachu lub ataku; przeciwieństwo niebezpieczeństwa; poczucie zagrożenia ze strony niestabilnego porządku, w którym żyjemy; swoboda działania, której nie towarzyszy poczucie zagrożenia, a więc i stan umysłu, który determinowany jest przez określoną formę porządku*

międzynarodowego; warunek przetrwania; rozumny standard życia[1]. Prof. R. Zięba stwierdza, że: *w znaczeniu ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb:* ***istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, całości, tożsamości (identyczności), niezależności, ochrony poziomu i jakości życia*** (podkr. – Z.S.)[2].

Rozważając problemy zagrożeń kraju, obracamy się w obszarach **bezpieczeństwa narodowego (bezpieczeństwa państwa)** i **bezpieczeństwa międzynarodowego**, a te stają się coraz bardziej od siebie zależne.

W praktyce na treść definicji bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego w Polsce miały wpływ procesy polityczne, które nastąpiły po okresie zimnej wojny i doprowadziły do znaczących zmian na mapie politycznej Europy. W wyniku transformacji strukturalnej i przewartościowań koncepcyjnych państwa Europy Środkowo-Wschodniej, **w tym Polska**, uzyskały w pełni podmiotowe uczestnictwo w stosunkach międzynarodowych. Stary system zapobiegania wojnie stał się nieprzydatny w nowych warunkach. Jednocześnie problem bezpieczeństwa zyskał nowy wymiar ze względu na takie uwarunkowania, jak:

- nowe wyzwania, przed którymi stał nasz kraj;
- możliwość i konieczność otwarcia się na szerszy świat;
- nieuchronność dostosowania się do rynkowych reguł gospodarki światowej;
- konieczność godzenia dynamiki i transformacji ustrojowo-gospodarczej z pożądaną stabilnością;
- znalezienie się w otoczeniu nowo powstałych państw;
- konieczność przejmowania odpowiedzialności za własne bezpieczeństwo, w sytuacji zniknięcia gwarancji blokowych;
- potrzeby zorganizowania współpracy w skali regionalnej i subregionalnej.

Obecnie w Polsce **bezpieczeństwo narodowe (państwa)** rozumiane jest jako: *stan równowagi między zagrożeniem wywołanym*

[1] J. Stańczyk: *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa,* Warszawa 1996, s. 15-16.

[2] R. Zięba: *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe", nr 2/1989, s. 10.

możliwością zaistnienia konfliktu a potencjałem obronnym[3]*; stan świadomości społecznej, w którym istniejący poziom zagrożeń, dzięki posiadanym zdolnościom obronnym, nie budzi obaw, lęku o zachowanie (osiągnięcie) uznanych wartości*[4]*; zdolność narodu do ochrony jego wartości wewnętrznych przed zagrożeniami zewnętrznymi*[5]*; taki rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych)*[6]*; stan uzyskany w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określany stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń*[7].

Bezpieczeństwo międzynarodowe, *czyli taki układ stosunków międzynarodowych, który zapewnia wspólne bezpieczeństwo państw danego systemu międzynarodowego*[8], a wg prof. J. Kukułki *obejmuje przetrwanie (państwa, narodu, grupy etnicznej), integralność terytorialną, niezależność polityczną oraz jakość życia*[9], jest definiowane jako: *brak obiektywnie istniejących zagrożeń i subiektywnych obaw oraz zgodne dążenie i działanie społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony określonych wartości państwowych i pozapaństwowych (społecznych) za pomocą norm, instytucji i instrumentów zapewniających pokojowe rozstrzyganie sporów oraz tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych i innych przesłanek dynamicznej stabilności i eliminowania zagrożeń*[10].

Jak wynika z powyższych definicji, najważniejszym zadaniem stojącym przed państwem i narodem polskim w kwestii bezpieczeństwa jest zapewnienie bezpiecznego bytu i rozwoju, suwerennego

---

[3] W. Stankiewicz: *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne*, Warszawa 1991, s. 73.

[4] C. Rutkowski: *Bezpieczeństwo i obronność: strategie – koncepcje – doktryny*, Warszawa 1995, s. 30.

[5] *Polityka zagraniczna państwa*, Warszawa 1992, s. 66.

[6] S. Dworecki: *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 16.

[7] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996, s. 10.

[8] R. Zięba, w: *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987, s. 29.

[9] J. Kukułka: *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależność i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe", nr 7/1982, s. 34.

[10] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996, s. 9.

traktowania w stosunkach międzynarodowych, zagwarantowanie nienaruszalności granic oraz integralności terytorialnej. Tym samym bezpieczeństwo narodowe jest procesem, tzn. celową i zorganizowaną działalnością upoważnionych organów państwa, opierającym się na określonej koncepcji – doktrynie bezpieczeństwa oraz jest realizowane sposobami i środkami polityki zagranicznej.

1.2. Międzynarodowe uwarunkowania bezpieczeństwa RP

Bezpieczeństwo państwa jest wypadkową zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych uwarunkowań i czynników w istotny sposób wpływających na sytuację Polski oraz na całokształt warunków, w jakich rozwija się nasz kraj.

Na politykę bezpieczeństwa Polski wpływa rozwój sytuacji polityczno-militarnej, gospodarczo-ekonomicznej i społecznej w Europie i świecie, a w szczególności:

- aktualny i przewidywany stan systemu bezpieczeństwa międzynarodowego;
- efektywność kształtującej się europejskiej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony oraz innych instrumentów stabilizujących bezpieczeństwo;
- stan stosunków w regionie oraz relacje Polski z państwami najbliższego otoczenia.

1.2.1. Tendencje w bezpieczeństwie międzynarodowym

Podmiotowa i przedmiotowa struktura współczesnego świata ulega gwałtownym zmianom. Można przyjąć, że obecnie kształtuje się **scenariusz nowego podziału świata**[11] tak w kwestii polityczno-militarnej, jak ekonomiczno-gospodarczej, techniczno-informacyjnej, kul-

[11] Wynika to z megatrendu rozwarstwiania się świata pod względem poziomu dochodów, tym samym dostępu do owoców osiągnięć cywilizacyjnych. Na problem ten zwracał uwagę już J. Naisbitt (*Megatrendy*, Poznań 1997, s. 10).

turowej itp. Dzieli on świat: na część bogatą, rozwijającą się i relatywnie bezpieczną, posiadającą przewagę technologiczną i ogólnorozwojową nad resztą świata, zdolną do kontynuowania ekspansji na drodze o podłożu ekonomicznym, bez uciekania się do użycia jako narzędzi przymusu środków właściwych w okresie zimnej wojny, oraz część niestabilną, biedną, zacofaną, o szybkim przyroście naturalnym i pełną konfliktów, którą nawet przy założeniu, że będzie rozwijać się bardziej dynamicznie[12], ze względu na zasadnicze różnice w punkcie wyjściowym oraz przywiązanie do własnej kultury, jeszcze przez długi okres czasu dzielić może znaczny dystans od części zamożnej. Dystans obejmujący – w efekcie sytuacji ekonomicznej – nie tylko standardy materialne, ale również osiągnięcia kulturalne, naukowe, sportowe itp.[13] Do wejścia w skład części stabilnej pretendują: Ameryka Północna, Azja Wschodnia i większa lub mniejsza część Europy. Ameryka Północna (USA i Kanada) tworzy pod względem ekonomicznym i politycznym najmocniejsze ugrupowanie. Odgrywa i prawdopodobnie będzie odgrywała najważniejszą rolę w sprawach bezpieczeństwa globalnego. Dlatego też jej obecność wojskowa w Europie jest bardzo ważna i to nie tylko dla naszego kontynentu. Państwa azjatyckie nie są tak spójne jak kraje Ameryki Północnej i Europy. Przyczyną tego są różnice kulturowe i rozwojowe. Niemniej rejon ten charakteryzuje dynamiczny rozwój ekonomiczny. Japonia, „tygrysy azjatyckie", jak również Chiny są tego doskonałym i typowym przykładem. Niektórzy progności[14] uważają rejon Wschodniej Azji i Oceanu Spokojnego (wraz z Australią i Nową Zelandią) za dominujące centrum świata w nadchodzącym wieku.

Wzajemna współpraca i współzależność z towarzyszącymi im konfliktami gospodarczymi wydaje się najbardziej prawdopodobnym

[12] M. Dobroczyński powyższą tezę uzasadnia w sposób następujący: *(...) absolutne różnice pomiędzy dochodami przypadającymi na głowę ludzkości w obu obszarach* (mowa tu o biednym Południu i bogatej Północy – Z.S.) *przez długie jeszcze dziesięciolecia nie zmniejszą się, gdyż 2 proc. rocznego przyrostu dochodu per capita w gospodarce rozwiniętej to na przykład 400 dolarów od poziomu 20 tys. dolarów, a 5 proc. takiego przyrostu w kraju słabo zaawansowanym to tylko 50 dolarów – na przykład od poziomu 1000 dolarów.*

[13] M. Dobroczyński: *Perspektywy cywilizacji XXI wieku*, „Dziś", nr 7/1998, s. 48.

[14] L. Thurow: *Head to head: The coming battle among Asia, Europe and America*, „The Economist", nr 47/1993.

scenariuszem przyszłego rozwoju pomiędzy tymi trzema światowymi centrami. Już obecnie pomiędzy wyżej wymienioną trójką dochodzi do konfliktów, najczęściej w sprawach ekonomicznych – w „walce o resztę świata", czyli o jego rynki. Jednak pod względem bezpieczeństwa dużo poważniejsze mogą być konflikty wewnętrzne w tych ugrupowaniach. Dla Europy, z punktu widzenia ekonomicznego i politycznego oraz bezpieczeństwa, decydująca jest jej integracja. Paradoksem jest fakt, że brak zagrożeń militarnych utrudnia warunki współpracy. W okresie zimnej wojny partykularne interesy poszczególnych państw schodziły na dalszy plan w obliczu wspólnego niebezpieczeństwa. Brak zagrożeń tego typu budzi większe różnice interesów.

Największa niestabilność zagraża państwom na Bliskim Wschodzie, w Afryce, Azji Południowej, Ameryce Środkowej i Południowej oraz obszarowi tzw. półksiężyca islamskiego. Rejony te tworzą swoistą beczkę prochu. Na kształtowanie się rozwoju sytuacji międzynarodowej w świecie, oprócz wyżej wymienionych czynników, będzie miał wpływ cały szereg dalszych spraw. Obecny etap rozwoju świata charakteryzuje się, zgodnie z teorią Tofflerów[15], przejściem od społeczeństwa przemysłowego do etapu globalnego społeczeństwa informacyjnego. Charakterystyczna dla tej zmiany jest również racjonalizacja i intelektualizacja społeczeństwa światowego. Realizację tych zmian utrudnia jednak cały szereg barier. Można do nich zaliczyć przede wszystkim etniczne lub inne motywy dalszej fragmentaryzacji państw i omawiane w następnym rozdziale globalne zagrożenia. Obiektywną tendencją dalszego rozwoju w kierunku globalizacji będzie prawdopodobnie zanikanie znaczenia państwa narodowego i rozszerzanie się instytucji ponadnarodowych. Jednak państwa jeszcze długo będą miały duże znaczenie przy tworzeniu globalnych organizacji bezpieczeństwa, przy jednoczesnym delegowaniu szeregu swych kompetencji na rzecz wyższych, ponadnarodowych systemów. Paradoksem jest, iż koniec dwubiegunowości świata obniżył znaczenie państwa, zwłaszcza jako systemu gwarantującego bezpieczeństwo

[15] A. H. Toffler: *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997, s. 38.

militarne, ale rozpad ZSRR spowodował „pączkowanie" i usamodzielnienie małych państewek w okresie ogólnej globalizacji. Tak więc pozytywne zjawisko zaniku radzieckiego imperium staje się przejściowo źródłem anarchii w rejonie i niepokoju globalnego.

Jako największa organizacja światowa, zajmująca się sprawami bezpieczeństwa, ONZ pozbywa się co prawda dziedzictwa zimnej wojny, które przejawiało się między innymi nadużywaniem prawa weta w działalności Rady Bezpieczeństwa, ale stale stoi przed nią cały szereg innych problemów wewnętrznych (np. kwestia płacenia składek członkowskich, kierunek reorganizacji). Problemy te sprawiają, że ONZ nie potrafi na razie w pełni odgrywać roli uniwersalnego, rozumnego, legalnego i ogólnoświatowego rządu.

W przedstawionych wcześniej scenariuszach widać paradoksy końca XX i początku XXI wieku, bowiem:

1. Zdecydowanie maleje ryzyko konfliktu globalnego, wzrasta natomiast liczba niestabilnych regionów w świecie.

2. Obniża się prawdopodobieństwo bezpośredniej agresji między państwami, ale nabrzmiewają nierozwiązane spory narodowościowe, etniczne i religijne tworzące konflikty regionalne.

3. Następuje demilitaryzacja, a równocześnie wzrasta proliferacja BMR.

4. Wzrasta tolerancja, lecz przybierają na sile fundamentalizmy religijne i kulturowe.

5. Powstaje wiele organizacji ponadnarodowych mających na celu stabilizowanie sytuacji oraz rozwiązywanie podstawowych problemów współczesności, ale świat pogrąża się w ogólnym chaosie, co często prowadzi do niestabilności politycznej, ekonomicznej, społecznej itp. Tworzą się nowe zjawiska: terroryzm międzynarodowy, ponadnarodowa zorganizowana przestępczość, nielegalny handel bronią i narkotykami.

6. Człowiek opanowuje siły przyrody, jednak często występują katastrofy ekologiczne, których sprawcą jest on sam.

7. W krajach rozwiniętych na wysokim poziomie stoi rolnictwo i przemysł żywnościowy, ludność tych obszarów żyje w dostatku, ale

coraz więcej ludzi na Ziemi umiera z głodu, cierpi z niedożywienia lub walczy o przetrwanie.

B. Suchodolski charakteryzując sytuację na świecie, stwierdza: *Pozostaje polaryzacja nędzy i bogactwa, głodu i przesytu, walki społecznej o sprawiedliwość, fanatyzmu i przemocy, a także pytań o sens życia na ziemi*[16].

Tego typu i podobne paradoksy można mnożyć praktycznie we wszystkich dziedzinach działalności człowieka oraz funkcjonowania społeczeństwa. Są one odzwierciedleniem panującej obecnie na świecie sytuacji i jednocześnie głównymi czynnikami określającymi możliwy kształt rozwoju świata w przyszłości.

Mimo to można stwierdzić, że nie grozi na razie powrót do zimnej wojny. Należy jednak mieć świadomość, że w stosunkach międzynarodowych coraz częściej będziemy mieli do czynienia z różnicami poglądów i sprzecznościami interesów. Biorąc pod uwagę naturę współczesnych stosunków międzynarodowych, trudno żywić nadzieję, że w najbliższej przyszłości zostanie stworzony w pełni skuteczny światowy system zapobiegania i rozwiązywania konfliktów.

ONZ poczyniła wiele wysiłków i postępów w adaptacji swoich struktur, funkcji oraz środków i metod działania w nowej, pozimnowojennej rzeczywistości polityczno-wojskowej. Jednakże nie jest w stanie samodzielnie sprostać wszystkim problemom bezpieczeństwa międzynarodowego. Wydarzenia lat dziewięćdziesiątych (m.in. konflikt w Jugosławii) potwierdziły, że efektywność jakiegokolwiek systemu zapobiegania i rozwiązywania konfliktów zależeć będzie przede wszystkim od woli politycznej państw i ich chęci współpracy w ramach organizacji i instytucji międzynarodowych.

Trudno się spodziewać, aby w najbliższej przyszłości został stworzony jakiś nowy, w pełni efektywny światowy system zapobiegania i rozwiązywania konfliktów. Jeszcze przez wiele lat **ONZ pozostanie najważniejszą instytucją odpowiedzialną za zachowanie pokoju na świecie. Wzrośnie równocześnie rola i poszerzy się zakres odpowiedzialności organizacji regionalnych**. Globalny system, który za-

[16] Komitet prognoz „Polska w XXI wieku" przy prezydium PAN: *Trwałe wartości i zmienny świat*, Warszawa 1995, s. 15.

pewniłby pełną skuteczność w dziedzinie zapobiegania i rozwiązywania konfliktów, pozostaje w obecnej sytuacji postulatem a nie faktem, a pytanie, w jaki sposób zorganizować społeczność międzynarodową oraz jakie przedsięwziąć środki, aby zapewnić bezpieczeństwo międzynarodowe i skutecznie reagować na wszelkie przejawy kryzysów i konfliktów na świecie, pozostaje ciągle otwarte.

1.2.2. Europejska tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony

Europa należy do obszarów, które ze względów historycznych i geopolitycznych często odczuwały brak bezpieczeństwa i były zmuszone do zabiegania o nie[17]. Okres po zimniej wojnie jest ostatnim tego przykładem. Charakteryzuje się on poszukiwaniem sposobów wielostronnego i zrównoważonego kształtowania wspólnej przyszłości, której fundamentem powinna być europejska tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony.

Rozpad dwubiegunowego układu politycznego w Europie końca lat 80., postęp negocjacji rozbrojeniowych, przejście od polityki konfrontacji i rywalizacji do dialogu w stosunkach międzynarodowych umożliwiły państwom europejskim nawiązanie współpracy oraz rozpoczęcie budowy nowej architektury bezpieczeństwa kontynentu.

Najszerzej dyskutowanymi, mającymi szansę na urzeczywistnienie są koncepcje organizacji atlantyckich (NATO, UE, UZE) oraz OBWE, w której znaczną rolę odgrywa Rosja.

Organizacje atlantyckie a koncepcje struktury europejskiej architektury bezpieczeństwa

Potrzeba rozbudowy europejskiego systemu bezpieczeństwa, ukształtowanego w połowie lat 80., spowodowała stopniową odbudowę znaczenia zachodnioeuropejskich instytucji politycznych i wojskowych, które mogą zagwarantować suwerenność Europie, nieza-

[17] Szerzej N. Davies: *Europa*, Kraków 1998, s. 19-23 i inne.

leżnie od stanu stosunków ze Stanami Zjednoczonymi i Rosją. Po zakończeniu zimnej wojny nasiliły się dążenia państw zachodnioeuropejskich do odgrywania większej roli w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa oraz kształtowania nowego układu politycznego na kontynencie europejskim. Proces ten odbywa się na drodze ścierania stanowisk między koncepcjami Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych i Rosji.

Intensywna debata nad przyszłością euroatlantyckich struktur bezpieczeństwa, nad ich formami oraz zmianami została zapoczątkowana 7-8.11.1991 r. w Rzymie, podczas sesji Rady Północnoatlantyckiej. W „Deklaracji rzymskiej" wskazano na potrzebę stworzenia nowego systemu bezpieczeństwa, opartego na funkcjonujących organizacjach: NATO, UE, UZE, Radzie Europy i KBWE-OBWE. Jedna organizacja bowiem, nawet najsprawniej funkcjonująca, nie jest w stanie sprostać ogółowi wyzwań okresu transformacji kontynentu. Podpisany w lutym 1992 r. w Maastricht „Traktat o Unii Europejskiej" zapoczątkował współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony poza strukturami Sojuszu Północnoatlantyckiego. Realizację przyjętych w traktacie postanowień dotyczących ustanowienia wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (CFSP), w tym również wypracowanie wspólnej polityki obronnej, powierzono Unii Zachodnioeuropejskiej. Wyznaczyło to dalszy kierunek ewolucji oraz integracji UE z UZE, która obejmuje wszystkie dziedziny polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Według tych ustaleń UZE ma spełniać rolę elementu obronnego UE, stanowiąc jednocześnie europejski filar NATO. Tak sformułowane miejsce UZE w zachodnioeuropejskim systemie obronnym nie zadowoliło ani zwolenników, ani przeciwników europejskiej tożsamości obronnej. Poglądy zwolenników opcji euroatlantyckiej, popieranej m.in. przez Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię, oraz wersji europejskiej proponowanej przez Francję i RFN starły się szczególnie widocznie podczas formowania Korpusu Szybkiego Reagowania (ARRC). W trakcie dalszych negocjacji nad traktatem z Maastricht państwa zachodnioeuropejskie uświadomiły sobie, że budowa Europejskiej Tożsamości Bezpieczeństwa i Obrony (ESDI) jest możliwa tylko przy wykorzystaniu potencjału NATO. Jednak obawy przed dominacją Stanów Zjedno-

czonych skłoniły niektóre z nich do poszukiwania dalszych samodzielnych rozwiązań.

Przyjęta w czerwcu 1992 r. „Deklaracja petersberska" potwierdziła gotowość UZE do wspólnego z UE uczestnictwa w procesie reformowania partnerstwa transatlantyckiego, wzmocnienia operacyjnej roli UZE, jako składnika obrony UE i europejskiego filaru NATO. Deklaracja otworzyła UZE możliwość rozwoju i przekształcenia się w ogólnoeuropejską organizację bezpieczeństwa. Przyjęcie deklaracji oraz wyjaśnienie kwestii podległości Eurokorpusu (może być oddany do dyspozycji zarówno NATO, jak również UZE), spowodowały zmianę postawy Sojuszu Północnoatlantyckiego, który uznał, że koncepcja ESDI jako europejskiego filaru organizacji może wzmocnić NATO oraz zapewnić organizacji szersze możliwości działania. Dalsze prace nad rozwojem europejskiego elementu euroatlantyckiej obrony były już prowadzone pod auspicjami NATO i UE.

W styczniu 1994 r. podczas brukselskiego posiedzenia Rady Północnoatlantyckiej uwzględniono europejskie dążenia do autonomicznego rozwoju struktur bezpieczeństwa na kontynencie, ponownie wyrażono poparcie dla powstającej koncepcji ESDI oraz nowej roli, jaką w tym procesie będzie odgrywać UZE. Postanowienia o realizacji nowych zasad współpracy i koordynacji działań w trójkącie NATO-UE-UZE zostały określone w koncepcji Wielonarodowych Połączonych Sił do Zadań Specjalnych (CJTF). Według tych ustaleń siły i środki, którymi dysponowało NATO, będą przekazywane do dyspozycji UZE w celu realizacji postawionych zadań. Potwierdzeniem woli uczestniczenia sojuszu w budowie ESDI było „Porozumienie o bezpieczeństwie" podpisane 6.05.1996 r. przez sekretarzy generalnych NATO i UZE oraz deklaracja Rady Ministrów UZE z 19.11.1996 r. Pomoc NATO w rozwinięciu zdolności operacyjnych Unii Zachodnioeuropejskiej spowoduje przejęcie od sojuszu części odpowiedzialności za bezpieczeństwo europejskie, umożliwi zaangażowanie się UZE w prowadzenie misji pokojowych w nowych, zmieniających się warunkach polityczno-wojskowych w tych rejonach, gdzie Stany Zjednoczone nie mogą lub nie chcą uczestniczyć. Określeniu zakresu współpracy z NATO było poświęcone pary-

skie posiedzenie Rady Ministrów UZE w maju 1997 r. Przyjęto wówczas szereg postanowień określających m.in. reguły udziału UZE w procesie planowania obronnego NATO, politycznej kontroli i strategicznego dowodzenia przez UZE wydzielonymi siłami sojuszu, zasad udostępniania, nadzorowania oraz zwrotu sił i środków NATO przekazanych do dyspozycji UZE. Zacieśnieniu współpracy UZE z NATO były również poświęcone obrady rzymskiej sesji UZE (16-17.11.1998 r.). Podpisano „Deklarację rzymską", której intencją jest włączenie Unii Zachodnioeuropejskiej do struktur Unii Europejskiej.

Konflikt w Kosowie ujawnił słabość zdolności obronnych państw członkowskich Unii Europejskiej i spowodował przyśpieszenie prac nad ostatecznym kształtem Wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (CESDP), zmierzającej do wzmocnienia Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (CFSP).

Według prognoz UE budowa CESDP będzie jednym z etapów procesu realizowanego przez państwa unii w okresie najbliższych kilku lat. Pierwsza faza została już zapoczątkowana szeregiem politycznych uzgodnień dotyczących CFSP. Dyskusja na temat przyszłego wymiaru obronnego UE jeszcze się nie zakończyła. Do końca 2000 r. unia ustali założenia dotyczące planowania operacji, wymaganej ilości jednostek i uzbrojenia oraz założenia współpracy UE-NATO. Okres kolejnych 2-3 lat będzie przeznaczony na rozszerzanie zakresu obrony europejskiej poza dotychczasowy zasięg „misji petersberskich"[18] i stopniowe przejmowanie kompetencji UZE przez UE. Równolegle na forum UE odbywać się będą długotrwałe negocjacje dotyczące kwestii organizacyjnych i ściśle wojskowych funkcjonowania wymiaru obronnego unii.

Przyjęta na szczycie Rady Europejskiej (RE) w Kolonii (3-4.06.1999 r.) deklaracja wskazuje na potrzebę stworzenia sprawnego i efektywnego mechanizmu podejmowania decyzji o użyciu sił europejskich oraz europejskich zdolności obronnych do prowadzenia „autonomicznych operacji wojskowych UE" w rejonach kryzysowych. Zaaprobowane przez

[18] „Misje petersberskie" obejmują: zadania humanitarne i ratownicze, operacje pokojowe, misje sił zbrojnych do rozwiązywania sytuacji kryzysowych, w tym przywracanie pokoju, w przypadku braku zainteresowania NATO i USA.

UE raporty końcowe z posiedzenia RE w Helsinkach (10-11.12.1999 r.) potwierdzają konieczność utworzenia do 2003 r. wielonarodowych sił szybkiego reagowania[19] z komponentem umożliwiającym formacji samodzielność[20], jak również powołania odpowiednich organów polityczno-wojskowych[21]. Oba dokumenty pominęły ważne problemy współpracy i instytucjonalizacji stosunków z sojuszem (struktur organizacyjnych i mechanizmów konsultacji) oraz udziału sześciu państw NATO, nie należących do UE[22], w budowie CESDP. W trakcie spotkania szefów rządów i państw członkowskich Rady Europejskiej w Feira (Portugalia, 19-20.06 br.) dokonano oceny przygotowań do wewnętrznych reform instytucjonalnych i realizacji postanowień szczytu w Helsinkach, dotyczących wspólnej polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obronnej. Państwa członkowskie przyjęły zasadnicze cele CESDP, do których należy:

- wzmocnienie europejskich zdolności obronnych i cywilnych aspektów zarządzania kryzysowego, jako priorytetowych dla efektywnej realizacji CESDP;
- utrzymanie zasady autonomii UE i jej struktur decyzyjnych we współpracy i wzajemnych konsultacjach z NATO (USA) oraz państwami trzecimi[23];
- ustanowienie ram stosunków między UE i NATO.

Przeprowadzone w ostatnim czasie spotkania i dyskusje kierowniczych gremiów transatlantyckich nie doprowadziły do ostatecznego zniwelowania rozbieżności stanowisk i zbliżenia w relacjach Unii Europejskiej z NATO i Stanami Zjednoczonymi w kwestiach przyszłego

---

[19] UE zamierza stworzyć wielonarodowy korpus sił szybkiego reagowania (Rapid-Response Troops), liczący 50-60 tys. żołnierzy (do 15 brygad). Nowa formacja wraz z komponentami powietrznym i morskim, powinna również posiadać mniejsze jednostki szybkiego reagowania. Będą one dysponować wsparciem logistycznym, pozwalającym na wykonanie zadań przez okres co najmniej roku.

[20] M.in. wywiad strategiczny, w tym rozpoznanie satelitarne oraz zabezpieczenie logistyczne, transport powietrzny i morski do dalekiego przerzutu wojsk oraz systemy łączności.

[21] Postanowienia szczytu UE w Helsinkach zalecają utworzenie następujących organizacji polityczno-wojskowych: Komitetu Politycznego i Bezpieczeństwa, Komitetu Wojskowego i Sztabu Wojskowego.

[22] Czechy, Islandia, Norwegia, Polska, Turcja i Węgry są stowarzyszone z Unią Zachodnioeuropejską.

[23] W skład grupy wchodzi 15 państw kandydujących do unii i sześć krajów NATO, spoza UE.

funkcjonowania wymiaru obronnego unii. Zapisy przyjęte w komunikatach z sesji Rady Północnoatlantyckiej (NAC) ostrzegają przed tworzeniem armii europejskiej oraz „dublowaniem" sił i środków sojuszu, zalecają też, by europejskie zdolności oraz zasadnicze cele obronne, tzw. european headline goals, były rozwijane przy zachowaniu spójności z inicjatywą zdolności obronnych (DCI) NATO i systemem planowania obronnego sojuszu. Powinno to umożliwić UE podniesienie efektywności przyszłych operacji, równomierne rozłożenie odpowiedzialności za bezpieczeństwo Europy, a przede wszystkim zapobiec tworzeniu się przepaści między zdolnościami obronnymi Stanów Zjednoczonych i unii. Eksperci międzynarodowi wskazują, że strategia USA koncentruje się na sprawach globalnych, a priorytetami amerykańskich SZ są: szybkość działania, manewrowość, zdolność do natychmiastowej likwidacji konfliktów w świecie oraz posiadanie nowoczesnych środków łączności. Zainteresowanie państw europejskich skupia się na rozwiązywaniu konfliktów lokalnych. Zdolności obronne UE w stosunku do USA pogłębiają się wskutek powstawania luki technologicznej, spowodowanej niewłaściwym planowaniem obronnym. Z powodu nieprzeprowadzenia restrukturyzacji siły zbrojne UE wciąż posiadają statyczne siły lądowe z okresu zimnej wojny. Pozytywnym zjawiskiem jest zbliżanie się narodowych koncepcji strategicznych Wielkiej Brytanii, Holandii, Francji oraz RFN do założeń amerykańskich. W celu osiągnięcia przez UE w średniej perspektywie czasowej poziomu amerykańskich zdolności obronnych unia powinna zwrócić uwagę na trzy zasadnicze problemy: tworzenie się rozbieżności w założeniach koncepcji strategicznych UE i USA, sposób wydatkowania przez unię środków na obronność, współpracę szefów sztabów z państw UE w zakresie wspólnych zamówień uzbrojenia[24].

Stany Zjednoczone pozytywnie oceniły większość decyzji UE dotyczących spraw obronności i deklarują poparcie dla koncepcji CESDP, które powinny służyć wzmocnieniu DCI europejskiej części NATO oraz konsolidacji więzi transatlantyckich. Za szczególnie ważne USA uznają zgodę unii na prowadzenie operacji zbrojnej tam,

[24] Wehrkunde Security Policy Conference, Monachium 4-6.02.2000 r.

gdzie NATO jako całość nie będzie zaangażowane, jednocześnie zastrzegając, że sojusz jako najważniejsza struktura obronna Zachodu musi mieć „prawo do pierwszej odmowy" udziału w konflikcie. Wówczas dopiero Unia Europejska mogłaby zdecydować o podjęciu działań w operacji kryzysowej. W celu efektywnej realizacji założeń CESDP, Amerykanie sugerują zwiększenie udziału państw unii w kosztach NATO, modernizację uzbrojenia oraz przeciwdziałanie redukcji stanu osobowego sił zbrojnych i cięć w budżetach obronnych. Niektóre założenia CESDP i sposoby jej realizacji budzą jednak wątpliwości w USA, szczególnie w kwestiach przyszłych relacji między unią a sojuszem. Próby zachwiania równowagi w relacjach USA-UE, rewizję stosunków między partnerami europejskimi oraz kwestionowanie roli NATO część polityków amerykańskich odczytuje jako zagrożenie dla realizowanych z unią płaszczyzn strategii oraz polityki zagranicznej. Stany Zjednoczone nie sprzeciwiają się przejęciu przez unię regionalnego przywództwa politycznego i wojskowego, jednak wyrażają obawę, że niepodporządkowanie nowych struktur obronnych NATO osłabi więzi sojusznicze. Politycy amerykańscy nie są skłonni do akceptowania prób stworzenia europejskich zdolności obronnych poza NATO i niezależnego od sojuszu planowania operacji z użyciem wojsk. Przede wszystkim chcą uniknąć powstania systemu, który byłby na tyle różny od NATO, że współdziałanie operacyjne z europejskimi partnerami stałoby się niemożliwe. Za nierealne uważają zawężenie funkcji sojuszu tylko do „wspólnej obrony" oraz oddzielenie od NATO zadań realizowanych w ramach „misji petersberskich". Pociągnie to za sobą niepotrzebne wydatki oraz dublowanie już działających w ramach sojuszu organów dowodzenia, systemów uzbrojenia, szkolenia i infrastruktury wojskowej. Poważne wątpliwości budzą u Amerykanów ewentualne sposoby finansowania sił europejskich, zakładające pozostawienie na dotychczasowym poziomie wydatków państw UE na obronność i ewentualne przesunięcie części kosztów przeznaczonych na NATO do budżetu wojskowego unii.

Dla właściwego funkcjonowania stosunków USA z partnerami europejskimi sojuszu wymaga rozwiązania kwestia potencjalnych skutków utworzenia przez Stany Zjednoczone narodowego systemu obro-

ny (NMD) przed strategicznymi balistycznymi pociskami rakietowymi (BPR) – program, którego celem jest zabezpieczenie terytorium USA przed potencjalnym atakiem jądrowym ze strony państw „wysokiego ryzyka" (m.in. KRLD i Iranu). Francja, Włochy, Wielka Brytania i Niemcy wyrażają obawy, że amerykański NMD spowoduje zróżnicowanie poziomu bezpieczeństwa USA i pozostałych członków sojuszu, co w konsekwencji może doprowadzić do osłabienia spójności NATO. Budowa NMD oznaczać będzie naruszenie układu o ograniczaniu systemów obrony przed strategicznymi BPR ABM, który ma fundamentalne znaczenie dla ograniczania proliferacji broni jądrowej na świecie. Europejskie państwa NATO przewidują ponadto, że może spowodować to zmniejszenie się zaangażowania finansowego USA w NATO, przesunięcie zainteresowania amerykańskiej polityki zagranicznej z Europy na kontynent azjatycki.

Dla Polski szczególnie istotną kwestią w stosunkach NATO-UE jest poparcie Stanów Zjednoczonych dla zdefiniowania przez unię statusu przynależności dla sześciu członków NATO, nie należących do UE, w jej przyszłych strukturach obronnych. Rząd amerykański postuluje zapewnienie im udziału w kształtowaniu i realizacji koncepcji CFSP i CESDP oraz prawa do uczestniczenia w podejmowaniu decyzji przez polityczno-wojskowe gremia unii. Stany Zjednoczone ostrzegają również przed skutkami decyzji oznaczającej, że wraz z integracją UZE z UE sześć państw sojuszniczych zostanie pozbawionych dotychczasowych przywilejów w sferze obronności, wynikających ze statusu w UZE. Wątpliwości „szóstki" i USA budzą propozycje budowy równoległej do CESDP struktury bezpieczeństwa skupiającej wszystkie państwa kandydujące wraz z krajami NATO spoza UE. Spowoduje to zrównanie „szóstki" sojuszników w prawach z innymi państwami nie będącymi w strukturach euroatlantyckich oraz odsunięcie ich od rzeczywistego wpływu na dyskusję i decyzje dotyczące polityki obronnej kontynentu. Politycy unijni twierdzą, że postulat bezpośredniego włączenia „szóstki" do dyskusji o CESDP jest niemożliwy do zrealizowania w najbliższym czasie, przede wszystkim ze względu na zdecydowanie negatywne stanowisko Francji, która sprzeciwia się ewentualnym zmianom postanowień z Helsinek i ustęp-

stwom wobec amerykańskich sugestii. Instytucjonalizacja stosunków NATO-UE oraz rozmowy z tymi krajami i USA na temat obronności muszą być prowadzone, chociażby ze względu na potrzebę znalezienia wspólnych rozwiązań dla realizacji unijnych operacji wojskowych. Obawy państw członkowskich UE wzbudza sprawa ewentualnej obstrukcji ze strony państw NATO, nie należących do unii oraz Stanów Zjednoczonych, które mają prawo weta i na forum sojuszu mogą sprzeciwiać się wydzieleniu środków z zasobów NATO dla rozwiązania sytuacji kryzysowej przez UE. Według ustaleń szczytu w Feira, obecna współpraca unii z państwami NATO spoza unii dotycząca polityki obronnej będzie się odbywać w ramach spotkań-konsultacji UE z tzw. państwami trzecimi (15+15) oraz oddzielnie, tylko z szóstką państw członkowskich sojuszu (15+6).

Gremia kierownicze unii będą musiały rozpatrzyć kontrowersyjną sprawę udziału Turcji w tworzeniu oraz realizacji CFSP i CESDP. Przeciwko przyznaniu Turcji miejsca w procesie integracyjnym unii były Grecja (nieuregulowane stosunki dwustronne – sprawa szelfu, mniejszości i Cypru) oraz Szwecja (nierozwiązane problemy wewnętrzne – prawa człowieka, sprawa kurdyjska, zagrożenia terroryzmem, nielegalna imigracja). Turcja jest bardzo wrażliwa na każdy sygnał, który może uznać za próbę jej eliminacji z nurtu europejskiego. Dla Turcji szczególnie nie do zaakceptowania jest fakt, że tworząc europejski wymiar obrony, unia może zapewnić gwarancje bezpieczeństwa neutralnym państwom członkowskim UE, nie dając formalnoprawnych zapewnień „szóstce" sojuszników z NATO. W dążeniach do integracji z UE Turcja może liczyć na poparcie Stanów Zjednoczonych.

Część sojuszników europejskich przypuszcza, że wysuwanie przez USA postulatów, dotyczących m.in. tzw. szóstki oraz instytucjonalizacji i stworzenia mechanizmu konsultacji UE-NATO, może być pretekstem do uzyskania wpływu Stanów Zjednoczonych na polityczne i wojskowe decyzje unii.

Dotychczasowe postanowienia gremiów politycznych UE, ze względu na ich konsekwencje dla funkcjonowania transatlantyckiego systemu obronnego, wymagają dalszych prac i przejrzystej dyskusji z zainte-

resowanymi. Szczegóły dotyczące europejskiej polityki w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności będą rozstrzygane w czasie francuskiej prezydencji, kierującej pracami unii w drugim półroczu bieżącego roku. W listopadzie br. odbędzie się konferencja UE, która według ustaleń zawartych w trzyletnim planie tworzenia sił szybkiego reagowania i wariantów ich użycia, przedstawi skład jednostek wchodzących w skład korpusu[25]. W końcu 2000 r., oprócz ustaleń szczegółowo określających stopień zaangażowania sił i środków, powinny zapaść postanowienia określające sposoby korzystania z zasobów sojuszu, co będzie związane z decyzjami politycznymi o zinstytucjonalizowaniu współpracy NATO-UE. Państwa członkowskie unii ponadto przewidują m.in. ustalenie rozwiązań dotyczących udziału państw spoza UE w reagowaniu kryzysowym, prowadzonym pod jej auspicjami, oraz rozstrzygnięcie sprawy podejmowania decyzji przez organa kierownicze UE, zawartej w tzw. „Military toolbox paper". Do tego czasu mogą być również zgłoszone propozycje modyfikacji traktatów unijnych dotyczących CFSP i CESDP oraz decyzje o ewentualnym przeniesieniu funkcji koordynacyjnych z UZE do UE.

Równocześnie w ramach CESDP będą kontynuowane prace nad stworzeniem i funkcjonowaniem instytucji do realizacji przez UE „misji petersberskich" środkami pozawojskowymi w ramach tzw. civilian crisis management, obejmującymi m.in. działalność dyplomatyczną, pomoc humanitarną, monitorowanie przestrzegania praw człowieka oraz prowadzenie akcji przez siły policyjne. Państwa skandynawskie – Szwecja, Finlandia i Dania kładą nacisk na wypracowanie pozawojskowych środków budowy bezpieczeństwa europejskiego.

Raporty helsińskie potwierdziły neutralny status państw nie należących do NATO. Dla tej grupy państw kontrowersyjną była sprawa tworzenia nowych struktur wojskowych UE. Wątpliwości państw neutralnych budzą również niektóre kwestie prawne. Ewentualne rozszerzenie współpracy wojskowej w ramach CFSP oraz wspólna polityka zagraniczna mogą w przyszłości spowodować wewnętrzne reperkusje. Państwa te zostaną zobligowane do wprowadzenia obowiązują-

[25] Ustalenia dotyczące konferencji zaproponowano 28.02 br. na spotkaniu ministrów obrony UE w Sintra.

cych w NATO zasad planowania, dowodzenia (wraz ze strukturami) oraz standardów uzbrojenia. W Finlandii i Austrii może dojść do ponownych dyskusji na temat zmiany polityki zagranicznej, bliższego związania się z Zachodem, przystąpienia do NATO i ewentualnej rezygnacji z neutralności.

W większości państw unii stan prac nad budżetem nie wskazuje na realizację przyjętych postanowień dotyczących finansowania wydatków na obronność, które miałaby przeciwdziałać redukcji wydatków na siły zbrojne oraz umożliwić inwestycje w nowe generacje systemów uzbrojenia. Podczas ubiegłorocznego szczytu francusko-brytyjskiego po raz pierwszy dokonano analizy potrzeb, posiadanych sił i środków oraz możliwości realizacji operacji wojskowych w związku z planowaną integracją UE i UZE. W wyrażanych ocenach, udział w operacjach kryzysowych będzie wymagać nowego sprzętu. Centralną rolę odegra standaryzacja uzbrojenia według norm NATO, bez której nie będzie mowy o interoperacyjności. Przed szczególnym wyzwaniem staną więc państwa neutralne i Francja, nadal będąca poza strukturami wojskowymi sojuszu.

W celu osiągnięcia właściwych zdolności obronnych państwa UE zdecydowały się postawić na rozwój silnego i konkurencyjnego europejskiego przemysłu obronnego oraz na wprowadzanie własnych technologii. Środki na realizację tych zamierzeń będą uzyskiwane wskutek oszczędności uzyskanych z redukcji stanów osobowych oraz przesunięć priorytetów wydatków w ramach poszczególnych ministerstw obrony. Państwa członkowskie unii powinny osiągnąć consensus w sprawach finansowania wspólnych przedsięwzięć w zakresie obronności. UE nie zamierza obecnie określić kryteriów dotyczących obliczania wydatków przez poszczególne państwa. Powinna jednak zdecydować o sposobach naliczania – czy wydatki na obronność będą liczone według proporcjonalnego udziału w wytwarzanym PKB, czy też według konkretnego zapotrzebowania na sprzęt, uzbrojenie.

Zasadnicza część dyskusji i rozwiązań w kwestii wspólnej polityki obronnej unii odbędzie się podczas półrocznej francuskiej prezydencji UE, zakończonej szczytem RE w Nicei (grudzień br.). Do tego czasu unia powinna rozpatrzyć kwestie związane ze złożonością politycznych

i formalnoprawnych uwarunkowań, szczególnie państw członkowskich unii w realizacji CESDP. Materiały i wnioski dotyczące całokształtu problemów związanych z CESDP będą proponowane przez funkcjonujące od marca br. nowe, tymczasowe polityczno-wojskowe organa UE, głównie Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa[26].

Wyrazem uznania ze strony NATO dla ewolucji UZE i koncepcji wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa jest dążenie do wypracowania jednolitego stanowiska w kwestiach posiadających istotne znaczenie dla przyszłości architektury bezpieczeństwa europejskiego. Istotą tych starań jest zapewnienie spójnego działania między organizacjami zachodnioeuropejskimi a sojuszem w sytuacjach przeciwdziałania nowym typom zagrożeń mogących destabilizować Europę, wymagających od członków struktur euroatlantyckich większego zaangażowania w rozwiązywanie konfliktów. Ich współpraca dotyczy również udziału w weryfikacji postanowień traktatów rozbrojeniowych CFE, realizacji postanowień traktatu „O otwartych przestworzach" i w rozwoju europejskiego systemu obserwacji satelitarnej. Próby europeizacji struktur bezpieczeństwa przez państwa Europy Zachodniej mogą być skazane na niepowodzenie, jeżeli będą realizowane bez pomocy Stanów Zjednoczonych. Ważne znaczenie w tej kwestii będą miały także decyzje dotyczące rozszerzenia UE i NATO o państwa Europy Środkowo-Wschodniej.

Pozaatlantyckie koncepcje europejskiej architektury bezpieczeństwa

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, funkcjonująca na podstawie Aktu końcowego KBWE oraz Paryskiej Karty Nowej Europy, spełnia rolę szerokiego forum, które umożliwia dyskusję

[26] W początkowym okresie do zadań Komitetu Politycznego i Bezpieczeństwa (COPS) będzie należało przygotowanie propozycji dotyczących unormowania, funkcjonowania i umiejscowienia nowo powołanych komitetów w stosunku do innych organów unijnych oraz ustalenie ich kompetencji decyzyjnych. Zadaniem komitetów będzie ponadto opracowanie polityki obronnej UE, której założenia członkowie unii mają ostatecznie przyjąć na szczycie unii w Nicei (grudzień br.). Komitety będą odpowiedzialne za kierowanie europejskimi siłami szybkiego reagowania. Do czasu wprowadzenia odpowiednich zmian w traktacie amsterdamskim będą one funkcjonować jako struktury tymczasowe.

na temat bezpieczeństwa europejskiego w skali kontynentu. Celem prowadzonych rozmów jest znalezienie płaszczyzn porozumienia i współpracy między wszystkimi państwami europejskimi, wprowadzenie w życie wniosków służących wzrostowi bezpieczeństwa w Europie oraz wypracowanie kształtu nowej architektury bezpieczeństwa. Zmiany, jakie zaszły na początku lat dziewięćdziesiątych w Europie, uświadomiły potrzebę stworzenia nowego ładu instytucjonalnego oraz dostosowanie OBWE do nowej sytuacji geopolitycznej. Dzięki pracy tej organizacji podpisano szereg dokumentów istotnych dla bezpieczeństwa europejskiego w kwestiach dotyczących: zbrojeń konwencjonalnych, liczebności sił zbrojnych oraz większej otwartości i przejrzystości potencjałów wojskowych. Postanowienia wypracowane podczas szczytu OBWE (w Lizbonie 2-3.12.1996 r.) określiły zasady współdziałania organizacji europejskich, odnoszące się do modelu bezpieczeństwa. Uczestnicy szczytu uznali obszar OBWE za jednolitą przestrzeń kooperatywnego i wspólnego bezpieczeństwa, którego poszczególne części nie mogą być traktowane jako strefy wpływów. Zaakceptowali prawo do wzajemnych konsultacji w razie zagrożeń oraz do zawierania porozumień z innymi państwami w zakresie własnego bezpieczeństwa. Przyjęli również, że między OBWE a NATO i innymi organizacjami nie mogą istnieć stosunki podporządkowania bądź nadrzędności, a systemy bezpieczeństwa powinny się nawzajem uzupełniać. Te główne założenia systemu bezpieczeństwa kontynentu mają m.in. dopomóc w ustanowieniu głównego dokumentu – Karty Bezpieczeństwa Europejskiego.

Sojusz Atlantycki, opierając się na powyższej koncepcji dąży do stworzenia „platformy kooperatywnego bezpieczeństwa" poprzez współpracę różnych instytucji europejskich (w tym również OBWE) oraz jej uporządkowanie w postaci zinstytucjonalizowanego dialogu. Nie wyklucza to już zachodzących procesów, takich jak rozszerzenie NATO i UE jako elementu stabilności Europy. OBWE stanowi również dla NATO, UE i UZE dogodne forum współpracy z Rosją i państwami WNP.

Odmienną od zachodniej wizję przedstawiła Rosja. Postuluje ona stworzenie „zbiorowego systemu bezpieczeństwa" i zakłada spełnia-

nie przez OBWE zwierzchniej roli nad innymi organizacjami. U podstaw tej koncepcji legły obawy przed utratą przez Federację Rosyjską (FR) pozycji państwa współdecydującego o losach Europy i świata, potrzeba legitymizacji WNP jako równorzędnego partnera NATO i UE, chęć podporządkowania i poddania kontroli organizacji zachodnioeuropejskich strukturze, która ograniczy zakres ich skutecznego oddziaływania. Rosji zależy na zintensyfikowaniu prac na rzecz przygotowania „Karty bezpieczeństwa XXI wieku" oraz zawartych tam koncepcji budowy środków zaufania i kontroli zbrojeń, w tym dostosowanego do nowych warunków geopolitycznego układu „O redukcji zbrojeń konwencjonalnych w Europie" (CFE).

*

Rosja będzie nadal zachęcać do podjęcia debaty nad budowaniem systemu bezpieczeństwa, w którym NATO nie odgrywałoby zasadniczej roli, a USA zostały odsunięte od możliwości wpływania na losy kontynentu. Dogodnym argumentem do inspirowania rozbieżności mogą być wyrażane przez państwa unii obawy, że amerykańska koncepcja narodowego systemu obrony przed balistycznymi pociskami rakietowymi (NMD) spowoduje dysproporcje pomiędzy poziomem bezpieczeństwa USA a pozostałych członków sojuszu.

Dyskusja w unii na temat CFSP i CESDP jest również postrzegana przez FR jako szansa na osłabienie więzi politycznych i wojskowych NATO, co sprzyjałoby rosyjskiej wizji świata wielobiegunowego.

Ubiegłoroczne decyzje szczytów UE i Rady Północnoatlantyckiej określiły zasady rozwoju CESDP, odwołujące się do postanowień przyjętych w komunikacie szczytu NATO w Waszyngtonie i założeń „Nowej koncepcji strategicznej" sojuszu. Władze unii wyznaczyły zarówno konkretne cele wojskowe, jak i ramy czasowe ich realizacji. Tym samym unia otrzyma instrumenty służące realizacji CFSP. Problem struktur obronnych jest nadal kwestią otwartą i będzie przedmiotem spotkań w ramach UE, NATO oraz konsultacji ze Stanami Zjednoczonymi. Politycy amerykańscy uważają, że dalsza dyskusja w unii o CESDP powinna spowodować, że zasadnicze cele UE (european headline goals) powinny być zgodne z inicjatywą zdolności

obronnych NATO. Sprawa instytucjonalizacji stosunków UE-NATO, udziału „szóstki" w koncepcjach CFSP i CESDP oraz dostępu unii do zasobów wojskowych sojuszu powinna być kontynuowana. Dla sześciu państw członkowskich NATO, nie należących do UE, istotne będzie rozwiązanie kwestii udziału w CESDP, opartych o reguły UZE, nadanie im równych praw oraz usytuowanie w systemie polityczno-wojskowym unii, tak by zapobiec podejrzeniom o zakwalifikowanie ich do krajów drugiej kategorii i szarej strefy bezpieczeństwa.

Oznacza to konieczność wypracowania mechanizmu współpracy NATO-UE i zachowania pełnej spójności sojuszu. Jeżeli unii zależy na zachowaniu politycznej spójności transatlantyckiej, to tworzony wymiar obronny powinien być procesem kompatybilnym wobec sojuszu, a nie konkurencyjnym.

1.3. Polityka bezpieczeństwa RP – zasady ogólne i postanowienia

Polityka bezpieczeństwa RP jest integralnym elementem globalnej polityki państwa. Jej celem i zadaniem, najogólniej mówiąc, jest tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych i wewnętrznych do rozwoju politycznego, gospodarczego, społecznego itp. kraju. Kształt polityki bezpieczeństwa determinują zarówno czynniki międzynarodowe, głównie aktualne położenie geopolityczne kraju, jak też wewnętrzny stan państwa i priorytety rządu.

Żywotne interesy narodowe, obejmujące w równej mierze ochronę fizycznego trwania i swobód rozwojowych, stanowią w istocie zasadnicze składniki bezpieczeństwa. Składają się na nie: zapewnienie niepodległości i suwerenności (w tym integralności terytorialnej), demokratyczny porządek konstytucyjny, rozwój społeczno-gospodarczy, ochrona wolności i prawa, tożsamość narodowa, wkład w sprawiedliwy ład pokojowy w Europie i świecie itp.

Wymienione interesy (wartości) narodowe mogą być zagrożone tak w aspekcie polityczno-militarnym, gospodarczo-ekonomicznym, kulturowym, jak i ekologicznym. We współczesnym świecie bowiem

kryzysy gospodarczo-ekonomiczne, zagrożenie narodowej tożsamości kulturowej, katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe i skażenia środowiska, terroryzm i przestępczość zorganizowana, niekontrolowane migracje transgraniczne, aktywność obcych służb specjalnych są równe skutkom wojny, a współczesne bezpieczeństwo narodowe obejmuje w coraz większym stopniu oprócz obrony przy wykorzystaniu siły militarnej zdolność do przeciwstawienia się ekspansji gospodarczej, ochronę własnego rynku, utrzymanie wartości kulturowych, ochronę i ratownictwo ludności, substancji materialnej i środowiska przed wyżej wymienionymi zagrożeniami niemilitarnymi.

Można więc przyjąć, że współczesny system bezpieczeństwa państwa ma na celu odpowiednie przygotowanie i wykorzystanie sił i środków będących w dyspozycji państwa do przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym oraz klęskom żywiołowym godzącym w interes narodowy.

Rosnąca współzależność międzynarodowa, postępująca globalizacja gospodarcza, wzrastająca tolerancja kulturowa oraz zmniejszanie się udziału czynnika militarnego w rozwiązywaniu spornych problemów zdają się wykluczać groźbę wybuchu wojny w skali światowej. Wyraźnie zmienił się charakter zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa ogólnoeuropejskiego. Jednak wzrost liczby konfliktów lokalnych i regionalnych stanowi poważne wyzwanie dla stabilności kontynentu. Ich źródłem są spory graniczne, waśnie etniczne i religijne, osłabienie i rozpad struktur państwowych, naruszenie praw człowieka, katastrofy ekologiczne oraz zapaść gospodarczo-cywilizacyjna i brak środków do egzystencji. Z tych względów punkt ciężkości działań przesuwa się w kierunku wczesnego reagowania na sytuacje kryzysowe i przeciwdziałanie wybuchom konfliktów. Możliwość niekontrolowanego transferu broni masowego rażenia oraz środków jej przenoszenia stanowi jedno z głównych zagrożeń bezpieczeństwa w skali globalnej. Nielegalny obrót środkami do produkcji broni masowego rażenia grozi, że będzie ona dostarczana do państw totalitarnych, rejonów objętych konfliktami zbrojnymi, środowisk ekstremistycznych i terrorystów.

Pomimo realizacji postanowień o redukcji i kontroli zbrojeń Polska sąsiaduje z obszarem rozmieszczenia znacznej ilości sił konwen-

cjonalnych. W ocenach stanu bezpieczeństwa narodowego należy uwzględniać również niekorzystny rozwój wydarzeń i wzrost zagrożenia dla RP w przypadku rozmieszczenia w pobliżu naszych granic broni masowego rażenia. Niestabilność polityczna, gospodarcza, społeczna i związane z nimi wewnętrzne kryzysy utrudniają przestrzeganie postanowień zawartych w międzynarodowych traktatach[27].

Jednym z podstawowych celów polityki państwa jest poszukiwanie i tworzenie warunków współdziałania podmiotów stosunków międzynarodowych na płaszczyźnie zgodnych lub przynajmniej niesprzecznych interesów oraz dążenia do łagodzenia i neutralizowania sprzeczności, aby nie przekształciły się one w konflikt wewnętrzny lub międzynarodowy. Tylko wówczas można mówić o zaistnieniu warunków do zagwarantowania bezpieczeństwa narodowego i integralności terytorialnej kraju oraz partnerskiego traktowania na płaszczyźnie międzynarodowej. W żadnym jednak wypadku sojusz lub system bezpieczeństwa zbiorowego nie mogą być traktowane jako jedyna podstawa zapewnienia bezpieczeństwa narodowego.

Zagadnienia polskiej racji stanu i bezpieczeństwa narodowego zajmują poczesne miejsce w programach partii politycznych, są przedmiotem rozważań i dociekań akademickich, obszarem troski autorytetów, ale przede wszystkim są najważniejszym celem i zadaniem naczelnych organów władzy państwowej.

Lektura publikacji poświęconych tej tematyce wskazuje na szerokie zainteresowanie omawianymi problemami. Podkreśla się ogromną złożoność uwarunkowań determinujących możliwość zdefiniowania polskiej racji stanu i założeń polityki bezpieczeństwa. Z jednej strony bowiem rośnie, wraz ze wzrostem współzależności międzynarodowych, znaczenie geostrategicznych uwarunkowań bezpieczeństwa i rozwoju państwa (cele i zadania narzucają naszemu państwu przyjęte kierunki polityki zagranicznej), a więc wyzwania w większości pochodzą ze środowiska międzynarodowego. Z drugiej strony sytuacja polityczna, stan gospodarczy, społeczny itp. wykluczają możliwość

[27] Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4.01.2000 r., s. 4-5.

precyzyjnego sformułowania racji stanu i koncepcji polityki bezpieczeństwa na miarę naszych oczekiwań.

W dzisiejszych warunkach przyjmuje się, że racją stanu państwa i narodu polskiego jest: ***umocnienie odzyskanej niedawno suwerenności i niezawisłości, umocnienie bezpieczeństwa państwa, sprzyjanie gospodarczemu i cywilizacyjnemu rozwojowi narodu i społeczeństwa, budowanie pozycji i prestiżu Polski na scenie międzynarodowej, zwłaszcza w Europie i wśród sąsiadów***[28]. Centralną kwestią polskiej racji stanu, kraju, stojącego przed historycznym zadaniem ustrojowej i gospodarczej transformacji oraz cywilizacyjnej modernizacji, jest ***bezpieczeństwo (bezpieczeństwo rozwoju)*** w podstawowych dwóch wymiarach:

- egzystencjalnym, związanym z fizycznym istnieniem państwa i narodu;
- rozwojowym, związanym z ochroną tożsamości państwa i narodu, których gwarancją jest stan gospodarczy i cywilizacyjny.

Nowe uwarunkowania międzynarodowe i rola Polski wymagały dostosowania strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej[29]. Do głównych jej kierunków na najbliższą przyszłość zalicza się:

1. Kontynuację starań i przedsięwzięć umacniających nasze powiązania z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa, to jest z NATO, Unią Zachodnioeuropejską, oraz włączenie do nowo tworzonych polityczno-wojskowych struktur Unii Europejskiej. Dążenia do oparcia swojego bezpieczeństwa na wielopoziomowym, kooperatywnym systemie bezpieczeństwa.

2. Uczestnictwo w integracji europejskiej. Wstąpienie do Unii Europejskiej jako organizacji gwarantującej gospodarczą stabilność i racjonalny rozwój.

---

[28] R. Kuźniar: *Między polityką a strategią*, Warszawa 1994, s. 175.

[29] Na kształt założeń polskiej doktryny bezpieczeństwa składają się treści zawarte w postanowieniach i zasadach ogólnych zawartych w Konstytucji RP oraz Strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Integralną ich częścią, mającą fundamentalne znaczenie dla obronności państwa, jest Strategia obronna RP. Szczegółowe scenariusze zagrożeń i tajne plany operacyjne tzw. narodowy Contingency Plan, zostaną opracowane przez MON RP wspólnie z ekspertami NATO.

3. Umacnianie stabilności politycznej, gospodarczej i pogłębianie wzajemnych więzi w rejonie Europy Środkowo-Wschodniej i Bałtyku, szczególnie z państwami sąsiadującymi.

4. Rozbudowę stosunków dwustronnych z sąsiednimi państwami byłego WNP, wzmacnianie tendencji pozytywnych i neutralizację zagrożeń w polityce wschodniej.

Postanowienia i zasady ogólne w kwestii bezpieczeństwa Polski znalazły swe miejsce w Konstytucji RP (uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe RP w dniu 2 kwietnia 1997 r.), w której czytamy:

- *Rzeczpospolita Polska **strzeże niepodległości i nienaruszalności** swojego terytorium, zapewnia **wolności i prawa człowieka i obywatela** oraz **bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego** oraz zapewnia **ochronę środowiska**, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju* (art.5).

- Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady **sprawiedliwości społecznej** (art. 20).

- *Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie **niepodległości państwa i niepodzielności** jego terytorium oraz zapewnieniu **bezpieczeństwa i nienaruszalności** jego granic* (art. 26).

- *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży **suwerenności i bezpieczeństwa** państwa oraz **nienaruszalności i niepodległości** jego terytorium* (art.126).

- *Organem doradczym Prezydenta Rzeczypospolitej w zakresie **zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa** państwa jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego* (art. 134)[30].

Podstawy polskiej polityki bezpieczeństwa zostały określone w Strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej oraz Strategii obronnej RP. Do strategicznych celów polskiej polityki bezpieczeństwa należą:

*1. Zagwarantowanie **niepodległości**, suwerenności, integralności terytorialnej państwa oraz nienaruszalności jej granic.*

[30] Podkreślenia – Z.S.

2. Zagwarantowanie ochrony demokratycznego porządku konstytucyjnego, w tym w szczególności ***pełni praw i wolności oraz bezpieczeństwa*** *obywateli RP.*

3. Stworzenie jak najlepszych warunków dla wszechstronnego i stabilnego ***rozwoju społecznego i gospodarczego kraju****, dobrobytu obywateli, a także dla zachowania dziedzictwa narodowego i* ***rozwoju narodowej tożsamości****.*

4. Wnoszenie wkładu w budowę trwałego, sprawiedliwego ***ładu pokojowego*** *w Europie i na świecie, opartego na wartościach demokracji, praw człowieka, praworządności oraz solidarności*[31].

Treści i założenia nowo wprowadzanych w życie dokumentów określają strategię działania polskiej polityki bezpieczeństwa oraz stanowią wytyczne do realizacji polityki zagranicznej i obronnej RP w XXI w. Strategiczne cele w znacznym stopniu powinny również zachować swoją aktualność po przyjęciu Polski do struktur gospodarczych i polityczno-wojskowych Unii Europejskiej.

*

Najważniejszym zadaniem stojącym przed państwem i narodem polskim jest zapewnienie bezpiecznego bytu i rozwoju, suwerennego traktowania w stosunkach międzynarodowych, zagwarantowania nienaruszalności granic oraz integralności terytorialnej. Przetrwanie i możliwość rozwoju narodu czy państwa stanowią interes narodowy – rację stanu.

[31] Podkreślenia – Z.S.

2. CHARAKTERYSTYKA ZAGROŻEŃ

2.1. Podstawowe pojęcia i kategorie oraz relacje między nimi

W rozważaniach poświęconych problemom bezpieczeństwa najczęściej używanym terminem jest „zagrożenie". W literaturze państw zachodnich, a ostatnio także państw Europy Środkowo-Wschodniej coraz częściej stosowanymi pojęciami są „ryzyko" i „wyzwanie". U nas niejednokrotnie funkcjonują zamiennie, ale w praktyce oznaczają to samo. Analiza ich znaczenia nasuwa wniosek, że obejmują one szerszy zakres tematyczny i pozwalają elastyczniej ujmować problemy bezpieczeństwa, a szczególnie umiejętniej dostosowywać zdolności obronne do potrzeb. Nie wszystkie bowiem zjawiska są jednoznacznie niekorzystne. Tylko brak należytej wiedzy o nich prowadzi do takiej klasyfikacji. Część z nich nie zawsze jest groźna i nie zawsze stanowi zagrożenie. Wówczas trafniej jest określać je na przykład ryzykiem, które należy eliminować, lub wyzwaniem, które trzeba podejmować.

Termin „**ryzyko**" jest definiowany najczęściej w teorii organizacji i zarządzania oraz naukach politycznych, gdzie rozpatrywane są problemy bezpieczeństwa. Ryzyko jest określane jako: *sytuacja działania, w której co najmniej jeden z elementów składających się na nią jest nieznany albo nieznane jest prawdopodobieństwo jego wystąpienia. Prawdopodobieństwo to może być wymierne albo tylko odczuwane przez podejmującego ryzyko, przy czym percepcja tego ryzyka jest nieodłącznie związana z systemem emocjonalnym decydenta*[32]. Inne źródła stwierdzają: *Ryzyko to sytuacja, gdy co najmniej jeden z elementów składających się na nią nie jest znany, ale znane jest prawdopodobieństwo jego wystąpienia (lub ich - jeżeli tych elementów jest więcej). Prawdopodobieństwo to może być albo wymierne, albo tylko odczuwane przez podejmującego działanie (decyzję). Warunki ryzyka występują tylko wtedy, kiedy istniejące doświadczenia z przeszłości*

[32] Cyt. za J. Penc: *Strategie zarządzania*, Warszawa 1994, s. 211.

dotyczące podobnych zdarzeń można porównać z obecną sytuacją. Problemy występujące w sytuacji ryzykownej można w przypadku wymierności jej elementów rozwiązać, wykorzystując np. rachunek prawdopodobieństwa lub metody statystyczne[33]. Jeszcze inaczej pojęcie to definiuje R. Griffin, który stwierdza: *Stan ryzykowny to sytuacja, w której dostępność poszczególnych możliwości i związane z każdą z nich potencjalne korzyści są znane z pewnym szacunkowym prawdopodobieństwem*[34].

Według przytoczonych definicji pojęcie to oznacza możliwe niebezpieczeństwo, iż zakładane zjawiska nie będą przebiegały zgodnie z przewidywaniami. Może ono oznaczać także same zjawiska, które są związane z takim niebezpieczeństwem. W tym rozumieniu określa możliwość niepowodzenia lub utraty. Jest ono motywacyjnym elementem procesu decyzyjnego. Z jednej strony wypływa z konieczności wyboru, z drugiej zaś wybór wymusza. Dążenie podmiotu, którego ryzyko dotyczy, jest w zasadzie pozytywne. Oznacza ono, że podmiot pokłada nadzieję i przewiduje szczęśliwy (pomyślny) przebieg stanów rzeczywistych i w tym kierunku orientuje swe praktyczne przedsięwzięcia. Zgodnie z zasadą obniżanie ryzyka polegać będzie na wyodrębnieniu w nim wielu mniejszych[35]. Zgodnie ze stanem przygotowania podmiotu do podjęcia ryzyka można wyróżnić ryzyko nieprzewidziane i przewidywane (świadome). Przy ich wystąpieniu podświadomie oczekuje się szczęśliwego ich zakończenia. W innym wypadku można by było używać pojęcia „zagrożenie" lub „niebezpieczeństwo".

Pojęcie „ryzyko" ukrywa w sobie ładunek potencjalnego, skrytego niebezpieczeństwa, niepomyślnego rozwoju. W momencie pojawienia się określonych, sprzyjających ku temu warunków przeradza się w rzeczywiste zagrożenie. Aby jednak nie dopuścić do tego, powinno się przedsięwziąć odpowiednie działania prewencyjne, które przytłumią lub całkowicie wyeliminują przyczyny ryzyka.

Pojęcie to może także określić stan sytuacji, np. ryzyko bezpieczeństwa jest stanem sytuacji bezpieczeństwa, którego przejawy mogą

---

[33] *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, Warszawa 1982, s. 456.
[34] R. W. Griffin: *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 1996, s. 271.
[35] Por. *Bezpečnostní polityka České republiky*, Praha 1996, s. 86.

sugerować zagrożenie bezpieczeństwa podmiotu. W skali międzynarodowej oznacza to na przykład zagrożenie suwerenności kraju, a w skali wewnętrznej – zagrożenie życia obywateli, stabilności rozwoju politycznego, swobód demokratycznych itp. w takim zasięgu, że mogą zagrozić bezpieczeństwu całego świata. Ryzyko charakteryzuje się zróżnicowanym stopniem prawdopodobieństwa wystąpienia, a także trudnym do przewidzenia czasem trwania procesu przeradzania się od momentu aktywacji w rzeczywiste zagrożenie.

Pojęcie „**wyzwanie**" jest określone jako *rzeczownik od słów wyzwać – wyzywać,* które są używane w znaczeniu *wezwać do wzięcia udziału w walce, zapasach, grze itd.*[36] Wyzwanie można z jednej strony rzucać, z drugiej zaś można je podejmować lub przyjmować. Stąd należy przyjąć, że jest to zjawisko, które rzuca społeczeństwu życie lub siły przyrody, wypływa z sytuacji itd. Zjawisko to może być problemem, który należy podjąć poprzez rozwiązanie go, a następnie wykorzystanie do osiągnięcia zamierzonych celów. Ma ono zabarwienie pozytywne. Podjęcie wyzwania jest warunkiem skutecznej realizacji zamierzonych zadań.

K. Krzysztofek, dokonując identyfikacji, a następnie klasyfikacji głównych tendencji cywilizacyjnych na Zachodzie, pisze: *Przez wyzwanie cywilizacyjne pojmuję zespół uwarunkowań zewnętrznych składających się na główny nurt dynamiki rozwojowej i narzucających zmiany danemu społeczeństwu, które chce się znaleźć lub utrzymać w tym nurcie. Ten nurt zaś to zmiany zachodzące w najbardziej zaawansowanych cywilizacyjnie krajach Europy Zachodniej, Stanach Zjednoczonych i Japonii*[37].

Trzecim z rozpatrywanych pojęć, które jednocześnie ma związek z ryzykiem i wyzwaniem jest „**zagrożenie**". Pojęcie to jest definiowane na wiele sposobów: *Zagrożenie to stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które oceniane są jako niekorzystne lub niebezpieczne. Zagrożenia to czynniki powodujące stan niepewności i obaw: są to rzeczywiste działania innych uczestników życia spo-*

[36] *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1995, t. III, s. 809.

[37] K. Krzysztofek: *Wyzwania cywilizacyjne a zewnętrzna funkcja państwa polskiego*, Cyt. za R. Kuźniar: *Między polityką a strategią*, Warszawa 1994, s. 52.

łecznego niekorzystne i niebezpieczne dla żywotnych interesów i podstawowych wartości danego podmiotu (jednostkowego lub zbiorowego)[38]. *Zagrożenie to z jednej strony pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej strony czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw*[39]. *Zagrożenie to sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Przyjmując za podstawę dziedziny, w których może wystąpić zagrożenie, wyróżnia się zagrożenie militarne i niemilitarne. Wśród zagrożeń niemilitarnych można z kolei wyróżnić zagrożenie polityczne, zagrożenie gospodarcze, zagrożenie psychospołeczne, zagrożenie ekologiczne, zagrożenie wewnętrzne i inne*[40]. *Zagrożenie to możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk*[41].

Pojęcie to posiada negatywne zabarwienie. Oznacza ono bowiem stan psychiki i odnosi się do sfery świadomości konkretnego podmiotu. Podmiotem tym może być na przykład grupa społeczna lub całe społeczeństwo. Zagrożenie jest określonym stanem psychiki lub świadomości kształtującym się lub ukształtowanym na podstawie postrzegania zjawisk otoczenia, które dla podmiotu są negatywne, niekorzystne, niebezpieczne itp. Tak ujmowane zagrożenie mieści się w sferze świadomości i ma charakter subiektywny, albowiem najistotniejszymi są tu oceny formułowane przez konkretny podmiot, a leżą one u podstaw przedsięwzięć podejmowanych w celu podniesienia stopnia jego bezpieczeństwa[42]. Z drugiej strony zagrożenie jest zjawiskiem powodującym właśnie stan niepewności i obaw. Może to być na przykład rzeczywiste, realnie zagrażające bezpieczeństwu, żywotnym interesom i podstawowym wartościom oddziaływanie lub postępowanie części uczestników życia społecznego. Zagrożenia mogą także po-

[38] R. Zięba: *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, pod red. D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997, s. 4.

[39] S. Korycki: *System bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1994, s. 54.

[40] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996, s. 105.

[41] R. Zięba: *Kategoria bezpieczeństwa w nauce* ..., wyd. cyt., s. 4.

[42] Por. tamże, s. 4.

wstawać w sposób naturalny. Powstanie ich może być zarówno niespodziewane, jako produkt uboczny działań podjętych w celu osiągnięcia konkretnych pozytywnych korzyści, jak i zamierzone, jako wytwór podmiotu dla wykorzystania ich jako narzędzia do umyślnego oddziaływania na inny podmiot, celem osiągnięcia konkretnych negatywnych dla niego zjawisk. Zagrożenia mogą mieć również charakter ciągły, będąc np. zjawiskami przyrodniczymi lub elementami programu pewnej grupy społecznej przekazywanego z pokolenia na pokolenie. W takiej sytuacji społeczeństwo często akceptuje zagrożenia jako zjawiska niepożądane, ale realnie istniejące, niemożliwe do wyeliminowania. Zagrożenie jako zjawisko można, w zależności od jego charakteru, w sposób mniej lub bardziej precyzyjny opisać, używając takich parametrów jak czas, przestrzeń czy stopień możliwych szkód, które może spowodować jego urzeczywistnienie. Przyjmując konkretne kryteria, można je klasyfikować zgodnie z potrzebami, jednak ze względu na ich różnorodność i wielość jest to niezmiernie trudne. Wymaga bowiem nie tylko znajomości samego zjawiska, ale także sytuacji i otoczenia, w których ono występuje. Biorąc pod uwagę podatność na przeciwdziałanie, zagrożenia można podzielić na możliwe do wyeliminowania, pozwalające unieszkodliwić się w jakimś stopniu lub pozwalające się odsunąć w czasie lub przestrzeni na bliżej nieokreślony okres lub odległość. Przyjmując jako kryterium skuteczność, można wyodrębnić zagrożenia zdolne do zniszczenia innego podmiotu oraz mogące wywołać kryzys lub szkody na niższym poziomie. Zasięg ich może być także bardzo zróżnicowany: począwszy od charakteru lokalnego do globalnego[43] (załącznik 1).

Zagrożeniem dla bezpieczeństwa *podmiotu (państwa, narodu, organizacji, instytucji, związku) będzie utrudnienie lub utrata warunków do swobodnego bytu i rozwoju. Zagrożenia te mogą powstawać w dziedzinie politycznej (np. izolacja polityczna, szantaż polityczny), społecznej (np. ograniczenie lub zerwanie współpracy kulturalnej, naukowo-technicznej, turystycznej), gospodarczej (np. ograniczenie*

[43] W bardzo szerokim zakresie pojęcie „zagrożenia" charakteryzuje D.B. Bobrow: *Złożoność problematyki braku bezpieczeństwa*, w: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe* ..., wyd. cyt., s. 36.

lub zerwanie wymiany handlowej, pomocy finansowej) lub jednocześnie w kilku dziedzinach – w dowolnej konfiguracji[44].

Przez **zagrożenie militarne bezpieczeństwa państwa** *będziemy rozumieć taki splot zdarzeń polityczno-militarnych, w których może nastąpić utrudnienie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju narodu (państwa) albo naruszenie bądź utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej w wyniku oddziaływania militarnego (napaści zbrojnej)*[45].

Zagrożenie pozamilitarne *jest splotem zdarzeń (występujących w stanie kryzysu), w wyniku którego może nastąpić utrudnienie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa (narodu) lub naruszenie bądź utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej, przy czym cel działania (wymuszenie uległości lub ustępstw) zamierza się osiągnąć przez wywieranie nacisku i stosowanie sankcji politycznych lub ekonomicznych, bez uciekania się do stosowania przemocy fizycznej (zbrojnej)*[46].

2.2. Klasyfikacja zagrożeń

W polityce bezpieczeństwa kluczową sprawą jest problem klasyfikacji zagrożeń, które można rozpatrywać w wielu aspektach. Najczęściej wyodrębnia się zagrożenia państwa, biorąc pod uwagę przyczyny polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne i inne, które jednocześnie mogą mieć charakter wewnętrzny i zewnętrzny. Następnie zagrożenia są klasyfikowane od strony zasięgu i znaczenia możliwych następstw dla bezpieczeństwa, co jest niezbędne przy formułowaniu celów polityki i określaniu strategii jej osiągania. Trzecim kryterium przyjmowanym przy klasyfikacji zagrożeń jest ocena prawdopodobieństwa ich wystąpienia, np. możliwe do zignorowania pierwszego, drugiego czy trzeciego stopnia niebezpieczeństwa. Przyczyna, zasięg

[44] S. Dworecki: *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996, s. 21.
[45] Tamże, s. 23.
[46] Tamże, s. 25.

i prawdopodobieństwo wystąpienia umożliwiają systemowe klasyfikowanie ich, a następnie tworzenie zestawień zagrożeń państwa.

Przykładem podziału zagrożeń jest klasyfikacja według ekspertów OBWE. Przyjmując kryterium podmiotowe, wyodrębniono następujące grupy:

- polityczno-militarne;
- wypływające z nierespektowania praw człowieka;
- ekonomiczne;
- społeczne;
- ekologiczne.

Jedną z często spotykanych klasyfikacji zagrożeń bezpieczeństwa państwa w naszym kraju jest podział ich na[47] :

1. *Polityczne* – powstające w wyniku planowego i zorganizowanego manipulowania koncepcjami ideologiczno-organizacyjnymi celem obalenia legalnej władzy i ustanowienia niedemokratycznymi metodami – władzy, która może podjąć działania sprzeczne z polską racją stanu.

2. *Ekonomiczne* – powstające na skutek naruszenia zdolności gospodarki narodowej do zaspakajania materialnych potrzeb społeczeństwa, niezbędnych do egzystencji i działalności technologicznych i wytwórczych.

3. *Wewnętrzne* – powstające w wyniku utraty przez państwo zdolności w utrzymaniu ładu i porządku publicznego. Przesłankami takiego zagrożenia mogą być: narastanie akcji terrorystycznych, patologie społeczne i próby zmian istniejącego porządku.

4. *Psychospołeczne* – mogą być spowodowane planowym oddziaływaniem na świadomość społeczną metodami dywersji polityczno-propagandowej, w celu wywołania emocji sprzyjających destabilizacji systemu obronnego państwa.

5. *Ekologiczne* – będące efektem działań, które przez zmianę naturalnego stosunku człowieka do otoczenia – żywego, jak i martwego – mogą doprowadzić ludzkość do samounicestwienia.

---

[47] B. Balcerowicz: *Wybrane problemy obronności państwa*, Warszawa 1997, s. 59.

6. *Militarne* – występujące zawsze wtedy, gdy cele polityki państwa są sprzeczne z celami polityki innych państw, a rozstrzygnięcie jest możliwe tylko metodami walki zbrojnej. Celem oddziaływania militarnego może być fizyczne zmuszenie RP do oddania we władanie przeciwnika zasobów materialnych państwa, siły roboczej, jej intelektu oraz obszarów terytorium państwa.

Wyżej wymienione zagrożenia bezpieczeństwa państwa ze względu na źródła i przyczyny można dzielić dodatkowo na:

- wewnętrzne;
- zewnętrzne.

Ze względu na charakter zagrożenia bezpieczeństwa państwa także na:

- militarne;
- pozamilitarne.

Zagrożenia militarne wiążące się z użyciem sił zbrojnych, jako jedne z najgroźniejszych dla państwa i społeczeństwa, dodatkowo są klasyfikowane i można spotkać następujący ich podział:

- *demonstracja siły;*
- *dywersje militarne;*
- *blokady militarne;*
- *szantaż militarny;*
- *prowokacje militarne;*
- *incydenty graniczne;*
- *ograniczone użycie środków przemocy zbrojnej;*
- *zbrojne starcie graniczne;*
- *napaść zbrojna grup nieformalnych;*
- *konflikt militarny w strefie przygranicznej;*
- *konflikt lokalny;*
- *konflikt między państwami*[48].

W dalszych rozważaniach po przyjęciu kryterium przedmiotowego zagrożenia globalne dla Europy oraz dla bezpieczeństwa narodowego kraju wyodrębniono w czterech dziedzinach:

[48] S. Dworecki: *Od konfliktu do wojny*, wyd. cyt., s. 71.

1. Cywilizacyjno-kulturowej, w kwestii:

- zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka;
- współżycia (współistnienia) ludzi, grup społecznych, etnicznych i narodowościowych, a także religijnych i kulturowych w społeczeństwie światowym;
- pojawiających się patologii społecznych;
- wykorzystania zdobyczy nauki i postępu przeciwko człowiekowi.

2. Polityczno-wojskowej, w kwestii:

- stosunków politycznych między państwami (narodami), regionami (paktami, układami) itd. w świetle ich celów i interesów oraz istniejących umów i porozumień międzynarodowych, a także dobrych obyczajów i poszanowania celów i interesów innych;
- polityki wewnętrznej poszczególnych państw w aspekcie: walki politycznej o władzę, decyzji ugrupowań politycznych będących u władzy, działalności w imię interesów grup społecznych, elit oraz konkretnych partii politycznych;
- militarnej w wymiarze: kontroli zbrojeń i jej konsekwencji, możliwości wykorzystania i użycia potencjału militarnego przez poszczególne państwa (narody), pakty, konsekwencji i następstw możliwego wykorzystania nagromadzonych zasobów broni masowego rażenia oraz konwencjonalnej w różnych regionach świata, wykorzystania potencjału naukowo-technicznego zgromadzonego w sferze militarno-przemysłowej.

3. Ekonomiczno-gospodarczej, od strony:

- walki o dominację między największymi potęgami gospodarczymi świata (państwa, regiony);
- walki mniejszych podmiotów o zmniejszenie lub utrzymanie dystansu do podmiotów przodujących (tak w pierwszym, jak i w drugim przypadku w kwestii stanu produkcji, handlu i stosunków rynkowych oraz finansów).

4. Ekologicznej, w kwestii:

- możliwości dalszej eksploatacji zasobów Ziemi (surowców mineralnych, źródeł energii, produkcji środków żywnościowych, itd.);
- równowagi przyrodniczej i biologicznej na Ziemi;
- możliwości pojawienia się katastrof przyrodniczych i przemysłowych.

2.3. Zagrożenia globalne

Mimo wielu paradoksów żyjemy obecnie w świecie w miarę bezpiecznym, w którym walczy się o coś, a nie przeciw komuś. W świecie, w którym w zasadzie główni aktorzy nie przejawiają woli dążeń do osiągania własnych celów kosztem innych. Na wyciągnięcie takich wniosków pozwala analiza kształtujących się w ostatnim czasie pozytywnych megatrendów, do których możemy zaliczyć:

1. Demokratyzację systemu światowego.

2. Kształtowanie nowego podejścia w pojmowaniu międzynarodowego systemu bezpieczeństwa, współpracy i rozwoju. Formułowanie nowej kultury w tworzeniu nowego ładu na drodze dyskusji, porozumień, umów i kompromisów.

3. Zmniejszanie roli czynnika militarnego w kształtowaniu nowej rzeczywistości. Wzrost znaczenia pozawojskowych składników rozwiązywania problemów, a więc ekonomicznych, społecznych, kulturowych i ekologicznych.

Mimo sprzyjających tendencji nie należy zapominać o wiecznie prawdziwych słowach Antyfona, który stwierdził: *niemożliwe jest, aby nikogo w niczym nie krzywdzić i samemu krzywdy nie doznawać*, czy św. Augustyna, który napisał: *nikt nie powinien czuć się bezpieczny w tym życiu, które całe bojowaniem nazwano.*

Potwierdzeniem ponadczasowości tych stwierdzeń mogą być negatywne megatrendy rozwoju światowego, jak:

1. Utrwalanie luki cywilizacyjnej i różnicy poziomu życia pomiędzy krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się.

2. Stały wzrost liczby konfliktów narodowościowych, etnicznych i religijnych, szerzenie się międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i terroryzmu oraz proliferacja broni masowego rażenia.

3. Narastające zagrożenie globalną katastrofą ekologiczną.

W tej sytuacji ważnym problemem jest określanie ryzyka, które powinno się eliminować, wyodrębnianie wyzwań, które należy podejmować, oraz identyfikowanie zagrożeń, wymagających przeciwstawienia się. Są to bowiem zjawiska powodujące stan niepewności i obaw, realnie zagrażające bezpieczeństwu, definiowanemu jako sto-

sunek zdolności obronnych do stanu zagrożeń, oraz żywotnym interesom i podstawowym wartościom społeczeństwa i państwa.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa światowego w obecnej sytuacji mogą powstawać: po pierwsze, jako produkt uboczny działań podmiotów prawa międzynarodowego podjętych w celu osiągnięcia konkretnych pozytywnych korzyści *(Ludzie czynią zło nie dlatego, że chcą je czynić. Ludzie czynią zło niekiedy i wówczas, gdy planują dobro)*, po drugie, jako zamierzone i umyślne działania części z wyżej wymienionych podmiotów celem osiągnięcia negatywnych zjawisk u innych, oraz po trzecie, jako następstwa rozwoju cywilizacyjnego i zjawisk przyrodniczych.

Przyjmując kryterium podmiotowe, wyodrębnia się następujące obszary zagrożeń globalnych:

1. Rozwój cywilizacyjno-kulturowy – zagrożenia są powodowane najczęściej przez:
   - zaostrzenie sporów między różnymi kulturami;
   - niszczenie wszelkich obowiązujących dotąd kanonów, upadku autorytetów, zacierania granic między dobrem i złem;
   - możliwość wykorzystania zdobyczy nauki przeciw ludzkości *(dziś nauka jest nie tylko źródłem nadziei, jest także źródłem obaw i lęków)*.
2. Sytuacja polityczno-militarna – źródłami zagrożeń w przeważającej mierze są:
   - destabilizacja sytuacji politycznej w kluczowych rejonach kuli ziemskiej;
   - nierozwiązane problemy narodowościowe, w tym dyskryminacja mniejszości i dążenia do utworzenia własnych państw lub przyłączenia się do państw sąsiednich;
   - brak stabilności wewnętrznej w wielu państwach i regionach;
   - wojny lokalne oraz próby nieprzestrzegania porozumień rozbrojeniowych.
3. Sytuacja ekonomiczno-gospodarcza, a zagrożenia wywołują:
   - destabilizacja gospodarki światowej i międzynarodowych stosunków finansowych;

- wykorzystywanie gospodarki i ekonomii jako środka do walki o osiągnięcie celów politycznych, próby uzależnienia ekonomicznego, techniczno-technologicznego itp., stosowanie terroryzmu ekonomicznego;
- dysproporcje w rozwoju różnych państw i narodów;
- wzrost przestępczości na tle gospodarczym.

4. Sytuacja ekologiczna – źródłami zagrożeń są głównie:
- załamanie równowagi przyrodniczej;
- zanieczyszczenie atmosfery, gleby i wód oceanicznych;
- globalne naruszenie równowagi w przyrodzie i postępująca degradacja wielu ekosystemów.

Do najbardziej negatywnych zjawisk, które mogą się stać źródłem zagrożeń, według trzech niemieckich instytutów z Hamburga, Frankfurtu nad Menem i Heidelbergu, można obecnie zaliczyć:
- próby Indii i Pakistanu z bronią jądrową, łamiące postanowienia i podważające podstawy układu o zakazie prób jądrowych;
- wydarzenia wokół Kosowa, stanowiące najgroźniejsze ognisko konfliktu zbrojnego w Europie;
- pogłębiający się konflikt izraelsko-palestyński, zagrażający pokojowi na Bliskim Wschodzie;
- trwającą ponad sześć lat wojnę domową w Algierii, która pochłonęła już ponad 100 tys. ofiar, nie mówiąc o zaginionych i rannych;
- niepokojący wzrost handlu bronią w skali światowej (od ponad trzech lat);
- impas w rokowaniach dotyczących dostosowania układu o siłach konwencjonalnych w Europie do nowych realiów zaistniałych po latach 1989-1991;
- pogorszenie stosunków Rosji z państwami bałtyckimi w związku z dążeniami tych ostatnich do integracji z NATO i traktowaniem mniejszości rosyjskiej;
- zerwanie rozmów między Koreą Północną i Południową;
- stale zwiększający się udział ludności cywilnej, w szczególności dzieci, w wojnach domowych i konfliktach etnicznych (w ostatnich dziesięciu latach zginęły w nich dwa miliony dzieci, a ponad cztery miliony okaleczono);

- radykalne utrudnienia stosowane przez coraz większą liczbę państw w udzielaniu azylu uchodźcom i zapewnieniu opieki nad nimi (liczbę uchodźców na świecie szacuje się na ponad 50 milionów)[49].

W tej sytuacji do najważniejszych zagrożeń dla świata (załącznik 3, 4) można zaliczyć:

A. Zagrożenia cywilizacyjne

1. Analfabetyzm znacznej części ludności świata.
2. Zastój w rozwoju nauki w znacznej części państw świata. Brak nowych źródeł energii.
3. Nadużycie wiedzy przeciwko ludzkości. Niedotrzymanie etyki naukowej przy opracowaniu nowych wynalazków.
4. Unikanie rozwiązywania sporów na drodze pokojowej.
5. Poziom zdrowia społeczeństwa. Epidemie i choroby dręczące ludzkość.
6. Nierównomierność rozwoju cywilizacyjnego.
7. Rozwój agresywnych religii i ideologii.
8. Masowa migracja ludności.
9. Hegemonizm i egoizm państw.
10. Dewaluacja tradycyjnych wartości zachowań ludzkich. Kult przemocy.
11. Kryzys w kulturze. Unifikacja i brutalizacja kultury.
12. Antagonizm kultur, religii, ideologii oraz brak chęci pokojowego współistnienia.
13. Nieregularny wzrost liczby ludności na świecie.
14. Niepodporządkowanie się części państw rezolucjom ONZ. Nieprzestrzeganie prawa międzynarodowego.
15. Kradzieże dzieł sztuki.
16. Narkotyki i narkomania.
17. Handel bronią i materiałami radioaktywnymi.
18. Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych.
19. Wykorzystanie środków masowego przekazu do niewłaściwych celów.
20. Niedotrzymywanie zobowiązań w zakresie przestrzegania praw człowieka. Represje wobec walczących o te prawa.

---

[49] Szerzej M. Dobrosielski: *Współczesne zagrożenia*, „Dziś", nr 10/1998, s.94.

B. Zagrożenia polityczno-militarne

1. Użycie broni jądrowej lub innych środków masowego rażenia przez terrorystów lub szaleńców.
2. Istnienie rejonów politycznych i ekonomicznych napięć.
3. Nagłe powstawanie konfliktów zbrojnych, zamachów terrorystycznych.
4. Zmiana granic stref wpływów wielkich mocarstw. Dokonywanie nowych podziałów świata.
5. Powstawanie nowych państw w wyniku podziału już istniejących.
6. Zmiany granic krajów istniejących od II wojny światowej.
7. Militaryzacja wybranych regionów. Nadużywanie siły do rozwiązywania problemów spornych.
8. Dążenie do sprawowania władzy przy użyciu siły.
9. Dyskryminacja w stosunkach międzynarodowych.
10. Ingerencja w sprawy wewnętrzne państw.
11. Nadużycia na bazie procesu obniżania potencjałów wojskowych.
12. Następstwa religijnych, ideologicznych, propagandowych i militarnych manipulacji świadomością ludzi.
13. Eskalacja istniejących konfliktów i ich rozszerzenie.
14. Przeniknięcie mafii do struktur władzy.
15. Agresywność międzynarodowego terroryzmu.
16. Rasowa, etniczna, religijna, narodowościowa nietolerancja przejawiająca się w polityce wewnętrznej państw.
17. Czystki etniczne, deportacje obywateli.
18. Nieprzestrzeganie podstawowych praw i swobód człowieka jako podstawa i źródło niepokojów społecznych i przemocy obcych państw.

C. Zagrożenia ekonomiczno-gospodarcze

1. Pogłębianie się dysproporcji w rozwoju ekonomicznym.
2. Bezwzględne dążenie ludzi, organizacji i państw do maksymalizacji zysku.

3. Wyrównywanie niedostatków rozwoju ekonomicznego przez nakręcanie koniunktury w przemysłach zbrojeniowych.

4. Eskalacja sprzeczności między ponadnarodowymi instytucjami ekonomicznymi a polityką narodową niektórych państw.

5. Opanowanie najnowocześniejszych technologii przez jedynie wąską grupę państw.

6. Egoizm ekonomiczny najbardziej rozwiniętych państw świata w stosunku do najbiedniejszych.

7. Stawianie kryteriów ekonomicznych nad humanitarnymi przy rozwiązywaniu problemów społecznych.

8. Pojawienie się obszarów niezadowolenia społecznego.

9. Możliwość wystąpienia stref głodu, epidemii.

10. Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych na tle ekonomicznym.

11. Handel bronią i materiałami radioaktywnymi jako sposób na wzrost gospodarczy.

12. Stosowanie broni ekonomicznej do osiągnięcia celów politycznych.

13. Działania mające na celu wywołanie negatywnych skutków w gospodarkach wybranych krajów.

14. Dyskryminacja w stosunkach gospodarczych.

D. Zagrożenia ekologiczne

1. Załamanie równowagi przyrodniczej jako następstwo nadmiernej eksploatacji zasobów Ziemi.

2. Zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego przez substancje gazowe pochodzenia przemysłowego, komunikacyjnego i komunalnego. Zmniejszenie się zasobów tlenu jako wynik zmniejszania się powierzchni lasów.

3. Erozja gleb, stepowienie, a nawet pustynnienie dużych obszarów wskutek zniszczenia naturalnej szaty roślinnej, wyłączenie znacznej części gruntów rolnych z eksploatacji w wyniku zanieczyszczenia związkami chemicznymi.

4. Degradacja życia biologicznego mórz i oceanów w wyniku zanieczyszczeń ściekami i odpadami toksycznymi oraz katastrof

ekologicznych. Niedobory i deficyt w bilansie wodnym (w tym wody pitnej).

5. Niszczenie powłoki ozonowej w górnych warstwach atmosfery, powstanie dziury ozonowej, napromieniowanie Ziemi promieniami ultrafioletowymi szkodliwymi dla organizmów żywych.

6. Globalne naruszenie równowagi w przyrodzie i postępująca degradacja wielu ekosystemów, w tym także decydujących o jakości życia człowieka na Ziemi[50].

2.4. Zagrożenia dla Europy

W okresie dwubiegunowego podziału świata zagrożenia były w większej części znane. Można je było łatwiej przewidywać, co umożliwiało przygotowanie odpowiednich przeciwdziałań. Jednak po upadku systemu dwubiegunowego świat, a w tym również Europa, wszedł w nowy okres, charakteryzujący się z jednej strony znacznym obniżeniem możliwości wybuchu konfliktu globalnego, z drugiej zaś strony – powstaniem nowych zagrożeń o skutkach trudnych do przewidzenia.

Europa odgrywa szczególną rolę w bezpieczeństwie całego świata, między innymi z tego powodu, że to właśnie tu przechodziła granica pomiędzy strefami wpływów i tu leżą państwa, które po upadku bloku wschodniego postanowiły skorzystać z szansy i wybrać własną drogę rozwoju. Drogę diametralnie odmienną od przyjętej wcześniej i realizowanej w pięćdziesięcioletniej historii. Jak się wydaje, ta możliwość czy raczej tempo zmian zaskoczyły nie tylko polityków w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, ale również gremia polityczne Europy Zachodniej i Rosji.

Zmiany te zwiększyły w Europie prawdopodobieństwo powstawania kryzysów, konfliktów oraz nieporozumień międzynarodowych z przyczyn ekonomicznych, politycznych, socjalnych, narodowościowych, etnicznych, religijnych i innych. Światowe i europejskie instytucje nie są dostatecznie przygotowane do ich rozwiązywania.

---

[50] Por. *Encyklopedia geograficzna świata – Ziemia*, Kraków 1997, t. IX, s. 163-165.

Liczba niestabilnych regionów nie maleje. Rozwój zagrożeń oraz przebieg kryzysów lub konfliktów z reguły trudno dokładnie przewidzieć, tak samo jak trudno jest oceniać ich skutki. Niektóre regiony Europy Środkowej i Wschodniej stały się obszarami o niskim stopniu stabilności bezpieczeństwa. Chodzi tu zwłaszcza o tereny byłej Jugosławii oraz Kaukaz, gdzie dochodziło i dochodzi do bezpośrednich starć zbrojnych. Także najbliższe otoczenie Polski, Europa Środkowa, nie jest wolne od zagrożeń. Po przemianach, które miały miejsce w 1989 r., Europę Środkową i Wschodnią traktowano jako rozciągający się na wschód od NATO obszar postkomunistycznej ziemi niczyjej. Mimo radykalnych przeobrażeń mapy politycznej, politolodzy określali ten obszar jako szarą strefę, gdzie ścierają się nadal interesy Wschodu i Zachodu. Taka sytuacja, przy uwzględnieniu potencjałów gospodarczych i militarnych leżących tu państw, jak i doświadczeń historycznych, nie mogła napawać optymizmem.

Rozpatrując możliwe zagrożenia Europy Środkowej, można stwierdzić, że przestało funkcjonować podstawowe zagrożenie minionych 50 lat, kiedy to obszar ten był planowany jako teatr działań wojennych zarówno wojsk Układu Warszawskiego, jak i wojsk państw NATO. Bez względu na sposób wszczęcia konfliktu i obrót wydarzeń wojennych kraje tego obszaru byłyby zawsze narażone na skutki intensywnych działań wojsk radzieckich lub zachodnich. Obecnie zagrożenie to zmalało.

Istnieje jednak cały szereg nowych wyzwań i zagrożeń, których źródłem są zmiany, do których już doszło i stale dochodzi w tym regionie.

Źródłem możliwych napięć pozostaje specyficzna sytuacja w państwach, które powstały na obszarze byłego ZSRR. Dochodzi tam bowiem do całego szeregu konfliktów politycznych, historycznych i etnicznych w ich mniej lub bardziej czytelnej formie. Z punktu widzenia wojskowego Rosja pozostaje nadal liczącym się mocarstwem nuklearnym.

Nie można odrzucać możliwości ponownego wybuchu i eskalacji konfliktu wojskowego na terenach byłej Jugosławii czy południowej części Bałkanów. Realizacja interesów mocarstw w tym regionie może doprowadzić do jeszcze większej destabilizacji Bałkanów i bezpośredniego włączenia się innych państw do konfliktu.

Stale są groźne niesłabnące starania ekstremalnych sił nacjonalistycznych dążących do rewizji międzypaństwowych i międzynarodowych umów, zwłaszcza tych, które są wynikiem drugiej wojny światowej. Groźne są również przejawy nietolerancji lub wręcz wrogości etnicznej czy religijnej, które występują na naszym kontynencie wraz z konfliktami społecznymi i terroryzmem. W Europie nie można również wykluczyć zagrożeń, które mogą spowodować zwolnienie lub nawet zatrzymanie procesu integracji europejskiej lub zachwianie się – pod wpływem błędów ekonomicznych polityczno-demokratycznych zmian w jednym lub w kilku państwach tego regionu.

Największym i prawie codziennym zagrożeniem dla każdego obywatela Europy, czyli pośrednio dla każdego z państw europejskich, jest zagrożenie majątku i życia oraz powstające nowe formy międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, jak również różnego typu ekstremizmy do terroryzmu włącznie. Tego typu zagrożenia są niebezpieczne zwłaszcza dla młodych demokracji, które nie mają jeszcze dotąd dostatecznie ukształtowanego silnego i skutecznego aparatu państwowego, zdolnego do przeciwdziałania tego typu zjawiskom. Do takich państw można śmiało zaliczyć Polskę, jak również wszystkie państwa Europy Środkowej i Wschodniej.

Reasumując, do negatywnych zjawisk, które mogą nieść zagrożenie dla Europy i poszczególnych państw, można zaliczyć:

1. Brak stabilności politycznej i ekonomicznej w Rosji i pozostałych państwach WNP, niebezpieczeństwo odejścia od demokratyzacji życia politycznego i reform wolnorynkowych.
2. Niestabilność polityczną w państwach powstałych po rozpadzie byłej Jugosławii.
3. Nierozwiązane problemy narodowościowe, etniczne i religijne w znacznej części państw europejskich.
4. Przejawy nacjonalizmu i ekstremizmu, wzrost międzynarodowej zorganizowanej przestępczości, narkomanię i handel narkotykami.
5. Brak wspólnych programów i działań w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego.

W tej sytuacji do najważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa europejskiego (załącznik 5, 6) można zaliczyć:

A. Zagrożenia cywilizacyjne

1. Brak nowych źródeł energii.
2. Nadużycie wiedzy przeciwko ludzkości. Nieprzestrzeganie etyki naukowej przy opracowywaniu nowych wynalazków.
3. Unikanie rozwiązywania sporów na drodze pokojowej.
4. Nierównomierność rozwoju cywilizacyjnego.
5. Rozwój agresywnych ideologii.
6. Masowa migracja ludności.
7. Dewaluacja tradycyjnych wartości zachowań ludzkich.
8. Kryzys w kulturze. Unifikacja i brutalizacja kultury.
9. Antagonizm oraz brak chęci pokojowego współistnienia.
10. Zmniejszanie się liczby ludności części krajów.
11. Niepodporządkowanie się części państw rezolucjom ONZ.
12. Nieprzestrzeganie prawa międzynarodowego.
13. Kradzieże dzieł sztuki.
14. Narkotyki i narkomania.
15. Handel bronią i materiałami radioaktywnymi.
16. Wzrost liczby międzynarodowych organizacji przestępczych.
17. Wykorzystywanie środków masowego przekazu do niewłaściwych celów.
18. Niedotrzymywanie zobowiązań w zakresie przestrzegania praw człowieka.
19. Represje wobec walczących o te prawa.

B. Zagrożenia polityczno-militarne

1. Użycie broni jądrowej lub innych środków masowego rażenia przez terrorystów lub szaleńców.
2. Istnienie rejonów politycznych i ekonomicznych napięć.
3. Nagłe powstawanie konfliktów zbrojnych, zamachów terrorystycznych.
4. Zmiana granic stref wpływów wielkich mocarstw. Dokonywanie nowych podziałów Europy.
5. Powstawanie nowych państw w wyniku podziału już istniejących.
6. Zmiany granic krajów istniejących od II wojny światowej.

7. Nadużywanie siły do rozwiązywania problemów spornych.
8. Dyskryminacja w stosunkach międzynarodowych.
9. Ingerencje w sprawy wewnętrzne państw.
10. Nadużycia na bazie procesu obniżania potencjałów wojskowych.
11. Następstwa propagandowych manipulacji świadomością ludzi.
12. Eskalacja istniejących konfliktów.
13. Przeniknięcie mafii do struktur władzy.
14. Agresywność międzynarodowego terroryzmu.
15. Czystki etniczne, deportacje obywateli.
16. Nieprzestrzeganie podstawowych praw i swobód człowieka.

C. Zagrożenia ekonomiczno-gospodarcze

1. Pogłębianie się dysproporcji w rozwoju ekonomicznym.
2. Bezwzględna pogoń ludzi, organizacji i państw za zyskami.
3. Nakręcanie koniunktury w przemyśle zbrojeniowym.
4. Eskalacja sprzeczności między ponadnarodowymi instytucjami ekonomicznymi a polityką narodową niektórych państw.
5. Egoizm ekonomiczny najbardziej rozwiniętych państw Europy w stosunku do najbiedniejszych.
6. Stawianie kryteriów ekonomicznych nad humanitarnymi przy rozwiązywaniu problemów społecznych.
7. Pojawienie się obszarów niezadowolenia społecznego.
8. Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych na tle ekonomicznym.
9. Handel bronią i materiałami radioaktywnymi.
10. Stosowanie broni ekonomicznej do osiągnięcia celów politycznych.
11. Działania mające na celu wywołanie negatywnych skutków w gospodarce wybranych krajów.
12. Dyskryminacja w stosunkach gospodarczych.

D. Zagrożenia ekologiczne

1. Załamanie równowagi przyrodniczej jako następstwo nadmiernej eksploatacji zasobów Ziemi.

2. Zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego przez substancje gazowe pochodzenia przemysłowego, komunikacyjnego i komunalnego. Zmniejszenie się zasobów tlenu jako wynik zmniejszania się powierzchni lasów.

3. Erozja gleb, stepowienie, a nawet pustynnienie dużych obszarów wskutek zniszczenia naturalnej szaty roślinnej, wyłączenie znacznej części gruntów rolnych z eksploatacji w wyniku zanieczyszczenia związkami chemicznymi.

4. Degradacja życia biologicznego mórz w wyniku zanieczyszczeń ściekami i odpadami toksycznymi oraz katastrof ekologicznych. Niedobory i deficyt w bilansie wodnym (w tym wody pitnej).

5. Niszczenie powłoki ozonowej w górnych warstwach atmosfery, powstanie dziury ozonowej, napromieniowanie Ziemi promieniami ultrafioletowymi szkodliwymi dla organizmów żywych.

6. Naruszenie równowagi w przyrodzie i postępująca degradacja wielu ekosystemów.

Bezpieczeństwo Europy w nadchodzącym czasie zależeć będzie w dużej mierze od tego, jakie polityczne i ekonomiczne miejsce zajmie w świecie, którego najważniejszymi podmiotami pozostają USA i państwa Azji Południowo-Wschodniej. Dalszymi ważnymi czynnikami rozwoju europejskiego będzie z jednej strony integracja w ramach UE, z drugiej – powodzenie lub niepowodzenie reform w Rosji.

2.5. Zagrożenia bezpieczeństwa RP

Pomimo pozytywnych megatrendów rozwoju sytuacji międzynarodowej nie można wykluczyć pojawienia się pośrednich lub bezpośrednich form zagrożeń naszego bezpieczeństwa wynikających ze sprzeczności interesów na świecie, w Europie i bezpośrednim otoczeniu Polski (załącznik 7). Dla podejmowania strategicznych decyzji politycznych w zakresie utrzymania bezpieczeństwa niezbędne jest ich definiowanie, klasyfikowanie i ocena.

Z poprzednich rozważań wynika, że **współczesna treść bezpieczeństwa państwa obejmuje zarówno kwestie polityczne i militarne, jak również aspekty gospodarcze, ekologiczne, społeczne czy etniczne**. W tych też dziedzinach należy poszukiwać zagrożeń dla Polski. Będą to zagrożenia cywilizacyjno-kulturowe, polityczno-militarne, gospodarczo-ekonomiczne, ekologiczne itp.

Ze względu na charakter opracowania w dalszej części zostaną omówione szczegółowo zagrożenia polityczno-militarne. W pozostałych dziedzinach zostaną jedynie przedstawione ich militarne aspekty.

3. POLITYCZNO-MILITARNE ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA RP

Szczegółowa i kompleksowa analiza sytuacji polityczno-militarnej oraz ocena zagrożeń na świecie i w Europie na podstawie takich wyznaczników, jak przyczyny, symptomy (objawy), formy, skutki i reakcje otoczenia, pozwoliły wydzielić źródła zagrożeń w kwestii polityczno-militarnej dla Polski. Są to:

1. Niestabilność polityczno-militarna na terenie Rosji i republik postradzieckich. Potęga militarna Rosji.
2. Wojny, konflikty narodowościowe, etniczne i religijne.
3. Proliferacja broni masowego rażenia.
4. Międzynarodowy terroryzm i zorganizowana przestępczość.

3.1. Niestabilność polityczno-militarna na terenie Rosji i republik postradzieckich. Potęga militarna Rosji

Nawet po kilku latach, jakie upłynęły od czasu powstania WNP, trudno zdefiniować jej charakter, ponieważ jej instytucje są kadłubowe lub pozostają na papierze, ich kompetencje mgliste, zakres realnej współpracy zmienny i wybiórczy. Sytuacja taka jest przyczyną rodzenia się konfliktów, nieporozumień, kryzysów itd. Zaniepokojenie Polski może wzbudzić:

1. Niepewna sytuacja polityczno-wojskowa oraz ekonomiczna, spowodowana m.in. nierozwiązanymi konfliktami lokalnymi na terenie Rosji i w państwach WNP, a także brak stabilizacji warunkującej powodzenie reform (np. załamania finansowe i gospodarcze, skorumpowanie administracji państwowej, działalność zorganizowanej przestępczości). Eskalacja napięcia może prowadzić do przeniesienia się politycznej i ekonomicznej niestabilności na teren Polski.

2. Niestabilna sytuacja polityczna na Białorusi, wynikająca z braku demokratycznych mechanizmów polityczno-ekonomicznych związanych z autorytarną władzą prezydenta. Prowadzi to do izolacji mię-

dzynarodowej tego państwa, a także pogłębiania się kryzysu gospodarczego i degradacji socjalnej społeczeństwa. Białoruś przeżywa trudny okres w swej krótkiej historii suwerennego państwa. Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna nie wpływa jednak na spadek popularności samego prezydenta, który pozostaje niekwestionowanym liderem. Wyznacznikiem sytuacji gospodarczej stały się inflacja, coraz częstszy deficyt towarów na rynku i największy spadek realnych zarobków Białorusinów. Staraniom Mińska o uzyskanie kredytów od międzynarodowych organizacji finansowych nie towarzyszy konkretny plan naprawy gospodarki kraju. Sytuacja ta sprzyja rozwojowi struktur kryminalnych przenikających na terytorium RP oraz powstawaniu nowych rodzajów przestępstw, m.in. przerzutu przez Polskę nielegalnych imigrantów do państw zachodnich. Obecnie na Białorusi może znajdować się znaczna liczba obywateli obcych państw, przygotowanych przez struktury przestępcze, w tym o charakterze mafijnym, do nielegalnego przerzutu przez Polskę na Zachód. Mają one powiązania z rosyjskimi ugrupowaniami o podobnym charakterze.

3. Rozwój integracji polityczno-wojskowej Rosji i Białorusi. W końcu 1999 r. oba państwa podpisały porozumienie o utworzeniu państwa związkowego, zmierzające m.in. do prowadzenia wspólnej polityki obronnej, koordynowania działalności w zakresie rozwoju sił zbrojnych i wykorzystania infrastruktury wojskowej. W wyniku zacieśniania współpracy militarnej Rosji i Białorusi należy uwzględnić prawdopodobne zagrożenia ze strony tworzącej się Wspólnej Przestrzeni Obronnej (WPO), ewentualnej realizacji koncepcji stworzenia białorusko-rosyjskiego regionalnego zgrupowania wojsk i rozmieszczenia rosyjskiej BMR na obszarze Białorusi. Skutkiem ich polityczno-wojskowej współpracy może być stała obecności wydzielonych ZT i jednostek SZ FR na terenie Republiki Białorusi, w pobliżu granic RP.

4. Imperialne resentymenty i dążenia niektórych sił politycznych w Rosji do odtworzenia sfery wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej i na obszarze republik byłego ZSRR. Strategia nowej ekipy rządzącej prezydenta W. Putina zakłada tworzenie podstaw zgody narodowej wokół rozwiązania głównych problemów Rosji, które koncentrują się na populistycznym haśle odbudowy silnego państwa. Zna-

mienne jest przy tym uzasadnienie dominującej roli centrum przez odwoływanie się do żywych w społeczeństwie sentymentów mocarstwowych oraz budowanie jedności państwa na poczuciu zagrożenia. Wśród nich eksponuje się możliwość rozpadu państwa w wyniku międzynarodowego terroryzmu oraz niebezpieczeństwa dla żywotnych interesów Rosji ze strony Zachodu, a szczególnie NATO. Wśród przejawów obecnych tendencji politycznych rządu FR zdecydowanie na pierwsze miejsce wysuwa się wzrost czynnika militarnego. Widać to zarówno w podniesieniu instytucjonalnej pozycji Ministerstwa Obrony, jak i renesansie myślenia i działania w polityce wewnętrznej i zagranicznej w kategoriach wojskowych. Będzie to niewątpliwie oddziaływać na kierunek przyszłych zmian systemowych w tym kraju, a także na relacje Rosji ze światem zewnętrznym. Jednym z ważniejszych kierunków polityki Rosji będzie przeciwdziałanie pogłębianiu się procesów dezintegracji w ramach WNP. Rozbieżność interesów jej członków sprawiła, że faktycznie stworzyły się dwie grupy państw. Pierwsza orientuje się na Rosję, a tzw. grupa GUUAM[51] próbuje nawiązać bliższą współpracę ze strukturami euroatlantyckimi. Silna władza wykonawcza tworzona w Federacji Rosyjskiej ma powstrzymać rozpad WNP i odtworzenie układu związkowego w płaszczyznach politycznej, gospodarczej oraz sferze militarnej. Zasadniczym celem jest powołanie efektywnych mechanizmów współpracy, szczególnie polityczno-wojskowej z państwami WNP, poprzez wykorzystanie ich uzależnienia od dostaw rosyjskich surowców energetycznych.

W stosunku do państw Europy Środkowo-Wschodniej dostrzega się brak przewartościowań, co może świadczyć o utrzymywaniu się w Rosji tendencji do unikania traktowania tych państw jako samodzielnych podmiotów w procesie zmian zachodzących na arenie międzynarodowej. Określona postawa Polski w sprawach międzynarodowych jest traktowana w Moskwie z dezaprobatą, szczególnie za politykę wspierania dążeń państw bałtyckich i Ukrainy do integracji ze strukturami zachodnimi. Uzależnienie Polski od dostaw rosyjskich

[51] Do nieformalnej grupy państw tzw. GUUAM wchodzą: Gruzja, Ukraina, Uzbekistan, Azerbejdżan i Mołdawia.

surowców energetycznych oraz polityczne dyskontowanie niektórych powiązań gospodarczych mogą być nadal wykorzystywane przez niektóre siły polityczne w FR do ingerencji w wewnętrzne sprawy naszego kraju.

5. Potęga militarna Rosji. Zakończenie zimnej wojny oraz brak bezpośredniego niebezpieczeństwa konfliktu globalnego nie eliminują zagrożenia militarnego w przyszłości. Elity polityczne w Rosji są zgodne, że najważniejszym zadaniem jest odbudowa mocarstwowego statusu państwa z geopolitycznymi strefami wpływów. Przyszłe zachowania Rosji na arenie międzynarodowej można prognozować na podstawie stworzonej przez ekipę prezydenta W. Putina nowej polityki bezpieczeństwa narodowego[52]. Strategicznym celem Rosji jest budowa świata wielobiegunowego, w którym Rosja stanowi jedno z wielkich mocarstw. Geograficznie strefa interesów Federacji Rosyjskiej obejmuje państwa członkowskie WNP i tradycyjnych partnerów na terenie Europy, Bliskiego Wschodu, Zakaukazia, Azji Środkowej i regionie Pacyfiku. Rosja rości sobie prawo do obecności wojskowej w ważnych regionach świata i posiadania zagranicznych baz wojskowych. W hierarchii interesów narodowych na plan pierwszy wysunięto problematykę wewnętrzną, w której za główne zagrożenie dla rosyjskiego bezpieczeństwa narodowego upatruje się katastrofalny stan gospodarki, bezpośrednio oddziałujący na pozostałe dziedziny funkcjonowania społeczeństwa i państwa.

Załamanie ekonomii rosyjskiej skutkuje polaryzacją rosyjskiego społeczeństwa, kryminalizacją stosunków społecznych, wzrostem przestępczości zorganizowanej, większym zagrożeniem terroryzmem, co może doprowadzić do utraty zdobyczy demokratycznych. Władze rosyjskie dostrzegają niebezpieczeństwa związane z nasileniem tendencji odśrodkowych w państwie, wzrostem roszczeń terytorialnych oraz proliferacją broni jądrowej, a niekorzystny rozwój sytuacji międzynarodowej może spowodować dalsze osłabienie pozycji Rosji m.in. w sferze ekonomicznej, wojskowej i politycznej w świecie. Nowym

[52] Na kształt rosyjskiej polityki bezpieczeństwa składają się treści zawarte w trzech dokumentach programowych: „Koncepcji bezpieczeństwa narodowego", „Doktrynie wojennej" i „Koncepcji rozwoju systemu wojskowego".

elementem w polityce bezpieczeństwa jest wskazanie potencjalnych wrogów. Działalność Zachodu, zdaniem Moskwy, jest obliczona na zdominowanie struktur i organizacji międzynarodowych, które realizują jego interesy. Za groźny element Rosja uznaje stosowanie przez Zachód środków militarnych do rozstrzygania kluczowych problemów międzynarodowych. Wśród głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego dostrzega skutki wzmocnienia wojskowo-politycznych bloków sojuszu – rozszerzania NATO na wschód oraz ewentualność pojawienia się baz i wielkich formacji zbrojnych bezpośrednio za granicami FR. Taką możliwość, w ocenie władz rosyjskich, stwarza Nowa Koncepcja Strategiczna NATO, zezwalająca na operacje wojskowe poza dotychczasową strefę odpowiedzialności. Dlatego Rosja, wychodząc poza model świata wielobiegunowego i ideę strategicznego sojuszu z Chinami oraz Indiami, będzie wspierać każdy kraj, który może tworzyć przeciwwagę dla USA i NATO. Z drugiej strony Rosja nie wyklucza nawiązania w przyszłości bliskich związków politycznych, ekonomicznych oraz wojskowych z sojuszem i Unią Europejską. Odpowiedzią na dominację Zachodu musi być zwiększenie potęgi militarnej Rosji i zwiększenie wydatków obronnych państwa. Większą rolę w stabilizowaniu sytuacji wewnętrznej i określeniu międzynarodowej pozycji Rosji otrzymają siły zbrojne. Dopuszczenie możliwości użycia sił zbrojnych dla celów wewnętrznych może świadczyć o słabości struktur państwowych lub o wzroście znaczenia sił zbrojnych. Do zapewnienia zintegrowanego przygotowania i realizacji zadań w zakresie bezpieczeństwa militarnego „Doktryna wojenna" ustanawia tzw. wojskową organizację państwa. Obejmuje ona siły zbrojne, inne „struktury siłowe" oraz część kompleksu naukowego i ekonomicznego pracującego na potrzeby armii[53]. Przygotowane programy reform gospodarczych i poprawy sytuacji ekonomicznej Rosji obejmują m.in. powierzenie kompleksowi wojskowo-przemysłowemu roli siły napędowej industrializacji i postępu technicznego w gospodarce.

[53] S. Koziej: *Być centrum świata*, „Rzeczpospolita" nr 104 z 5.05.2000 r.

W rezultacie wieloletniego niedofinansowania konwencjonalne SZ są obecnie zdolne do prowadzenia działań bojowych w wojnie lokalnej o małej skali, a po odpowiednim okresie przygotowań – w wojnie regionalnej. Utrata zdolności do prowadzenia dużych operacji zaczepnych wynika głównie z podjętych decyzji politycznych o redukcji SZ w ramach restrukturyzacji oraz znacznych trudności kadrowych, strukturalnych i logistycznych. Realizowana w siłach zbrojnych FR reforma zakłada sformowanie jednostek mniej licznych, mobilnych, o wysokiej zdolności bojowej i wyposażonych w nowoczesne uzbrojenie.

Rosja pozostaje nadal jądrową potęgą militarną o ambicjach odgrywania znaczącej roli w skali globalnej. Zarysowana w doktrynie koncepcja zastosowania strategicznych sił jądrowych została przystosowana do nowych geopolitycznych warunków funkcjonowania państwa rosyjskiego. Kierownictwo polityczno-wojskowe FR uważa, że efektywne bezpieczeństwo państwa zapewnią siły jądrowe i skupia główny wysiłek na utrzymaniu wysokiego stopnia gotowości bojowej oraz modernizacji strategicznych wojsk jądrowych. W stosunku do pozostałych komponentów triady jądrowej priorytetem jest zachowanie zdolności bojowej zasadniczych ich elementów w możliwie długim okresie. Posiadane siły jądrowe powinny być zdolne do zadania silnego ciosu agresorowi lub koalicji państw. Najwyższy stopień gotowości bojowej utrzymują strategiczne wojska rakietowe. Mimo ograniczenia szkolenia wysoką aktywność posiadają mobilne wyrzutnie balistycznych pocisków rakietowych SS-25 (Topol). Sukcesywnie są wprowadzane w dyżury bojowe kolejne jednostki, wyposażone w najnowszej generacji pociski bazowania silosowego SS-27 (Topol M), a w niedalekiej przyszłości – testowane obecnie ich wersje mobilne. Ponadto w dyspozycji wszystkich rodzajów SZ znajduje się operacyjno-taktyczna broń jądrowa do przenoszenia środków o zasięgu do 3000 km.

W kwestii deklaracji obronnych oraz możliwości wykorzystania broni jądrowej szczególnego podkreślenia wymaga fakt, że FR odeszła od zasady ogłoszonej jeszcze przez Gorbaczowa, iż nie użyje broni jądrowej jako pierwsza strona. „Nowa koncepcja bezpieczeństwa narodowego" i „Doktryna wojenna" obniżają próg użycia broni

jądrowej, już nawet w sytuacji zagrożenia militarnego oraz w dowolnym etapie działań bojowych prowadzonych środkami konwencjonalnymi. Rosyjska doktryna przewiduje również możliwość użycia tego środka walki przeciwko agresorowi stosującemu broń biologiczną lub chemiczną oraz agresji ze strony bloku obronnego, nawet nie posiadającego broni jądrowej. Świadczy to o zmianie głównego ciężaru odstraszania ze środków konwencjonalnych na broń jądrową. Wzmocnienie roli odstraszającej środków strategicznych wojsk jądrowych wskazuje na możliwość ich wykorzystania nie tylko w celu powstrzymywania nuklearnego, lecz również jako skutecznej broni w przypadku, gdy wojska konwencjonalne nie uzyskają przewagi w konflikcie (załącznik 9). Z drugiej strony problem zwiększenia roli broni jądrowej jest niewątpliwie efektem słabości rosyjskich sił konwencjonalnych, spowodowanej m.in. kryzysem finansowania wydatków obronnych przez państwo. Uwzględniając również inne sytuacje, doktryna ta przewiduje następujące okoliczności użycia sił jądrowych:

– do przeprowadzenia pierwszego uderzenia;
– w uderzeniu prewencyjnym;
– w odpowiedzi na atak;
– w uderzeniu odwetowym[54].

Formułując koncepcję polityki w dziedzinie bezpieczeństwa, Rosja równocześnie na arenie międzynarodowej proponuje dużą redukcję posiadanych arsenałów, szczególnie w ładunkach jądrowych. W ramach porozumienia START III Rosja oferuje Stanom Zjednoczonym ograniczenie liczby posiadanych ładunków jądrowych do 1000-1500 szt. W rzeczywistości jest to podyktowane brakiem środków finansowych, uniemożliwiającym modernizację i utrzymanie ich w gotowości bojowej na dotychczasowym poziomie. Względy ekonomiczne zaważyły także na odrzuceniu przez Rosję amerykańskich propozycji modyfikacji porozumienia ABM z 1972 r. i zgody na realizację koncepcji Narodowego Systemu Obrony (NMD). Władze rosyjskie zagroziły zerwaniem dotychczasowych porozumień rozbrojeniowych dotyczą-

[54] *Problematyka militarna w wybranych zagranicznych środkach masowego przekazu*, grudzień-styczeń 1995 r., s. 5-15. *Elastyczność zamiast scholastyki*" – omówienie artykułu z „Truppenpraxis" nr 5/1994.

cych broni jądrowej i konwencjonalnych, co w konsekwencji oznaczałoby powrót do wyścigu zbrojeń. Jako alternatywę Rosjanie proponują Stanom Zjednoczonym, UE i NATO budowę wspólnego systemu antyrakietowego, co nie znalazło uznania na Zachodzie ze względu na różnice koncepcji metod zwalczania pocisków rakietowych. Ponadto Federacja Rosyjska finansowo nie jest przygotowana do włączenia się do militarnych programów Zachodu. W przypadku niepomyślnych dla Rosji posunięć Zachodu w sprawach zbrojeniowych, należy również się liczyć ze zmianą założeń rosyjskiej polityki bezpieczeństwa, która może być bardziej konfrontacyjna. Wydaje się, że w przypadku konfliktu z tym państwem (pomijając przyczyny i prawdopodobieństwo jego zaistnienia) w okresie pozostawania poza strukturami bezpieczeństwa zbiorowego, broń jądrowa spełniałaby rolę czynnika zastraszania celem wymuszenia zaprzestania stawiania oporu przez nasze siły zbrojne. Jednak nawet niespełnienie stawianych nam warunków nie powinno sprowokować użycia tej broni w zmasowanej skali. Bardziej prawdopodobne byłoby natomiast wykonanie kilku uderzeń pojedynczych i użycie broni chemicznej, zwłaszcza gdyby pogorszył się stan przygotowania naszych sił zbrojnych do obrony (załącznik 10).

Przynależność Polski do sojuszu polityczno-militarnego NATO zdecydowanie zmniejsza prawdopodobieństwo sprowokowania przez Rosję konfliktu z naszym krajem. Jednak w razie zaistnienia już takiej sytuacji możliwość użycia broni masowego rażenia może wyraźnie wzrosnąć, gdyż względna równowaga sił konwencjonalnych uniemożliwi osiągnięcie celów wojny wyłącznie przy ich użyciu. Istotne znaczenie dla Polski ma możliwość użycia broni jądrowej przez Rosję jako stronę pierwszą. Uwiarygodnienie tego zapisu może bowiem zakładać rozmieszczenie w pobliżu naszych granic środków jądrowych, co może niekorzystnie wpłynąć na nasze interesy bezpieczeństwa. Rosyjski potencjał nuklearny stwarzałby wówczas dla nas podobne zagrożenie w wypadku konfliktu przygranicznego z którymś z jej sojuszników, a zwłaszcza z Białorusią, która samodzielnie nie miałaby szans na powodzenie. W razie konfliktu z innymi państwami granicznymi należałoby się natomiast liczyć ze skutkami zniszczenia obiek-

tów energetyki jądrowej (wszyscy nasi sąsiedzi takowe posiadają) lub zakładów przemysłu chemicznego.

W każdej z wymienionych sytuacji zagrożenie bronią masowego rażenia może dotyczyć części lub całości terytorium naszego kraju wraz ze wszystkimi znajdującymi się na nim obiektami, siłami i środkami, w tym siłami zbrojnymi lub też tylko części sił zbrojnych. Siły i środki znajdujące się na obszarze kraju mogą być narażone na uderzenia bronią masowego rażenia w toku konfliktu zbrojnego prowadzonego bezpośrednio z państwem – agresorem. Na kraj nasz mogą oddziaływać również niektóre skutki (głównie skażenia) użycia broni jądrowej lub chemicznej w wojnie między państwami trzecimi, bez naszego bezpośredniego w nim zaangażowania. W przypadku użycia broni jądrowej możemy być narażeni na skutki wojen prowadzonych w odległości do kilkuset kilometrów od naszych granic.

Z punktu widzenia naszego kraju należy zwrócić uwagę na następujące fakty świadczące o potędze militarnej Rosji w Europie:

Kaliningradzki Rejon Obronny nadal dysponuje potencjałem o wysokim stopniu ukompletowania i nowoczesnym uzbrojeniem, znacznie przewyższającym potrzeby wynikające z obrony tego obszaru. Przekształcany jest on aktualnie w bazę do operacyjnego rozwinięcia wojsk, jednak nadal posiada środki do przenoszenia broni jądrowej – 152 BROT czy samoloty Su-27, oraz liczne jednostki desantowe. Ofensywne możliwości potencjału militarnego KRO mogą być wzmocnione w krótkim czasie jednostkami wojsk powietrznodesantowych z Moskiewskiego i Leningradzkiego Okręgu Wojskowego (OW) oraz taktycznymi środkami jądrowymi z centralnej bazy amunicji jądrowej. Na korzyść zgrupowania kaliningradzkiego mogą również działać jednostki lotnictwa frontowego, bazującego na obszarach Moskiewskiego i Leningradzkiego OW, dyslokowane w europejskiej i azjatyckiej części Rosji. Podstawową siłę uderzeniową sił powietrznych Federacji Rosyjskiej w Europie stanowi lotnictwo bombowe, w tym dalekiego zasięgu oraz taktyczne, jak też lotnictwo szturmowe uzbrojone w samoloty strategiczne Tu-95 i Tu-160, Tu-22M3, samoloty Su-24 i Su-25. Na mocy umowy rosyjsko-białoruskiej z października 1999 r. przewiduje się m.in. osłonę zgrupowania kaliningradz-

kiego przez wspólny system obrony powietrznej i połączone siły obu państw. W przypadku wzrostu napięcia czy powstania sytuacji konfliktowych w tej części Europy potencjał tam zgromadzony może stanowić zagrożenie dla państw ościennych, w tym Polski (załącznik 11).

Dużym potencjałem i możliwościami bojowymi (m.in. dokonywaniem desantu na wybrzeże jednego z najbliższych państw) dysponują jednostki Floty Bałtyckiej (FB). Ćwiczenia prowadzone często z niespotykanym rozmachem i kompleksowością demonstrują obecność sił morskich Federacji Rosyjskiej na Bałtyku. Charakter ćwiczeń świadczy, że zakładanym celem prowadzonej operacji może być odzyskanie opanowanego przez przeciwnika rejonu z wykorzystaniem desantu morskiego.

Nie można także całkowicie wykluczyć zagrożeń militarnych, płynących ze stanu rozprężenia i niesubordynacji w jednostkach Kaliningradzkiego Rejonu Obronnego i Floty Bałtyckiej, gdyż obserwuje się nasilenie tych zjawisk. Zagrożenie stanowią rosnące problemy materialne i socjalne FB, której długi wobec dostawców energii i stoczni remontowych stanowią pokaźną kwotę. Wśród żołnierzy wzrasta liczba przypadków uzależnienia od alkoholu i narkotyków. Napięcia wywołują również problemy kwaterunkowe kadry zwalnianej ze służby wojskowej. Brak środków żywnościowych oraz zaległości w wypłatach żołdu mogą wywoływać protesty żołnierzy i marynarzy. W wyniku zacieśnienia współpracy militarnej Rosji i Białorusi należy uwzględnić również prawdopodobne zagrożenie dla RP ze strony narodowych lub połączonych sił zbrojnych tych państw tworzących Wspólną Przestrzeń Obronną (WPO). Koncepcja WPO, w przypadku rozbudowy infrastruktury NATO w nowo przyjmowanych państwach Europy Środkowej i Wschodniej, może w praktyce doprowadzić do stałej obecności wydzielonych ZT i jednostek SZ FR na Białorusi.

W założeniach do gier wojennych i treningów sztabowych z udziałem grup operacyjnych Ministerstwa Obrony i Sztabu Generalnego Republiki Białorusi oraz dowództw rodzajów wojsk i sztabów korpusów, jako aplikacyjnego przeciwnika określa się państwa aspirujące do NATO i będące jego członkami. Liczebność oraz struktury i dyslokacja jednostek często odpowiadają siłom zbrojnym RP.

W założeniach, ich działania bojowe są wspierane przez wojska NATO (przede wszystkim lotnictwo) i skierowane przeciwko Białorusi.

Siły zbrojne Rosji dysponują dużym potencjałem w części europejskiej i mogą stanowić w określonych sytuacjach potencjalne zagrożenie dla sąsiednich państw, a nakłady finansowe przeznaczone na prace badawczo-rozwojowe w sferze wojskowej stawiają tę armię potencjalnie na najwyższym poziomie technicznym. Opinia o słabości rosyjskich sił zbrojnych, ukształtowana na podstawie niskich nakładów na armię, musi ulec zmianie, jeśli uwzględni się wydatki na prace badawczo-rozwojowe. Do 2000 roku mają być stworzone naukowe, techniczne i technologiczne warunki do przyszłej modernizacji sił zbrojnych. Kierownictwo polityczno-wojskowe FR chce kontynuować prace naukowo-badawcze nad nowymi generacjami uzbrojenia, lecz powstrzymać się od ich seryjnej produkcji do czasu odzyskania pełnych zdolności ekonomicznych.

Kierownictwo rosyjskie, podejmując rywalizację ze Stanami Zjednoczonymi i państwami Europy Zachodniej, za wszelką cenę nie chce dopuścić do powstania luki technologicznej w dziedzinie opracowywania kluczowych broni przyszłościowych. Z tego też powodu zaangażowano znaczne środki na prace badawczo-rozwojowe. Obecny wyścig zbrojeń odbywa się w ramach tzw. czwartej rewolucji w wojskowości, a jej zakres i rozmach nie mają analogii w przeszłości. Rosja nie odstaje w wielu dziedzinach od najnowszych zdobyczy i osiągnięć technicznych. Rosyjscy uczeni opracowali nową metodę pozwalającą wykrywać i śledzić satelity obserwacyjne. Wykorzystano w niej pomiar i analizę odbicia światła słonecznego od różnych części powierzchni satelity.

Na przyszłym polu walki, według poglądów rosyjskich, o zwycięstwie w działaniach bojowych będzie bardziej decydowała konfrontacja złożonych systemów elektronicznych i informatycznych niż bezpośrednia konfrontacja systemów broni. Możemy obecnie wyróżnić pięć zasadniczych kierunków rozwojowych nowych środków walki (załącznik 12). Są to:

– systemy C4ISR (zintegrowany system dowodzenia, kontroli i łączności oraz rozpoznania i nadzorowania pola walki) oraz walki radioelektronicznej (WRE);
– broń jądrowa trzeciej generacji;
– broń bezpośredniego oddziaływania energetycznego;
– jonosferyczna technika bojowa;
– broń psychoenergetyczna.

Rosjanie, uznając systemy C4ISR i WRE za decydujące w zwiększeniu potencjału bojowego, od początku lat 90. wprowadzili je na listę produktów finansowanych z budżetu centralnego, nie obciążając budżetu Ministerstwa Obrony FR.

W ostatnich latach w USA, a następnie w wielu innych krajach pojawiła się koncepcja walki informacyjnej. Oprócz Stanów Zjednoczonych różnorodne programy walki informacyjnej realizuje około 18 państw, w tym Rosja. Programy te są jednak bardzo dobrze strzeżone, a ich przejawy i skutki można uchwycić dopiero po dłuższym okresie obserwacji. Charakter większości programów walki informacyjnej i narzędzia realizacji tych programów, obejmujące środki masowego przekazu oraz wytwory kultury masowej, mogą utrudniać jednoznaczną identyfikację ofensywy informacyjnej i wskazanie kół kierujących taką operacją w wymiarze strategicznym. Wojna informacyjna może skierować się nie tylko przeciwko armii – zwłaszcza przeciwko rozwojowi małych, samodzielnych i trudno wykrywalnych rodzajów broni, ale i przeciwko całej gospodarce.

Z realizacją wspomnianych wyżej programów związane jest zjawisko świadomego upowszechniania nieprawdy – dezinformacji, co jest ułatwione z powodu lawinowego zwiększenia się w ostatnich latach źródeł informacji. Uwzględnienie ewentualnej dezinformacji zastosowanej przez przeciwnika (konkurenta) jest konieczne w celu podjęcia skutecznych działań, mających na celu zagwarantowanie bezpieczeństwa państwa.

W byłym Związku Radzieckim jak i obecnie w Rosji prowadzi się prace nad bronią jądrową III generacji (załącznik 13). Zaliczamy do niej:
– broń neutronową;

– broń wytwarzającą impuls elektromagnetyczny i „super EMP";
– broń jądrową do głębokiej penetracji ziemi;
– szrapnele jądrowe;
– miniładunki jądrowe.

Rosja opracowała miniładunek jądrowy, którego moc jest dwukrotnie większa przy jednoczesnym stukrotnym zmniejszeniu jego masy w porównaniu do najmniejszego ładunku jądrowego dotychczas produkowanego. Wysocy rangą politycy rosyjscy potwierdzili istnienie w rosyjskich arsenałach bomb walizkowych.

Prowadzone od lat sześćdziesiątych prace nad bronią bezpośredniego oddziaływania energetycznego mogą doprowadzić do skonstruowania broni zdolnej do zniszczenia każdego celu. W zależności od rodzaju broń ta umożliwia przeniesienie na cel wymaganej dawki energii niszczącej lub obezwładniającej. Broń ta może oddziaływać zarówno na organizm ludzki, środowisko naturalne, jak i układy elektroniczne w systemach broni, łączności oraz komputerowych.

Trwająca od ponad ćwierć wieku rywalizacja między Rosją i Stanami Zjednoczonymi w dziedzinie oddziaływania na jonosferę (powyżej 50-60 km od powierzchni Ziemi) prawdopodobnie pozwoli Rosji na zbudowanie w przyszłości techniki bojowej, umożliwiającej sterowanie za pomocą fal radiowych zjawiskami geofizycznymi i biofizycznymi o zasięgu globalnym. Stan zaawansowania dotychczasowych prac oraz istniejące patenty i rozprawy teoretyczne sugerują możliwość sterowania, między innymi, zjawiskami wulkanicznymi, trzęsieniami Ziemi, przypływami oceanicznymi i morskimi oraz zjawiskami meteorologicznymi (załącznik 14).

Teoretycy wskazują także na możliwość wytwarzania fal bardzo długich, mogących powodować mutacje w organizmach ludzi, łącznie ze zmianami osobowości.

Badania nad bronią psychoenergetyczną mają stworzyć warunki do celowego i kontrolowanego oddziaływania na stan psychiczny i fizyczny pojedynczych osób oraz całych grup społecznych.

Kompleksowe badania zjawisk wpływających na psychikę i fizjologię ludzi rozpoczęły się w byłym ZSRR już w latach dwudziestych. W latach 70. i 80. z obszaru ZSRR odbywały się transmisje specy-

ficznych sygnałów określanych mianem „dzięcioła" (ang. woodpecker). Po rozpadzie ZSRR rosyjscy naukowcy, oficerowie i dziennikarze dostarczyli wielu nowych informacji na ten temat, m.in. o przeznaczeniu stacji w Krasnojarsku.

Broń psychoenergetyczna może mieć wszechstronne zastosowanie w walce zbrojnej na szczeblu strategicznym, operacyjnym i taktycznym (załącznik 15)[55].

Istotnym elementem pokojowego oddziaływania na nasze terytorium jest ciągła obserwacja działalności SZ RP przez siły i środki rozpoznawcze Rosji i Białorusi. Odbywa się to zarówno za pomocą stacjonarnych, jak i ruchomych urządzeń rozpoznawczych. W skład ruchomych środków rozpoznania radioelektronicznego (RE) sił zbrojnych wyżej wymienionych państw wchodzą sztuczne satelity Ziemi, samoloty, okręty oraz oddziały i pododdziały wojsk operacyjnych, wyposażone w specjalne urządzenia do radioelektronicznego rozpoznania środków radiolokacyjnych i łączności.

Rozpoznanie satelitarne (kosmiczne) prowadzą zasadniczo siły zbrojne Rosji. Głównym celem rozpoznania kosmicznego z wykorzystaniem sztucznych satelitów Ziemi jest systematyczne penetrowanie powierzchni Polski w celu śledzenia ruchów wojsk, wykonywania dokładnych map terenu oraz rozpoznania źródeł emisji elektromagnetycznej.

Satelity rozpoznania radioelektronicznego odbierają sygnały emitowane przez stacje radiolokacyjne systemów obrony powietrznej i obserwacji nawodnej naprowadzania rakiet; określają charakterystyki przechwyconych sygnałów radiolokacyjnych i lokalizują ich położenie we współrzędnych geograficznych lub biegunowych; zapewniają nasłuch relacji łączności radiowej, określają dyslokację źródeł emisji oraz ich cechy charakterystyczne; ustalają zmiany częstotliwości nadawania, a także selektywne przetwarzanie uzyskanych informacji i ich transmisję do naziemnych ośrodków zbierania i analizy danych.

---

[55] Dane dotyczące kierunków i zakresu prowadzonych na potrzeby sił zbrojnych FR prac badawczo-rozwojowych zostały przedstawione za zgodą autora.

Rosyjskie siły zbrojne prowadzą rozpoznanie radioelektroniczne i obrazowe za pomocą satelitów serii *Kosmos* i *Meteor* oraz laboratoriów satelitarnych *Sojuz-Salut*. Dane z rozpoznania kosmicznego przekazywane są do Stacjonarnego Centrum Rozpoznania Kosmicznego, mieszczącego się prawdopodobnie w miejscowości Watutinki koło Moskwy, jak również do ruchomych centrów rozpoznania kosmicznego – poprzednio przy teatrze działań wojennych (TDW).

Należy zaznaczyć, że Federacja Rosyjska planuje do 2005 roku zmodernizować systemy satelitarne:

– łączności i dowodzenia, obejmujące ponad 20 satelitów retranslacyjnych *Mołnia I, Grań, Horyzont* i serii *Kosmos* umieszczonych na orbitach geostacjonarnych, wysokich eliptycznych i wokółpolarnych;

– nawigacji satelitarnej, składające się z 24 satelitów serii *Glonass* umieszczonych na orbitach odległych o 19 000 km od Ziemi.

Ponadto ma być zmodernizowanych około 20 niskoorbitalnych satelitów specjalnej serii *Kosmos* (typu *Strieła*).

Rosyjskie siły zbrojne do rozpoznania obrazowego wykorzystują satelity używane do prowadzenia rozpoznania radioelektronicznego.

Rozpoznanie powietrzne jest drugim istotnym rodzajem rozpoznania, którego głębokość penetracji jest uwarunkowana głównie wysokością lotu i typem nosiciela, jego wyposażeniem radioelektronicznym oraz technikami rozpoznania obiektów. Do rozpoznania powietrznego SZ FR wykorzystują samoloty oraz śmigłowce wykonujące loty wzdłuż wschodniej granicy RP i z obszaru powietrznego Morza Bałtyckiego. Średnio w ciągu doby odbywa się od 1 do 3 lotów rozpoznawczych trwających od 3 do 4 godzin. Rosyjskie stacje radiolokacyjne obserwacji bocznej są instalowane na samolotach rozpoznawczych *Su-24 i Il-20*. Wprowadzenie do służby samolotów *MiG-25R* i *MiG-25E* z nową aparaturą zwiększyło głębokość radioelektronicznego rozpoznania obiektów naziemnych do 70 km. Szczególną rolę odegrają samoloty wykonane w technice „Stealth" *(MiG-35)*, zapewniające prowadzenie rozpoznania na głębokości 200-300 km. Ponadto Rosjanie wprowadzili nową generację bezpilotowych aparatów latających (BAL) typu *Szmiel-1*, prowadzących rozpoznanie na głębokość

do 60 km od linii styczności wojsk, wyposażonych w skaner termalny. Generalnie zasięg rozpoznania powietrznego sił powietrznych z kierunku wschodniego w głąb terytorium Polski przedstawia się następująco:

– automatyczna kontrola przestrzeni powietrznej niskich pułapów zapewnia rozpoznanie na odległość do 250 km oraz średnich i dużych wysokości do 500 km;

– radiolokacyjne wykrywanie obiektów powietrznych lecących na małych i średnich wysokościach na odległość do 100 km, a lecących na średnich i dużych wysokościach do 300 km;

– radiolokacyjne wykrywanie lądowych obiektów ruchomych na odległość do 70 km;

– fotograficzne rozpoznanie obiektów naziemnych na odległość do 10 wysokości lotu lub na odległość do 20 km;

– rozpoznanie obiektów naziemnych skanerem laserowym i termowizyjnym na odległość do 4 wysokości lotu;

– telewizyjna obserwacja terenu na odległość do 9 wysokości lotu;

– rozpoznanie naziemnych środków systemów radiolokacyjnych do 300 km;

– rozpoznanie środków systemów łączności UKF do 150 km.

Rozpoznanie morskie z obszaru Morza Bałtyckiego prowadzą okręty rozpoznawcze *Girorulewoj*, *Cherson*, *Alpinist* i okręty klasy *SSV*[56] (załącznik 16).

*

Z punktu widzenia zagrożenia militarnego Polski należy uwzględnić następujące fakty: Rosja jest i nadal pozostanie jądrową oraz konwencjonalną potęgą militarną w skali globalnej.

Rosja dzięki swojemu potencjałowi militarnemu, gospodarczemu, demograficznemu oraz terytorialnemu pozostaje przeciwwagą i partnerem, szczególnie dla USA i Europy Zachodniej, przy rozwiązywaniu problemów o charakterze globalnym i regionalnym.

---

[56] Przedstawione dane na temat możliwości rozpoznania terytorium Polski przez siły zbrojne FR pochodzą z materiału: H. Głuszewski: *Zagrożenie Polski rozpoznaniem przez środki rozpoznawcze państw sąsiednich*, „Myśl Wojskowa" nr 4/1998, s. 40-50.

Siły zbrojne Federacji Rosyjskiej dysponują znacznym potencjałem militarnym w europejskiej części i ciągle stanowią potencjalne zagrożenie.

Obowiązująca w Rosji doktryna wojenna umożliwia wykorzystanie tych sił do obrony własnych interesów nawet poza granicami kraju.

3.2. Wojny, konflikty narodowościowe, etniczne i religijne

Dla bezpieczeństwa europejskiego i Polski poważnym zagrożeniem, które przybrało niespotykany w dotychczasowej historii charakter, jest nacjonalizm prowadzący do konfliktów na tle narodowościowym i etnicznym. Dodatkowo, ze względu na miejsce, pochodzenie i kulturę zaangażowanych w konflikty grup społecznych, poważną rolę odgrywają przekonania religijne. Komplikują one wielokrotnie sytuację, nadając konfliktom szerszy zasięg i bardziej bezwzględny charakter. Obecnie w Europie poza granicami własnego macierzystego kraju żyje około 3,1 mln Węgrów, 2,5 mln Albańczyków, a na terenach byłego ZSRR ponad 70 mln ludzi, w tym 25-28 mln Rosjan mieszka poza swoimi terenami etnicznymi.

Do konfliktów narodowościowych, etnicznych i religijnych (załącznik 17), których następstwa mogą stanowić zagrożenie i wpływać na bezpieczeństwo Polski, można zaliczyć:

1. Sytuacje konfliktowe w byłej Jugosławii, na terenie Bośni i Hercegowiny, gdzie mimo rozejmu w każdej chwili może dojść do nowej wojny, rozlewu krwi i ludobójstwa sprowokowanego przez każdą ze stron. Zaniepokojenie społeczności międzynarodowej budzi wciąż napięta sytuacja w Kosowie, gdyż między społecznością albańską a pozostającymi w mniejszości Serbami systematycznie dochodzi do wzajemnych aktów bezprawia i morderstw.

2. Konflikty narodowościowe i etniczne w krajach byłego ZSRR. Największe zaniepokojenie budzą: nierozwiązany ostatecznie konflikt w Czeczenii, wojna między Armenią i Azerbejdżanem o Górny Karabach, walki zbrojne prowadzone przez mniejszość rosyjską zamieszku-

jącą Naddniestrze w Mołdawii, walki separatystów abchaskich w Gruzji oraz konflikt w Tadżykistanie.

3. Spory o prawa obywatelskie ludności rosyjskiej w Estonii i na Łotwie, mniejszości węgierskiej w państwach sąsiedzkich, głównie na Słowacji, oraz Kurdów w Turcji (załącznik 18, 19).

Sytuacje konfliktowe w byłej Jugosławii

Obszar Półwyspu Bałkańskiego jest wprawdzie znacznie oddalony od naszego kraju, mimo to wojny, które miały miejsce w niedalekiej przeszłości, jak i obecne konflikty nie pozostają bez wpływu na bezpieczeństwo Europy i Polski.

Szczególnym zagrożeniem jest nierozwiązany ostatecznie konflikt narodowościowy w Kosowie. Po wojnach, które w rzeczywistości doprowadziły do dezintegracji oraz znacznego osłabienia gospodarczego było oczywiste, że Belgrad, podkreślając kwestie suwerenności i tożsamości, z determinacją będzie dążył do utrzymania pozostałych terytoriów państwa. Odpowiedź na dalsze żądania i dążenia ze strony innych narodowości, w tym głównie Albańczyków z Kosowa mogła być jedna. W Kosowie, będącym historyczną kolebką i prowincją państwa serbskiego znajdującą się w granicach Serbii, przeważała ludność albańska. Serbowie uważali i uważają Albańczyków za ludność napływową i nie ukrywali zamiaru uczynienia z Kosowa na nowo prowincji w większości serbskiej. Walka Albańczyków o uzyskanie niepodległości rozpoczęła się w 1987 r. po zniesieniu autonomii Kosowa przez obecnego prezydenta Federalnej Republiki Jugosławii (FRJ), wówczas prezydenta Serbii – S. Miloszevicia. Reakcją Albańczyków na decyzję władz republiki było utworzenie w 1990 r. samozwańczej Republiki Kosowo. Sytuację zaostrzyło utworzenie w 1992 r. przez skrajnych nacjonalistów tzw. Armii Wyzwolenia Kosowa (AWK), która zakładała osiągnięcie tego celu za pomocą walki zbrojnej. Władze FRJ zdecydowanie odrzuciły secesję Kosowa. Otwarty konflikt w Kosowie został spowodowany z jednej strony odmową podjęcia przez główne siły polityczne mniejszości albańskiej rozmów z władzami Serbii w sprawie ewentualnej autonomii Kosowa i nasilającymi się manifestacjami ludności oraz ponawianymi przez AWK

akcjami terrorystycznymi wobec sił serbskiego MSW, a z drugiej – atakami wojsk i milicji FRJ na ludność albańską. Brak jednolitego stanowiska wspólnoty międzynarodowej wobec sytuacji w Kosowie wykorzystały władze Federalnej Republiki Jugosławii oraz główne siły polityczne mniejszości albańskiej. Intensywne działania dyplomatyczne przedstawicieli wspólnoty międzynarodowej nie doprowadziły do przerwania impasu w pokojowym uregulowaniu kryzysu w Kosowie. Polityczny impas siły serbskiego MSW i wojsko Jugosławii wykorzystały na przeprowadzenie operacji, które przekształcały się w czystki etniczne i wywołały militarny opór AWK. Mimo politycznych środków nacisku na strony konfliktu o zaprzestanie walki zbrojnej i oświadczeń o gotowości NATO do podjęcia zbrojnej interwencji w Kosowie, obie strony nie wyrażały chęci rozpoczęcia rozmów i pokojowego zakończenia konfliktu. Ich celem było głównie nakłonienie strony albańskiej do wyłonienia politycznej reprezentacji oraz zaprzestania walki zbrojnej. Naciski społeczności międzynarodowej na rząd jugosłowiański w celu zakończenia działań skierowanych przeciwko ludności albańskiej nie spotkały się z reakcją S. Miloszevicia. Pokojowemu rozwiązaniu konfliktu na warunkach proponowanych przez międzynarodowych mediatorów była również przeciwna strona albańska. Rozmowy pokojowe w Rambouillet, misja obserwatorów OBWE, UE i „grupy kontaktowej" nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

Sojusz Północnoatlantycki postanowił zmusić siłą władze FRJ do ustępstw i zakończenia czystek etnicznych wśród Albańczyków. Przez 78 dni samoloty NATO prowadziły operację powietrzną, niszcząc jugosłowiańskie obiekty strategiczne i wojskowe. Dopiero użycie siły przez sojusz spowodowało zawarcie w Kumanovie porozumienia z FRJ o wycofaniu serbskich jednostek bezpieczeństwa z Kosowa. W czerwcu 1999 r. do prowincji wkroczyły siły międzynarodowe. Tymczasową władzę w Kosowie przejęła cywilna misja ONZ – UNMiK, a odpowiedzialność za bezpieczeństwo i porządek siły międzynarodowe – KFOR. Próba powstrzymania waśni etnicznych nie przyniosła spodziewanych rezultatów. Dotychczasowa ofiara – Albańczycy stali się oprawcami dla zamieszkujących w Kosowie Serbów, mszcząc

się za lata prześladowań. Celem brutalnych zabójstw i napadów albańskich jest zastraszenie i zmuszenie Serbów, Romów oraz Żydów do opuszczenia prowincji. Od czasu wkroczenia wojsk międzynarodowych zginęło lub zaginęło blisko 3 tys. przedstawicieli tych narodowości, a około 350 tys. uciekło z prowincji. Pozostali w Kosowie Serbowie żyją w enklawach, które boją się opuszczać bez eskorty żołnierzy KFOR. W jakiejś części za sterowanie falą przemocy wobec Serbów odpowiada UCK, które później zostało przekształcone w cywilną formację – Korpus Ochrony Kosowa (KOK)[57]. Powołanie KOK oraz Rady Administracyjnej spotkało się z nieżyczliwym odbiorem ludności serbskiej.

Organizacja Narodów Zjednoczonych chciałaby budować w Kosowie demokratyczne struktury społeczne, a OBWE zamierza przeprowadzić wybory lokalne. Na przeszkodzie stoi patriarchalno-klanowa organizacja społeczeństwa powodująca, że na demokratyczne formy nałożą się tradycyjne struktury społeczne. Z kolei Serbowie odmawiają udziału w demokratycznym procesie – ich liderzy sabotują działalność społeczności międzynarodowej. Powszechny dostęp do broni, dominacja ekstremistów po obu stronach konfliktu stwarzają przesłanki do odtworzenia w Kosowie formacji paramilitarnych, występujących pod hasłem „samoobrony", w rzeczywistości dokonujących napadów i czystek etnicznych. Ich ofiarą mogą też paść żołnierze sił KFOR, usiłujący nie dopuścić do tych działań. Nie bez winy w ukształtowaniu się takiej sytuacji są również organizacje międzynarodowe. Dotychczas nie udało się zrealizować najważniejszych celów, które przyświecały wprowadzeniu w prowincji międzynarodowego protektoratu pod nadzorem NATO. Nadal konieczne jest doprowadzenie do stabilizacji Kosowa i zrealizowanie rezolucji dotyczącej stworzenia wieloetnicznego społeczeństwa oraz powrotu uchodźców do prowincji[58]. Szczególne zadania do spełnienia ma KFOR. Powinien on spowodować zakończenie demilitaryzacji organizacji zbrojnych, przeciwdziałać nielegalnemu handlowi bronią, przemytowi narkotyków oraz zapewnić bezpieczne przeprowadzenie lokalnych wyborów.

[57] Albańczycy uważają korpus za zalążek przyszłej armii niepodległego Kosowa.
[58] Rezolucja RB ONZ nr 1244(1999 r.).

Z zadeklarowanych przez Zachód 43 mln euro na tzw. projekty szybkiego startu w ramach „Paktu stabilizacji dla Europy Południowo-Wschodniej" tylko niewielka część dotarła na potrzeby Kosowa. Do zaprowadzenia w prowincji porządku nadal brakuje dobrze wyszkolonych policjantów, sędziów, prokuratorów oraz wspierającego ich prawodawstwa.

Bezradność sił międzynarodowych wobec powtarzających się aktów przemocy rokuje jak najgorzej dla osiągnięcia consensusu w kwestii Kosowa. Wobec braku współpracy i kompromisu obu narodowości w sprawie rozwiązania konfliktu, niekorzystna sytuacja polityczno-wojskowa oraz gospodarcza w państwach sąsiadujących powoduje, że organizacjom międzynarodowym brakuje nowych inicjatyw i pomysłów co do strategii działania wobec prowincji, Bałkanów i przyszłości „Paktu stabilizacyjnego". Nierozwiązane konflikty, niestabilność polityczna i militarna oraz niefunkcjonowanie gospodarki na terenie Bośni i Hercegowiny oraz Kosowa mogą spowodować ponowne starcia na tle etnicznym, religijnym i narodowościowym. Możliwość ich rozprzestrzenienia na sąsiadujące państwa stanowi poważne zagrożenie dla regionu, szczególnie przeniesienia sporów do Macedonii, gdzie ludność albańska wyraża swoje ambicje narodowe. Normalnemu funkcjonowaniu republiki grozi intensyfikacja działalności radykalnych środowisk albańskich, które stworzą w Macedonii nowe ugrupowania paramilitarne, m.in. Narodową Armię Albańską (NAA). Celem organizacji jest walka o wyzwolenie wszystkich ziem albańskich i odrodzenie tzw. Wielkiej Albanii.

Zaniepokojenie opinii międzynarodowej budzi również konflikt władz jugosłowiańskich z Czarnogórą, która sprzeciwia się polityce międzynarodowej i wewnętrznej prezydenta S. Miloszevicia oraz wyraża dążenia separatystyczne. Zaproponowana przez Podgoricę „Platforma redefinicji stosunków z Serbią" proponuje Belgradowi stworzenie struktury zbliżonej do konfederacji, z samodzielnością polityczną i gospodarczą. Będąc nadal w federacji, Czarnogóra faktycznie już zerwała powiązania z władzami FRJ i kompleksem zależności, szczególnie ekonomicznych. Zadaniem społeczności międzynarodowej powinno być niedopuszczenie do dalszego pogłębienia się konfliktu

miedzy Czarnogórą a władzami FRJ, gdyż może się stać to źródłem nowych napięć międzynarodowych na Bałkanach.

Niestabilna sytuacja jest również w samej Serbii. Rządowi S. Miloszevicia i realizowanej polityce przeciwstawia się opozycji, której oddziaływanie wskutek wewnętrznych podziałów jest bardzo ograniczone. Władza nie respektuje praw człowieka, wolności do swobodnej wypowiedzi przez środki masowego przekazu, środowiska opozycyjne są ostro zwalczane i prześladowane przez władze. W zamachach są mordowani przedstawiciele establishmentu politycznego lub gospodarczego powiązani z rządem lub mafią. Sytuację pogarsza międzynarodowa izolacja FRJ, kryzys gospodarczy, bezrobocie oraz uchodźcy (uciekinierzy z Kosowa stanowią około 250 tys. osób). Problem Kosowa jest nierozwiązywalny, co dodatkowo komplikuje sytuację polityczną w Belgardzie. Pomoc finansowa Zachodu, którą zgodnie z ustaleniami „Paktu stabilizacyjnego dla Europy Południowo-Wschodniej" przeznaczono dla Serbii, pozostaje zamrożona. Serbia nie dostanie funduszy na odbudowę i rozwój gospodarczy, dopóki wewnętrzne zmiany nie doprowadzą do odejścia Miloszevicia.

Organizacje międzynarodowe zaangażowane w rozwiązywanie konfliktów na Bałkanach powinny konsekwentnie dążyć do położenia kresu przemocy i wszelkim incydentom o podłożu etnicznym, religijnym i kulturowym. Pokój nie oznacza tylko braku konfliktu, lecz także tolerancję wobec innych narodowości. Najlepszym rozwiązaniem politycznym dla państw bałkańskich byłaby ich szybka integracja ze strukturami euroatlantyckimi.

Ewentualne konflikty w republikach byłej Jugosławii dotyczą również Polski, która jest politycznie i militarnie zaangażowana w rozwiązywanie konfliktów etnicznych, granicznych oraz przywracanie stabilności, pokoju i porządku. Niekorzystny rozwój wypadków i starcia zbrojne mogłyby bezpośrednio zagrażać życiu żołnierzy polskich kontyngentów SFOR w Bośni i Hercegowinie oraz KFOR w Kosowie, służących w tych niestabilnych częściach Bałkanów. Dużą szansę dla pokonania licznych kryzysów przez republiki byłej Jugosławii może stanowić m.in. pomoc finansowa Zachodu (2,4 mld euro), zagwarantowana w ramach „Paktu stabilizacji". Jednak wskutek braku napływu gotówki jego realizacja znajduje się wciąż w fazie wstępnej.

Konflikty narodowościowe, etniczne i religijne w krajach WNP

Rosja oraz pozostałe kraje WNP przedstawiają niespotykane w świecie zróżnicowanie narodowościowe, etniczne, kulturowe itp. W wielu regionach nasilają się ruchy religijne o charakterze fundamentalistycznym. W tej sytuacji dochodzi do wielu spornych kwestii i napięć na tle terytorialnym, narodowościowym, religijnym.

Rozpad ZSRR ujawnił występowanie, szczególnie na obszarze Zakaukazia, konfliktów i antagonizmów, które do roku 1990 tłumiono i wyciszano lub podniecano, wykorzystując do umacniania władzy centralnej kraju. Ich podłożem były kwestie narodowościowe, etniczne, religijne. Istotną rolę odegrał problem granic między republikami, wytyczonych wcześniej bez wiedzy i aprobaty lokalnych społeczności.

Do najczęściej wymienianych przyczyn konfliktów na tym terenie są zaliczane:

– *sprzeczności terytorialne między państwami poradzieckimi (np. Armenia-Azerbejdżan);*

– *dążenia autonomiczne i separatystyczne grup narodowych i etnicznych żyjących na obszarach państw poradzieckich (np. Abchazja);*

– *dążenia integracyjne narodów żyjących na obszarach innych państw do połączenia się, np. Osetia (nie odnosi się to do narodu rosyjskiego);*

– *dążenia niepodległościowe republik wchodzących w skład Federacji Rosyjskiej (np. Czeczenia);*

– *dążenia autonomiczne (separatystyczne), reintegracja mniejszości rosyjskiej i rosyjskojęzycznej (np. Naddniestrze, Krym);*

– *dążenie Rosji do przywrócenia kontroli politycznej, ekonomicznej, wojskowej na obszarze swoich strategicznych interesów (np. Gruzja, państwa bałtyckie i grupy GUUAM);*

– *dążenia sił opozycyjnych państw poradzieckich związanych z islamem do przejęcia władzy i uniezależnienia się od Rosji, wspierane przez państwo spoza obszaru byłego ZSRR (np. Tadżykistan-Afganistan)*[59].

[59] A. Daca, P. Piątkowski: *Konflikty wewnętrzne na obszarze byłego ZSRR*, w: *Rosja*, red. E. Przewodzki, Warszawa 1996, s. 16-17.

Pomimo podpisania z udziałem ONZ, OBWE i Rosji porozumień o zaprzestaniu działań zbrojnych w regionach kryzysowych nie zakończyły się konflikty:

1. Między Gruzją a Południową Osetią, będącą autonomicznym okręgiem Gruzji, o połączenie się z republiką Osetii Północnej leżącej na terytorium Rosji oraz Abchazją dążącą do secesji. Konflikt gruzińsko-abchaski wyraźnie pokazuje, jaką rolę spełnia Rosja na Zakaukaziu. Polega ona na podsycaniu antagonizmów zwaśnionych stron, a następnie wykorzystywaniu konfliktów dla własnych interesów.

2. Między Armenią i Azerbejdżanem o ormiańską enklawę w Górnym Karabachu. Początkiem wojny między Armenią i Azerbejdżanem była secesja Górnego Karabachu w roku 1989. Walki z dużym natężeniem trwały do roku 1994, kiedy pod auspicjami OBWE doszło do podpisania porozumienia i zawieszenia broni. Po podpisaniu za zgodą Moskwy układu o zakończeniu wojny o Górny Karabach, w Azerbejdżanie ponownie stacjonują wojska rosyjskie, które natychmiast podejmują działania w wypadku naruszenia interesów Armenii, która pozostaje sojusznikiem Rosji na Zakaukaziu.

3. Tocząca się w latach 1992–1997 wojna domowa w Tadżykistanie, której przyczynami były waśnie regionalno-klanowe. Walki były prowadzone między klanem prezydenta E. Rachmanowa opowiadającym się za świeckim charakterem państwa a klanem garmskim, z którego wywodzili się wszyscy niemal przywódcy opozycji islamskiej i demokratycznej.

4. W Czeczenii, rozpoczęty w roku 1991. Pierwszymi symptomami było nasilenie się nastrojów niepodległościowych, wybór prezydenta i ogłoszenie niepodległości w 1992 roku. Próby zmilitaryzowania społeczeństwa oparte na strukturach starszyzny rodowej i kleru muzułmańskiego oraz współpraca prezydenta z mafią doprowadziły do anarchii i rozpadu państwa. Rozgorzały walki między zwolennikami niepodległości i siłami zbrojnej opozycji, a następnie doszło do interwencji wojsk rosyjskich. Doprowadziło to do znacznych zniszczeń kraju. W Czeczenii nadal utrzymywało się napięcie. Sprzeczności interesów oraz trudności w wypracowaniu porozumienia, nawet między ugrupowaniami o zbliżonych orientacjach politycznych, spo-

wodowały, że nie osiągnięto stabilizacji wewnętrznej i ostatecznego porozumienia z Rosją. Ponowne wznowienie walk Czeczenów z Rosją nastąpiło w sierpniu 1999 r. na terenie sąsiedniego Dagestanu, a następnie walki przeniosły się do Czeczenii. W listopadzie 1999 r. armia rosyjska podjęła działania zbrojne przeciwko republice. Operacja ta określana jest przez rosyjskie dowództwo jako działania antyterrorystyczne. Rosjanie skierowali do walki ciężki sprzęt do ostrzału artyleryjskiego oraz wprowadzili siły powietrzne do bombardowania miast. Zasadniczym celem wojny jest opanowanie całego terytorium zbuntowanej republiki i przywrócenie faktycznej kontroli przez FR. Eskalacja działań zbrojnych w Czeczenii została również wykorzystana przez Kreml i związane z nim siły polityczne do celów wyborów prezydenckich oraz do odzyskania poparcia Rosjan dla polityki rządu. Wskutek nacisków władz rosyjskich Gruzja i Azerbejdżan zamknęły granice i zablokowały dopływ zaopatrzenia dla bojowników. Pomimo silnego oporu Czeczenów siły FR przejęły ofensywę i opanowały ważne miejscowości i rejony strategiczne. Niewątpliwym sukcesem jest także przeciągnięcie na swoją stronę części Czeczenów i ich udział po stronie wojsk federalnych. Rząd rosyjski odrzucił propozycje planów pokojowych i zakończenia wojny, żądając bezwarunkowego poddania się Czeczenów. Zdeterminowani bojownicy kontynuują walki o charakterze partyzanckim w górach położonych w południowej części republiki. Zachód wprawdzie potępił Rosję za prowadzenie niehumanitarnych działań bojowych oraz brutalne traktowanie jeńców i ludności cywilnej, ale udział po stronie Czeczenii wahabitów[60] oraz porwania cudzoziemców dla okupu nie przyniosły powszechnego poparcia społeczności międzynarodowej dla sprawy niepodległości republiki.

W innych rejonach dawnego ZSRR, pomimo zaprzestania walk i częściowej normalizacji sytuacji, nadal utrzymuje się stan napięcia. Rosja jest obecnie bezradna i nie ma koncepcji rozwiązań wobec skali problemów ekonomicznych, politycznych, terytorialnych, które nękają WNP, a które po części sama spowodowała, rozgrywając sprawy etni-

[60] Ekstremiści muzułmańscy powiązani z międzynarodowymi ośrodkami terrorystycznymi, szkoleni i uzbrajani przez islamskiego terrorystę Osama bin Ladena.

czne, religijne na wszelkie możliwe sposoby. Aby nie dopuścić do ponownego wybuchu nacjonalizmów, toleruje neośredniowieczne procesy, przyzwalając na militaryzację i kryminalizację miejscowych reżimów i pogłębiając niestabilność w regionach. Strategia działania Rosji, jako państwa w dalszym ciągu dominującego w rejonie, wobec regionów kryzysowych, głównie państw Zakaukazia, nie była i nie jest jednoznaczna, ulegała wahaniom w zależności od aktualnej sytuacji. W początkowym okresie popierała ona dążenia niepodległościowe separatystów w poszczególnych państwach poradzieckich. W tym czasie republiki zakaukaskie odniosły znaczne sukcesy w tworzeniu własnej tożsamości oraz narodowych struktur państwowych, co pozwoliło im na poszukiwanie miejsca na arenie międzynarodowej bez pośrednictwa Rosji. Wojna w Czeczenii, która jako najbardziej krwawa najdotkliwiej dotknęła Rosję i nadwerężyła jej prestiż, uświadomiła jednak, że pomoc ruchom separatystycznym na Zakaukaziu nie sprzyja zwalczaniu dążeń niepodległościowych innych narodowości na obszarze FR. Wszelkie działania podejmowane przez Rosję w regionie były podporządkowane idei uświadomienia wszystkim, że jedynie Moskwa może być mediatorem w rozwiązywaniu konfliktów. Polityka realizowana wobec republik azjatyckich i próby ich odzyskania były elementem planu stopniowego przekształcania WNP w ponadnarodową strukturę. Istotnym motywem tych działań było także zagrożenie wyeliminowania Rosji z obecności politycznej, a głównie gospodarczo-ekonomicznej, w rejonie Morza Kaspijskiego. Rosja przeciwstawia się eksploatacji ropy naftowej z Morza Kaspijskiego, a przede wszystkim wywożeniu jej do Europy z pominięciem rosyjskich rurociągów i terminali[61]. Rosja jest świadoma, że utrata korzyści z wydobycia kaspijskiej ropy i gazu oraz ich transportu euroazjatyckim korytarzem i „jedwabnym szlakiem" mogłyby doprowadzić do znacznego osłabienia ekonomicznego.

[61] Rosja utrzymuje, że żadne z nadkaspijskich państw nie ma prawa samodzielnie dysponować zasobami Morza Kaspijskiego, bez konsultacji z sąsiadami. Moskwa twierdzi, że Morze Kaspijskie jest jeziorem i wobec tego przepisy prawa międzynarodowego dotyczące sfery gospodarczej i szelfu kontynentalnego nie mogą mieć zastosowania. Rosja zastrzega sobie prawo do podejmowania wszelkich działań niezbędnych do przywrócenia porządku prawnego i likwidacji następstw powstałych w rezultacie jednostronnych działań.

Wojskowe zaangażowanie w konfliktach w republikach zakaukaskich spowodowało, że na początku lat 90. Rosja przekroczyła w regionie m.in. limity uzbrojenia, określone traktatem CFE, dla wojsk stacjonujących w rejonie tzw. flanki południowej. Podczas ubiegłorocznego szczytu OBWE w Istambule Rosja ponownie zobowiązała się do przestrzegania nałożonych limitów uzbrojenia. Aktualna sytuacja w WNP, głównie na Zakaukaziu, przedstawia się niekorzystnie dla Rosji. Negatywne stanowisko coraz większej liczby jej członków w sprawie procesów integracyjnych i niezadowolenie z polityki Rosji, powodują powstanie wątpliwości co do dalszego funkcjonowania struktur politycznych i wojskowych tej organizacji. Czynniki te spowodowały, że np. polityka zagraniczna Gruzji i Azerbejdżanu uległa reorientacji i ukierunkowaniu na ożywienie stosunków politycznych, gospodarczych i wojskowych z USA, państwami zachodnioeuropejskimi oraz republikami regionu czarnomorsko-kaukaskiego. Pierwszym krokiem ze strony Gruzji ma być wycofanie się z układu o bezpieczeństwie zbiorowym WNP, a ze strony Azerbejdżanu – zgoda na ulokowanie na terenie państwa baz NATO, które byłyby przeciwwagą dla rosyjskich baz w Armenii. Czynnikiem decydującym o zmianie orientacji Gruzji i Azerbejdżanu były obawy o stan bezpieczeństwa, spowodowane m.in. ich geostrategicznym położeniem w „strefie buforowej" między Rosją a Iranem[62].

Umacnianie się wśród republik WNP poczucia dysproporcji w stosunkach z Moskwą jest przyczyną tworzenia się nowych stowarzyszeń, jak np. organizacji GUUAM, która zrzesza Ukrainę, Mołdawię, Gruzję, Uzbekistan i Azerbejdżan. Państwa te łączą ścisłe więzi polityczne i ekonomiczne oraz tradycje dwustronnej i regionalnej współpracy. W celu samodzielnego zapewnienia bezpieczeństwa rozwijają kontakty polityczne, gospodarcze i wojskowe. Najistotniejszymi czynnikami mobilizującymi je do wspólnego działania są perspektywy uniezależnienia od dostaw surowców z Rosji oraz możliwość czerpania zysków z wydobycia oraz transportu ropy naftowej, gazu ziemnego i surowców z centralnej Azji i Zakaukazia na Zachód.

[62] Zbliżenie obu państw bazuje na antyzachodniej polityce zagranicznej oraz wspólnych interesach ekonomicznych w rejonie Morza Kaspijskiego.

Poważnym problemem dla republik zakaukaskich dążących do uzyskania pełnej suwerenności jest obecność baz SZ Rosji na terenie Gruzji i Armenii oraz jednostek MSW i WOP FR – strzegących zewnętrznych granic WNP. Szczyt OBWE w Istambule zobowiązał Rosję do wycofania części jednostek z baz wojskowych w Gruzji. Sposób realizacji tego postanowienia jest obecnie przedmiotem negocjacji między obu państwami. W ramach porozumień międzynarodowych w rejonach konfliktowych w Abchazji, Południowej Osetii oraz Górnym Karabachu są rozlokowane tzw. siły pokojowe WNP (składają się głównie z jednostek FR), których zadaniem jest wykonywanie działań rozjemczych. Za dalszym stacjonowaniem wojsk FR na Zakaukaziu opowiada się Armenia, wiążąca swoje bezpieczeństwo z Rosją. Szczególnie stanowczo na rosyjską politykę w regionie reaguje natomiast Azerbejdżan, który jest zaniepokojony uaktywnieniem rosyjsko-armeńskiej współpracy wojskowej i wzmacnianiem systemu obrony powietrznej baz FR w Armenii.

Reasumując można stwierdzić, że w odpowiedzi na dążenia do usamodzielnienia się niektórych republik, Rosja będzie przeciwdziałać nawiązywaniu przez nie bliskiej współpracy ze strukturami euroatlantyckimi. Będzie nadal starała się utrzymać swoją obecność polityczną, ekonomiczną i wojskową na obszarze całej WNP. Należy spodziewać się dalszych wielokierunkowych działań FR na rzecz odzyskania stref wpływów w rejonach, gdzie wcześniej je utraciła, w tym m.in. poprzez wykorzystywanie wewnętrznych konfliktów narodowościowych, etnicznych i religijnych. Elementem sprzyjającym rosyjskiej polityce w odniesieniu do poszczególnych republik, np. zakaukaskich, jest niemożność lub niezdolność osiągnięcia kompromisu w rozmowach pokojowych między stronami. W związku z kryzysem w WNP, obecną sytuacją geopolityczną i militarną w regionach oraz niezdolnością lub niechęcią Rosji do zakończenia konfliktów poszczególne państwa będą zacieśniać dwustronne oraz regionalne stosunki gospodarcze i polityczno-wojskowe. Polaryzacja stanowisk może prowadzić jedynie do nasilenia sprzeczności i odżywania konfliktów, a nawet wojen.

Spory o prawa mniejszości narodowych

Rejonem położonym w bezpośrednim sąsiedztwie naszych granic, szczególnie podatnym na konflikty narodowościowe i etniczne są republiki nadbałtyckie – Łotwa, Estonia i częściowo Litwa, które przez ponad dwieście lat (z wyjątkiem okresu międzywojennego) znajdowały się pod panowaniem Rosji i dopiero na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych odzyskały niepodległość. Państwa te cechuje szczególnie skomplikowany skład etniczny. Na Łotwie zamieszkuje 54% Łotyszy, 33% Rosjan oraz od 4 do 1 procenta innych narodowości[63]. Podobnie wygląda sytuacja w Estonii, gdzie mieszka 62% Estończyków, 30% Rosjan oraz od 3 do 1 procenta Białorusinów, Polaków i Litwinów[64]. Stosunkowo najmniejszy odsetek mniejszości narodowych zamieszkuje Litwę.

W stosunkach Rosji z państwami nadbałtyckimi problemami nierozwiązanymi pozostają:

– *przestrzeganie praw i przyznawanie obywatelstwa ludności rosyjskojęzycznej w Estonii i na Łotwie;*

– *tranzyt lądowy i morski do Kaliningradu (potencjalne źródło konfliktów z Litwą);*

– *spory graniczne z Łotwą i Estonią (oba państwa scedowały część swoich terytoriów na rzecz Rosji po ich włączeniu do ZSRR w 1940 roku)* [65].

Przyczyną zaostrzenia się sporów Rosji z państwami nadbałtyckimi może być jawne deklarowanie przez nie chęci wstąpienia do NATO i UE. Polska, która z pewnością będzie popierać ich suwerenne decyzje, leżące także w interesie naszego kraju, może stać się obiektem presji Rosji.

Zagrożenia dla Polski

Wojny, konflikty narodowościowe, etniczne i religijne na terenie byłej Jugosławii stwarzają bardzo groźne implikacje dla bezpieczeństwa Europy i Polski. Podobnie groźne mogą okazać się analogiczne

---

[63] *Europa. Encyklopedia geograficzna świata*, Kraków 1996, t. V, s. 326.
[64] Tamże, s. 248.
[65] A. Daca, P. Piątkowski: *Konflikty wewnętrzne na obszarze* ..., wyd. cyt., s. 34.

konflikty na terenie byłego ZSRR (Górny Karabach, Naddniestrze, Abchazja, Czeczenia czy niewyjaśniona sytuacja mniejszości rosyjskiej w Estonii i na Łotwie). Do najgroźniejszych następstw wyżej wymienionych zjawisk dla bezpieczeństwa Polski należy:

1. Możliwość umiędzynarodowienia konfliktów na terenie byłej Jugosławii poprzez włączenie się w pierwszej kolejności państw sąsiednich, w których zamieszkują mniejszości narodowe bezpośrednio zaangażowane w walce, następnie państw islamskich, solidaryzujących się ze stronami mocarstw dążących do zażegnania sporów, jednocześnie pragnących osiągnąć własne cele, w tym Polski, jako kraju członka NATO.

2. Masowy napływ ludności obcych narodowości, w tym także biedoty i marginesu społecznego, co będzie sprzyjać przestępczości zorganizowanej na skalę międzynarodową. Skupiska emigracyjne są kontrolowane przez zorganizowane grupy przestępcze, przeważnie tej samej narodowości. W każdej chwili może wzrosnąć zagrożenie falą terroryzmu ze strony tych organizacji, co może stać się poważnym problemem politycznym. Istnieją uzasadnione podejrzenia, że obywatele państw azjatyckich i Dalekiego Wschodu są prawdopodobnie w znacznej mierze członkami międzynarodowych grup przestępczych. Handel jest często połączony z nielegalnym transferem dewiz i tzw. praniem brudnych pieniędzy.

3. Ekspansja cerkwi prawosławnej na terenie Białorusi, Rosji i Ukrainy na nowe obszary, co będzie rodzić nowe konflikty religijne, w które może być wciągnięta mniejszość polska na tych terenach.

4. Zaostrzenie kryzysu społeczno-gospodarczego na Białorusi, w Rosji i na Ukrainie, gwałtowny wzrost bezrobocia oraz masowa migracja ludności na zachód, przede wszystkim do Polski.

5. Wzrost ekstremizmów w działaniach mniejszości narodowych wymienionych państw, co wywoła eskalację żądań w sprawie przyłączenia do macierzystych krajów.

3.3. Proliferacja broni masowego rażenia

W okresie ostatnich lat wzrastają międzynarodowe obawy zagrożenia pokoju światowego na skutek proliferacji BMR, tak ze strony państw posiadających, jak i prowadzących prace nad produkcją tego typu uzbrojenia.

Na początku problem proliferacji odnosił się tylko do broni jądrowej oraz urządzeń i technologii pozwalających na jej produkcję. Obecnie obejmuje inne typy uzbrojenia, w tym biologicznego i chemicznego, środki ich przenoszenia oraz wszelkie typy urządzeń, komponentów i technologii służących do ich rozwoju i budowy.

Mówiąc o proliferacji, mamy głównie na myśli państwa Trzeciego Świata, gdzie w okresie ostatnich lat prowadzone są programy rozwoju lub dąży się do uzyskania dostępu do BMR (załącznik 20).

Analiza ewolucji omawianego zjawiska od początku lat 80. wskazuje, iż główne państwa zainteresowane dostępem do BMR znajdują się na Bliskim i Dalekim Wschodzie, w Azji Środkowej i Południowej Ameryce. Państwa te, mimo międzynarodowych zabiegów, zainteresowane są kontynuacją tego procesu. Proliferacja broni masowego rażenia z roku na rok się potęguje z uwagi na otwartą lub skrytą pomoc innych państw w dostępie do niezbędnych technologii oraz możliwości zdobycia niezbędnych komponentów na rynku ze względu na ich podwójne przeznaczenie.

Do państw poszukujących dostępu do technologii BMR można zaliczyć: Iran, Syrię, Irak, Libię. Większość z tych państw rozwija programy produkcji broni jądrowej, są one w niektórych przypadkach znacznie zaawansowane. Różnią się jednak stopniem autonomii w zakresie ich rozwoju i produkcji, wielkością zgromadzonej broni i posiadanymi środkami przenoszenia.

Iran jest państwem zajmującym czołowe miejsce w proliferacji BMR. Realizuje programy budowy broni jądrowej, chemicznej, biologicznej i środków jej przenoszenia. W zakresie programów jądrowych poszukuje możliwości dostępu do technologii i urządzeń oraz szkoli personel w ośrodkach zagranicznych celem uzyskania pełnej autono-

mii w produkcji energii i paliwa jądrowego. Jeżeli uzyska takie możliwości, produkcja broni jądrowej będzie tylko kwestią czasu.

Iran posiada duże ilości środków chemicznych, zamierza uzyskać niezależność w produkcji preparatów neurotoksycznych. Dysponuje wszelkimi możliwościami w zakresie produkcji broni biologicznej (wyspecjalizowanym personelem, technologią i urządzeniami) oraz wykorzystania jej w przyszłości do celów militarnych.

W zakresie środków przenoszenia Iran dąży do uzyskania możliwości użycia BMR na szczeblu strategicznym, głównie przez zwiększenie zasięgu wykorzystania. Posiada rakiety balistyczne (o zasięgu ok. 500 km), które może samodzielnie produkować oraz rozwija programy innych typów pocisków rakietowych, głównie dzięki pomocy Rosji i Korei Północnej. W krótkim okresie zasięg ich może zwiększyć do 1000 km, a w ciągu 5-10 lat do prawie 2000 km.

Iran utrzymuje ścisłą współpracę z Syrią i Libią w zakresie finansowania programów budowy rakiet.

Syria realizuje zaawansowany program produkcji broni chemicznej, w tym środków neurotoksycznych. Posiada rakiety do ich przenoszenia o zasięgu do 500 km oraz współpracuje z Iranem przy budowie rakiet o zasięgu do 1000 km.

Irak posiadał zaawansowane programy rozwoju broni chemicznej, biologicznej oraz rakiet balistycznych. Był bliski urzeczywistnienia programów budowy broni jądrowej. Nadal posiada wyspecjalizowany personel, pracujący teraz w Sudanie i Libii, oraz instalacje (określane jako podwójnego przeznaczenia) umożliwiające wznowienie w krótkim czasie programów wojskowych.

Libia dąży do posiadania wszystkich rodzajów BMR, jednak ze względu na wszelkiego rodzaju trudności skupia główny wysiłek na produkcji broni chemicznej i środków jej przenoszenia. Wyprodukowała i magazynuje duże ilości środków chemicznych. Posiada rakiety o zasięgu do 300 km i dąży do ich modernizacji, a także możliwości samodzielnej ich budowy.

Algieria rozwija cywilne programy jądrowe w zakresie nieuzasadnionym i przewyższającym realne możliwości i potrzeby.

Indie i Pakistan, od wielu dziesięcioleci rywalizując o prymat w regionie, rozwinęły technologie produkcji wszystkich rodzajów BMR oraz środków jej przenoszenia. Indie są w stanie produkować ją samodzielnie, Pakistan natomiast korzysta z pomocy Chin.

Korea Północna posiada broń chemiczną i biologiczną, a w zakresie broni jądrowej przynajmniej niezbędne komponenty do jej produkcji. Od początku lat osiemdziesiątych jest głównym dostawcą urządzeń i technologii do badań i produkcji BMR, rakiet balistycznych, komponentów z nimi związanych. Współpracuje z Iranem, Syrią, Libią, Egiptem i Pakistanem. Dzięki kooperacji Iran i Syria mogą aktualnie samodzielnie produkować koreańskie rakiety.

Chiny w ostatnich latach utrzymują ścisłą współpracę z Iranem, Syrią, Arabią Saudyjską i Pakistanem, dostarczając rakiety, komponenty i pomoc techniczną dla ich rozwoju oraz pomoc w realizacji programów jądrowych Iranu i Pakistanu.

Egipt jest w posiadaniu środków chemicznych i rakiet o zasięgu do 500 km.

Arabia Saudyjska dysponuje rakietami o zasięgu do 3000 km.

Sudan posiada instalacje do produkcji środków chemicznych.

Wymienione powyżej państwa, choć dysponują poważnymi zasobami BMR, nie stanowią obecnie nawet pośredniego zagrożenia dla terytorium Polski. Jednak niemal bez przerwy polskie siły zbrojne wykonują zadania poza obszarem własnego terytorium. Mogą to być misje pokojowe organizowane pod flagą ONZ lub innych organizacji o charakterze międzynarodowym (OBWE, UZE, UE). Z chwilą integracji z NATO mogą one realizować wspólne zadania obronne w całym obszarze odpowiedzialności sojuszu. W każdym z tych działań będą bezpośrednio lub pośrednio narażone na uderzenia i skutki rażącego działania broni jądrowej (reaktorowych skażeń promieniotwórczych), broni chemicznej (toksycznych środków przemysłowych) i biologicznej (lokalnych epidemii). Szczególnie silne zagrożenie będzie występować w razie pełnienia misji w wymienionych wyżej państwach samodzielnie dysponujących bronią masowego rażenia lub w ich pobliżu. Dla wojsk NATO największe zagrożenie w tym względzie stwarzać mogą państwa Północnej Afryki i Bliskiego Wschodu.

W bezpośrednim sąsiedztwie z Polską pełnym arsenałem broni masowego rażenia dysponuje **Rosja**, a po rozpadzie ZSRR i wycofaniu głowic jądrowych z Białorusi, Kazachstanu i Ukrainy stała się ona jedynym dysponentem radzieckiego arsenału jądrowego.

Zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski może stanowić kontrolowana i niekontrolowana proliferacja BMR z terenów Rosji. Rosja bowiem w dużym stopniu współpracuje z Iranem w realizacji programów jądrowych i rakietowych. Oficjalne źródła w okresie ostatnich lat potwierdzają jedynie współpracę w realizacji programów jądrowych na potrzeby cywilne. Jednakże jest ona bardzo szeroka i obejmuje szkolenie personelu w ośrodkach na terenie Rosji, dostawy urządzeń i budowę niezbędnych instalacji i obiektów.

Również w zakresie środków przenoszenia Rosja oficjalnie neguje współpracę z Iranem. Faktem jest jednak, iż niektóre z instytucji i zakładów rosyjskich utrzymują kontakty z przemysłem zbrojeniowym Iranu. Istnieją obawy uzyskania przez Iran możliwości produkcji rakiet o zasięgu do 2000 km.

Jednym z najważniejszych problemów, który może stanowić zagrożenie dla Polski jest stan obiektów energetyki jądrowej na terenie Rosji, Ukrainy, Białorusi i Litwy (załącznik 21). Sektor ten jest niebezpiecznie niedoinwestowany. Brakuje środków nawet na rutynowe prace remontowe. Opóźnienia w wypłatach dla pracowników odpowiadających za bezpieczeństwo operacyjne, przerwy w dostawach energii elektrycznej itd. powodują ograniczenia pracy systemów alarmowania i zabezpieczenia obiektów. Wzrasta niebezpieczeństwo kradzieży materiałów rozszczepialnych. Wiele instytutów, szczególnie w Rosji, jest zmuszonych do poszukiwania kontaktów nieoficjalnych, włącznie z zawieraniem kontraktów z państwami rozwijającymi własną energetykę i programy broni jądrowej[66]. Kryzysy finansowe powodują dodatkowy wzrost zagrożenia[67] poprzez wywóz i sprzedaż

[66] Nieoficjalnie mówi się, że Rosja planuje zwiększenie eksportu paliwa jądrowego i przetworzonych materiałów rozszczepialnych. Ich wartość w 2000 roku ma osiągnąć ok. 3,5 mld USD rocznie. Wejście na międzynarodowe rynki ma na celu zmniejszenie zasobów rozszczepialnych, co poprawi ich warunki przechowywania.

[67] 12 stycznia 1999 roku Stany Zjednoczone nałożyły sankcje na trzy rosyjskie instytuty naukowe, które – ich zdaniem – pomagają Iranowi w jego programach jądrowych. Sankcje nałożono na Uniwersytet Technologii Chemicznej im. Mendelejewa, Instytut Naukowo-Badawczy i Konstrukcyjny Energotechniki oraz Moskiewski Instytut Lotniczy.

technologii do innych państw lub odpłatne udostępnienie materiałów rozszczepialnych dla terrorystów. Atomowa współpraca Rosji z Iranem, oficjalnie w dziedzinie pokojowego wykorzystania energii atomowej, obejmuje m.in. konstrukcję reaktorów atomowych, technologię produkcji wzbogacania grafitu. Istnieją obawy, że Iran wykorzystuje współpracę jako przykrywkę dla uzyskania rosyjskiej technologii jądrowej[68]. Uzasadnione zaniepokojenie budzi także sprawność systemów kierowania i kontroli uzbrojeniem jądrowym. Ich stale pogarszający się stan techniczny wielokrotnie powodował, iż broń ta była bez faktycznej przyczyny stawiana w wyższe stany gotowości bojowej. Niepełna obsada etatowa wymusza również, na okres ćwiczeń z udziałem mobilnych systemów rakietowych, czasowe oddelegowanie do jednostek strategicznych sił jądrowych żołnierzy z innych rodzajów sił zbrojnych. Zły stan techniczny systemu kierowania i kontroli broni jądrowej w przyszłości może być przyczyną kolejnych przypadków nieuzasadnionego stawiania strategicznych pocisków balistycznych z głowicami jądrowymi w wyższe stany gotowości bojowej[69].

Na Ukrainie pracuje obecnie 16 reaktorów atomowych w pięciu elektrowniach. Żadna z nich nie posiada możliwości pełnego przetwarzania odpadów. Nierozwiązana pozostaje kwestia składowania wypracowanego paliwa jądrowego. Składowiska odpadów radioaktywnych są bowiem wykorzystywane w niewłaściwy sposób, co zwiększa ryzyko skażenia promieniotwórczego. Na Ukrainie wprawdzie istnieje sześć regionalnych przedsiębiorstw zrzeszonych w państwowym programie zarządzania odpadami radioaktywnymi „Radon", lecz zajmują się one składowaniem odpadów pochodzących ze wszystkich gałęzi

[68] W irańskim programie rozwoju broni jądrowej trwają przygotowania do budowy kolejnych trzech reaktorów jądrowych w m. Busheher. Przy współpracy z Rosją trwają także prace nad doskonaleniem broni biologicznej, chemicznej i rakietowej. Uczestniczy w nich około 10 tys. rosyjskich ekspertów i pracowników naukowo-badawczych.

[69] W celu sprawdzenia funkcjonowania struktur dowodzenia sił jądrowych, systemu alarmowania i systemów zabezpieczenia obiektów stacjonowania strategicznej broni jądrowej są przeprowadzane regularne ćwiczenia dowódczo-sztabowe SSJ na szczeblu operacyjno-strategicznym. Jednak w związku z niedostatkiem środków finansowych ćwiczenia te odbywają się głównie z wykorzystaniem mniej kosztownych metod, jak np. symulacja komputerowa, lub przyjmują charakter wyłącznie sztabowy.

przemysłu (z wyjątkiem elektrowni atomowych) i nie posiadają możliwości pełnego przetwarzania odpadów.

Ukraina rozważa budowę czasowych miejsc składowania we wszystkich swoich elektrowniach atomowych. Koszt budowy tego typu składowisk przekracza jednak możliwości finansowe państwa i inwestycje się odwlekają.

Problemem nie rozwiązanym w dalszym ciągu pozostaje stan urządzeń i zabezpieczeń elektrowni atomowej w Czarnobylu. W 30-kilometrowej strefie wokół elektrowni przechowywane są duże ilości materiałów radioaktywnych w składowiskach nie przystosowanych do tego celu.

Do najczęstszych nieprawidłowości związanych z funkcjonowaniem elektrowni atomowych w Rosji, na Ukrainie i Litwie należą:

– słabe przygotowanie personelu do przeprowadzania prac naprawczych oraz udziału w procesie monitorowania i zwalczania zagrożeń skażeniem radioaktywnym;

– niedostateczna kontrola organów nadrzędnych nad przeprowadzanymi pracami naprawczo-remontowymi;

– brak procedur kontroli systemu bezpieczeństwa elektrowni;

– brak zgodności elementów systemów bezpieczeństwa z wymogami dokumentacji technicznej;

– eksploatowanie urządzeń o przekroczonym resursie;

– nieprzestrzeganie wymaganych procedur, przepisów i norm bezpieczeństwa związanych z funkcjonowaniem elektrowni oraz monitorowaniem skażeń radioaktywnych.

Coraz częściej dochodzi do przypadków wyłączenia automatycznego systemu zabezpieczenia bloków atomowych (reaktorów), wynikających z braku stabilności częstotliwości prądu. Wymusza to przechodzenie na reżim ręcznego kierowania energetycznymi blokami atomowymi. Analogiczne działania doprowadziły do katastrofy w Czarnobylu.

Obecna sytuacja ekonomiczna Rosji, Ukrainy i Litwy oraz trwający kryzys finansowy w znaczący sposób zmniejszają możliwości tych państw w zakresie przeciwdziałania niekorzystnym zjawiskom i ten-

dencjom. Mimo znaczącej pomocy ze strony USA[70], przeznaczonej na budowę na terytorium wyżej wymienionych państw miejsc składowania zużytego paliwa jądrowego według technologii amerykańskiej, nie można w najbliższym czasie oczekiwać znaczącego polepszenia sytuacji. Rozwiązaniem problemu mogłoby być wyłączenie pracujących bloków, jednak ze względu na duży udział elektrowni jądrowych w produkcji energii elektrycznej jest to niemożliwe (obecnie prawie 50% energii elektrycznej dostarczają w tych państwach siłownie jądrowe)[71]. Z drugiej strony wybudowanie np. na Ukrainie składowisk, nawet bezpiecznych, sprawi, że od 2000 r. kraj ten stanie się miejscem największego składowania materiałów radioaktywnych.

Szczególnym zagrożeniem dla Polski są bojowe środki trujące (BST) zatopione w Morzu Bałtyckim

W latach 1945-1948 zatopiono w różnych rejonach Morza Bałtyckiego ogromne ilości amunicji konwencjonalnej, pocisków gazowych oraz gazów parzących w pojemnikach metalowych. Zrzutów do morza dokonywały niemieckie wojska na krótko przed zakończeniem wojny. Prawdopodobnymi rejonami zalegania BST w morzu są obszary wschodniej części Głębi Bornholmskiej, na południe od Małego Bełtu oraz na północny wschód od Gotlandii i w cieśninie Skagerrak (załącznik 22). W rzeczywistości jednak za rejon występowania amunicji należy uznać całą południową część Bałtyku, gdyż ze względu na niedoskonałość sprzętu nawigacyjnego obszary zatopień nie zawsze precyzyjnie określano. Amunicję topiono już podczas transportu, a ta, która znajdowała się w drewnianych skrzyniach, utrzymywała się na powierzchni morza i dryfowała na znaczne odległości.

---

[70] Obecnie większą część odpadów z elektrowni atomowej w Zaporożu (wynoszących od 120 do 200 ton) utylizowano w Krasnojarsku. Budowę obiektów składowania odpadów jądrowych, finansowaną w dużej części przez USA, rozpoczęto w Zaporożu w 1994 r. Ocenia się, że nowe obiekty będą w stanie pomieścić 650 ton odpadów w ciągu 50 lat.

[71] Pod względem ilości urządzeń jądrowych Ukraina zajmuje 5 miejsce w Europie i 8 na świecie. Elektrownia atomowa w Zaporożu jest największą elektrownią w Europie. W 1997 roku elektrownie atomowe na Ukrainie wyprodukowały 79 432 mln kWh energii elektrycznej, co stanowiło 44,9% całej energii elektrycznej wyprodukowanej na Ukrainie.

Zgodnie z danymi w rejonie Bornholmu i Gotlandii zatopionych jest od 36 000 do 50 000 ton amunicji zawierającej BST. Różnica 14 000 ton wynika z rozbieżności danych źródłowych (raportów i relacji ustnych świadków uczestniczących w zrzutach). W rejonie Gotlandii zatopiono około 1500-2000 ton amunicji, pozostałą część w rejonie Bornholmu. BST zawarte były głównie w pociskach artyleryjskich i bombach lotniczych o wadze 50, 250 i 600 kg, z których tylko niektóre nie miały zapalników[72]. Przyjmując, że około 10% masy zatopionej amunicji stanowiły BST, minimalna ilość gazów mieści się w granicach 3500-5000 ton. Dane pochodzące z innych źródeł stan BST do masy całkowitej oceniają na 60%.

Zatopione w Bałtyku bojowe środki trujące to:

- iperyt;
- adamsyt;
- cyjanodifenyloarsynę;
- chloroacetofenon;
- chloropikrynę;
- fosgen;
- difosgen;
- związki z grupą cyjankową.

Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że substancje te nadal zachowują swoje właściwości związków fizjologicznie czynnych i mogą być groźne przy ich wydobyciu. Przewiduje się następujący stan zatopionej amunicji chemicznej:

1. Pociski artyleryjskie, które były umieszczone w pojemnikach zatopionych w mule, znajdują się nadal w nienaruszonym stanie.

2. Pociski artyleryjskie dużego kalibru, wystawione na oddziaływanie środowiska morskiego posiadają kilkumilimetrowe wżery (te o grubej skorupie nie zdążyły jeszcze skorodować całkowicie).

3. Pociski małokalibrowe, na które bezpośrednio oddziaływała woda morska, skorodowały w całości.

---

[72] Szerzej K. Korzeniewski: *Bojowe środki trujące i materiały wybuchowe na dnie południowego Bałtyku*, Materiały z sympozjum naukowego z dn. 22 kwietnia 1997 r., Gdynia 1998, s. 16.

4. Cienkościenne skorupy bomb i pojemników (kontenerów i beczek), które leżały na twardym dnie i były wystawione na oddziaływanie wody, są przerdzewiałe i nie zawierają już bojowych środków chemicznych.

Według ocen specjalistów nie istnieje bezpieczny dla ludzi i biocenozy morskiej sposób likwidacji osadzonych na dnie Bałtyku bojowych środków trujących. Są rozważane jednak trzy sposoby ich likwidacji:

1. Podjęcie z dna zatopionych przed prawie pięćdziesięcioma laty BST, ich rozbrojenie i dezaktywacja na lądzie. Sposób jest bardzo niebezpieczny ze względu na trudności techniczne i zagrożenie nurków przy wydobywaniu na pokład statku uzbrojonych w detonatory skorodowanych ładunków zawierających BST, konieczność rozładunku w porcie i dostarczenie do wojskowych obiektów w głębi lądu w celu inaktywacji substancji trujących.

2. Wydobycie BST, rozbrojenie, zalanie betonem (czynności te można wykonać na statku), przetransportowanie np. na głębię atlantycką i powtórne zatopienie (przetransportowanie ładunków na głębię atlantycką i ponowne zatopienie jest w świetle obowiązujących dzisiaj konwencji międzynarodowych zabronione).

3. Pozostawienie zatopionego ładunku z BST w miejscu dotychczasowym, pod warstwą osiadłego mułu (przy dokładnym naniesieniu tych miejsc na mapy nawigacyjne).

Na obszarze polskiej strefy ekonomicznej Bałtyku znajduje się kilkanaście miejsc, w których wyłowiono amunicję chemiczną, przy czym wiadomo, że wiele takich wypadków nie było w Polsce w ogóle rejestrowanych.

Ocena niebezpieczeństw wynikających z zatopienia amunicji chemicznej na dnie Bałtyku musi zakładać jej obecność w różnych strefach dna na całej południowej części Morza Bałtyckiego. Przeważa opinia, że znaczna jej część skorodowała, a szkodliwe związki chemiczne uległy hydrolizie do form nietoksycznych lub mało toksycznych. Jednak w niektórych ocenach pojawiają się opinie, że zaczyna się zbliżać okres, kiedy powłoki metalowe zatopionej amunicji

zaczną tracić swą szczelność, co będzie prowadzić do intensywnego wyzwalania szkodliwych związków chemicznych.

Nie można wykluczyć samoistnego wyrzucenia przedmiotu zawierającego BST na brzeg morski, jeżeli został on pozostawiony w strefie płytkowodnej. Niebezpieczeństwo będzie zależało od dalszego zachowania się osób mających kontakt ze znalezionym przedmiotem. W przypadku wydobycia pojemników zawierających BST w postaci płynnej na powierzchnię morza, po ich rozszczelnieniu istnieje ewentualność odzyskania normalnych zdolności gazu bojowego, tj. rażenia masowego, a skutki zależeć będą od temperatury powietrza oraz kierunku i siły wiatru. Nie można wykluczyć, że świadome lub nieświadome działania mogą spowodować katastrofę.

Obecnie nie jesteśmy w stanie określić rzeczywistego zagrożenia, jakie stanowi dla ludzi i środowiska morskiego obecność BST w morzu. Amunicja zatopiona w Morzu Bałtyckim stwarza potencjalne niebezpieczeństwo dla środowiska. Skala tego zagrożenia jest trudna do dokładnego oszacowania. Międzynarodowa współpraca podjęta w celu naukowej oceny sytuacji powinna przyczynić się do rozwiązania problemu[73].

*

W sferze proliferacji broni jądrowej można najogólniej wyodrębnić zagrożenia wynikające z następujących zjawisk:

1. Niekontrolowanego rozprzestrzeniania się broni jądrowej, kontynuowania prac nad jej udoskonaleniem (zwłaszcza w KRLD, Indiach, Pakistanie, Iraku, Iranie).

2. Nielegalnej sprzedaży i rozpowszechniania technologii, wykorzystywanych w przemyśle energetycznym i wojskowym przez Rosję, Chiny i KRLD.

[73] Ta współpraca obejmuje następujące problemy: dokładne określenie obszarów zatopień na miejscu i przy użyciu materiałów archiwalnych, powtarzanie badań w zlokalizowanych rejonach w celu określenia ewentualnych przemieszczeń BST, badanie zagrożeń, w tym bioakumulacji z genetycznymi konsekwencjami. Wszystkie zainteresowane kraje podejmują działania mające na celu: wybranie odpowiednich metod monitoringu, oznaczenie miejsc zatopień i przygotowanie rybaków do działania w przypadku wyłowienia amunicji lub środka trującego, opracowanie i ocenę możliwości działań zapobiegawczych.

3. Prac mających na celu zwiększanie zasięgu środków przenoszenia ładunków jądrowych będących w posiadaniu KRLD, Iranu, Iraku itp.

4. Niedoskonałości lub braku mechanizmów kontroli materiałów rozszczepialnych pozyskiwanych w wyniku unieszkodliwiania głowic jądrowych w Rosji.

5. Możliwości wykorzystania przez ugrupowania terrorystyczne jako środka uderzeniowego ładunków skonstruowanych z materiałów rozszczepialnych pozyskanych drogą nielegalną.

6. Wyjątkowo złego stanu urządzeń w elektrowniach jądrowych Rosji, Ukrainy, Białorusi i Litwy.

Zagrożenia dla Polski

1. Możliwość znalezienia się jednostek wojska polskiego, realizujących zadania poza granicami kraju, w strefach zagrożonych użyciem BMR przez wcześniej wymienione państwa Afryki Północnej i Azji Południowej oraz ewentualne bezpośrednie użycie tej broni przeciw nim.

2. Ewentualne następstwa awarii urządzeń energetyki jądrowej na terenie Rosji, Ukrainy i Litwy.

3. Możliwość przedostania się na terytorium Polski materiałów rozszczepialnych, odpadów radioaktywnych lub przedmiotów skażonych, głównie z terytorium Ukrainy i Rosji.

4. Bojowe środki chemiczne zatopione w Morzu Bałtyckim.

5. Możliwe próby wykorzystania BMR przeciwko placówkom państw obcych na terenie naszego kraju.

3.4. Terroryzm międzynarodowy i zorganizowana przestępczość

Jednym z najpoważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego w końcu dwudziestego wieku jest terroryzm i wiążąca się z nim zorganizowana przestępczość. W ostatnich latach wzrasta liczba ugrupowań używających do realizacji swoich politycznych, ideologicznych i religijnych celów terroryzmu, który jest: *zaplanowaną for-*

mą użycia przemocy lub groźbą użycia przemocy wywołującą strach wśród ludności cywilnej i ma na celu wymuszenie lub zastraszenie rządów, społeczeństw lub jednostek dla osiągnięcia określonych celów[74].

Terroryzm stał się fenomenem światowym, zjawiskiem, które na większą skalę pojawiło się stosunkowo niedawno, bo w latach sześćdziesiątych, lecz zaprząta umysły politykom, bowiem jest niezwykle groźny w swej naturze.

Terroryzm nie jest zwyczajną wojną. Jest wojną psychologiczną i ma na celu wymuszanie określonych koncepcji, wywieranie wpływu na całe społeczeństwa, opinię publiczną i rządzących oraz przekazywanie sygnałów, iż żądania grup terrorystycznych nie mogą, podobnie jak i one same, być ignorowane. Powoduje on chaos, a ewentualne działania odwetowe prowadzą do eskalacji konfliktu. Doświadczenia wskazują, że kilka przypadków aktów terroryzmu może zmienić nawet bieg wydarzeń politycznych.

Nieodłącznym elementem terroryzmu końca lat 90. jest transnarodowa przestępczość zorganizowana. Zjawisko to jest aż tak niepokojące, ponieważ organizacje przestępcze mają możliwość gromadzenia nadzwyczajnej siły i bogactwa, które może konkurować z wartością majątku rządowego, a w niektórych przypadkach nawet ją przekracza. Przykładem jest fortuna najbardziej poszukiwanego człowieka na świecie Osama Bin Ladena, który kieruje siatką terrorystyczną i udziela pomocy odwołującym się do islamu grupom terrorystycznym w Algierii, Egipcie, Jemenie, Sudanie, Libanie i na Filipinach. Prowadzi działalność gospodarczą na Filipinach, finansuje terrorystyczną organizację ABU SAYYAF i inne organizacje muzułmańskie.

Międzynarodowe organizacje przestępcze sterują działalnością z bezpiecznych baz, zatrudniając specjalistów od ukrywania, transferu i legalizowania pieniędzy pochodzących z nielegalnej działalności. Terroryści są niezwykle mobilni. Coraz częściej znajdują schronienie oraz nowych członków w międzynarodowych obozach dla emigrantów. Napływ do niektórych państw bardzo dużej liczby nielegalnych

[74] P. Piątkowski: *Terroryzm: nowe wyzwanie dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 7.

imigrantów, ich narastająca frustracja polityczna znajdują upust w akcjach terrorystycznych, co stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa tych państw. Imigranci są werbowani do organizacji przestępczych już w momencie przerzutu przez granice. Sam przerzut ludzi zapewnia przestępczości zorganizowanej duże zyski oraz jest źródłem naboru nowych członków. Duża liczba nielegalnych imigrantów znajduje się na Białorusi, są to pojedyncze osoby lub całe rodziny z Afganistanu, Pakistanu, Chin, Iranu i niektórych rejonów Afryki.

W nowych warunkach coraz częściej zawierane są sojusze pomiędzy transnarodowymi organizacjami przestępczymi w celu współpracy z potencjalnymi rywalami i unikania konfliktów.

Szczególnie czułym miejscem penetracji przestępczości zorganizowanej stają się systemy informacyjne państw postprzemysłowych. Zagrożenie dla bezpieczeństwa jest tym większe, że jedna osoba o odpowiedniej wiedzy informatycznej włączona w struktury przestępcze może dokonać sparaliżowania systemów, które wspomagają chociażby transakcje finansowe czy instrumenty egzekwowania prawa jednego czy kilku państw.

Innym problemem, ściśle powiązanym z wcześniej opisanymi licznymi konfliktami regionalnymi, staje się handel bronią. Powiązania między walczącymi stronami i organizacjami przestępczymi dają im obustronne korzyści. Zależności pomiędzy wojną a przestępczością są istotnym elementem współczesnego terroryzmu. Istnieją dowody potwierdzające działalność weteranów wojny w Afganistanie i żołnierzy czeczeńskich w strukturach mafijnych.

Wymienione powyżej fakty mają miejsce także w Polsce. Wraz ze wzrostem aktywności organizacji o charakterze mafijnym, wywodzących się z terenów byłego ZSRR, i przenikaniem ich na terytorium Polski, w coraz większym stopniu obywatele państw WNP dopuszczają się przestępstw przeciw obywatelom i urzędom naszego kraju. Niepokoić może łączenie się przestępców polskich i rosyjskich w trwałe grupy przestępcze. Przejawy zorganizowanej przestępczości nie tylko zagrażają życiu pojedynczych obywateli, polityków i biznesmenów, ale też mogą stanowić potencjalne zagrożenie dla funkcjonowania niektórych struktur państwowych i stabilności społecznej.

W ostatnich latach prawdziwym problemem stał się jednak terroryzm międzynarodowy, za który *uważa się akty terroru o międzynarodowych konsekwencjach: incydenty, w których terroryści dokonują ataków za granicą; wybierają ofiary swoich działań z powodu ich powiązań z obcym państwem (dyplomaci, przedstawiciele firm i korporacji, samoloty i statki pasażerskie obcej bandery itp.)*[75]. Terroryzm międzynarodowy stał się poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa światowego. Akty terrorystyczne doprowadziły do wzrostu napięć w stosunkach bilateralnych, prowokowały uderzenia odwetowe ze strony poszkodowanych, były przyczyną kryzysów i konfliktów (także militarnych) między państwami (załącznik 23).

Wraz z rozprzestrzenieniem się terroryzmu międzynarodowego zwiększa się groźba wykorzystania w tych działaniach broni masowego rażenia bądź podobnie działających środków. Co jest tego dowodem?

Po pierwsze, świat po zimnej wojnie pełny jest różnego rodzaju grup ekstremistycznych, religijnych fanatyków i fundamentalistów, sekt, a nawet pojedynczych szaleńców zdolnych do prowadzenia ataków wymierzonych w cywilizowany świat, a zwłaszcza USA i Zachód. Grupy te to potencjalni terroryści dysponujący coraz większym dostępem do broni masowego rażenia i wiedzą o jej konstrukcji. Szereg państw wspiera te działania, zapewniając terrorystom niezbędną infrastrukturę, wyposażenie i środki finansowe. Po drugie, każdy, kto posiada dostęp do nowoczesnych technologii biochemicznych i wykształcenie naukowe, może wyprodukować środki chemiczne lub biologiczne w domowych warunkach, a następnie zatruć mieszkańców dowolnej aglomeracji. Materiały są dostępne w magazynach medycznych, bankach z zarazkami, laboratoriach uniwersyteckich, sklepach z nawozami sztucznymi, a nawet w aptekach. Problem nie polega na dostępności środków czy ich możliwościach, lecz na mentalności grupy i motywacjach psychologicznych.

Kierownictwo Ministerstwa Obrony USA uważa, że wcześniej czy później ugrupowania terrorystyczne użyją broni biologicznej, che-

[75] P. Piątkowski: *Terroryzm* ..., wyd. cyt., s. 20.

micznej czy jądrowej przeciwko USA lub amerykańskim obiektom, znajdującym się poza granicami państwa. Istnieje jednak małe prawdopodobieństwo zastosowania przez grupy terrorystyczne zaawansowanych technicznie rodzajów broni, ponieważ większość terrorystów koncentruje się jednak na bardziej wyszukanych rodzajach broni konwencjonalnej. Jeżeli BMR będzie wykorzystana, to prawdopodobnie będą to środki chemiczne lub biologiczne, ponieważ są one łatwiejsze do wykorzystania, ukrycia i transportu. Nie trzeba wiele, wystarczy 100 kg wąglika, by zarazić tym śmiercionośnym wirusem od 100 tys. do 4 mln mieszkańców dużego miasta.

Zagrożenie związane z superterroryzmem nie będzie się prawdopodobnie wiązało z katastrofą na miarę Hiroszimy, ale przybierze formę masowej paniki wywołanej drobnym incydentem z bronią ABC. Trzeba pamiętać, że w terroryzmie nie chodzi o zabijanie. Jest on formą wojny psychologicznej, w której zabicie niewielkiej liczby ludzi ma przekonać innych, że są następnymi w kolejce. Zamieszanie i histeria towarzyszące takim incydentom mogą doprowadzić do ewakuacji całych dzielnic, a nawet miast.

Jakkolwiek zagrożenie związane z superterroryzmem należy traktować poważnie, istotne jest uświadomienie opinii publicznej, że prawdopodobieństwo wielkiej katastrofy jest minimalne. Możliwość terrorystycznego ataku z masowym użyciem broni jądrowej, chemicznej czy biologicznej jest mało prawdopodobna. Nie ma dowodów na to, że era nowego terroryzmu nastawionego na unicestwienie maksymalnej liczby ludzi jest kwestią czasu. Większość terrorystów nie potrzebuje używać broni masowego rażenia do osiągania swoich celów. Terroryści posiadają cele polityczne. Nie są ani szaleni, ani głupi, lecz starają się uzyskać poparcie dla swoich działań i wykorzystać to do ich realizacji. Prawdą jest, że wzrasta zainteresowanie bronią chemiczną i biologiczną wśród terrorystów na całym świecie, jednak wielu znawców problemu podkreśla, że świat powinien poświęcić większą uwagę terroryzmowi konwencjonalnemu, a nie rozpętywać kampanię i budować w społeczeństwie obsesję na tle zagrożeń terrorystycznych z wykorzystaniem BMR.

Wojna z terroryzmem to wojna z cieniami. Nie można zidentyfikować sprawcy, nawet gdy jakaś organizacja przyznaje się do zamachu. Terroryści nie atakują twierdz nie do zdobycia, ich celami są ambasady, linie lotnicze, statki, obiekty użyteczności publicznej itd.

Jedno jest pewne: dopóki określone państwa wspierają terrorystów, dopóty mogą oni działać praktycznie bezkarnie. Dzięki tej pomocy bez problemów uzyskują paszporty, wizy czy dostęp do poufnych informacji, korzystają z immunitetów dyplomatycznych, otwierają konta w bankach, zaopatrują się w broń i niezbędne materiały, a nawet włamują się do zastrzeżonych sieci komputerowych. Pojawia się tutaj problem, który wykracza poza sam terroryzm. Wrogowie USA i Zachodu na Środkowym Wschodzie wiedzą, że ataki terrorystyczne nie zmienią układu sił. Wymienione ośrodki pozostaną dominującymi potęgami militarnymi i gospodarczymi. Wydaje się, że ofensywa terrorystów jest tylko przygrywką do prawdziwej wojny. Prawdopodobny rozwój sytuacji został ostatnio przedstawiony przez zespół ekspertów pod kierownictwem byłego sekretarza obrony Donalda Rumsfelda[76]. Ich zdaniem w ciągu pięciu lat może nastąpić atak z użyciem pocisków rakietowych dalekiego zasięgu, a zdolność agencji wywiadowczych do monitorowania tego zagrożenia ciągle maleje. Wiąże się to z faktem, że istniejące i powstające potęgi atomowe mają coraz większe możliwości ukrycia swoich działań i zmylenia USA co do postępu prac.

Prawdziwym celem terrorystycznej wojny jest zdemoralizowanie i zmiękczenie Zachodu, zmuszenie go do swego rodzaju kapitulacji. Wojny tej nie wygra się, bombardując fabryki rzekomo produkujące sarin czy obozy, które mogą być bazami terrorystów.

Wojna z terroryzmem nie może się zakończyć i nie zakończy się, ponieważ jest to wojna z dużym liczebnie i niewidzialnym przeciwnikiem. Nie jest to państwo, którego armię można pokonać lub z którym można zawrzeć układy.

Wojna z terroryzmem może toczyć się bez końca. Nie może bowiem dojść do formalnego aktu kapitulacji, gdyż nie istnieje państwo

[76] „The Washington Post" z dn. 28.08.1998 r.

z wytyczonymi granicami, rządem, armią, które można pokonać i uznać walkę za zakończoną. W tej walce trudno będzie określić, czy odniosło się zwycięstwo. Zwycięstwem może być wyraźny spadek liczby aktów terroru.

Zagrożenia dla Polski

1. W nowych warunkach, po przystąpieniu Polski do NATO, celem ataków ugrupowań terrorystycznych wrogo nastawionych do USA i państw Europy Zachodniej mogą stać się:

– polskie placówki dyplomatyczne, Polacy przebywający za granicą oraz żołnierze pełniący służbę w kontyngentach pokojowych ONZ lub OBWE;

– placówki dyplomatyczne wyżej wymienionych państw na terenie naszego kraju.

2. Wraz ze wzrostem międzynarodowego znaczenia mafii powstałej na obszarze byłego ZSRR, tworzącej syndykaty oparte na więzach etnicznych i narodowych (np. czeczeńskich, azerskich, gruzińskich) oraz przenikaniu ich na tereny Polski, może dochodzić do aktów terroryzmu o charakterze kryminalnym, z wykorzystaniem takich metod, jak: użycie materiałów wybuchowych jako środków walki, broni palnej (w tym maszynowej), kidnaping, morderstwa, tortury, zastraszanie. Celem działań przestępczych może być:

– wymuszanie posłuszeństwa i współpracy na urzędnikach państwowych wysokiego szczebla;

– brutalne załatwianie porachunków, likwidowanie konkurencyjnych grup przestępczych oraz walka o nowe strefy wpływów;

– eskalacja przemocy wobec firm, instytucji, placówek handlowych, zastraszanie osób i demonstrowanie siły.

Polityczno-militarne zagrożenia bezpieczeństwa Polski

1. Próby zamachu na ustrój konstytucyjny i suwerenność, integralność terytorialną i niepodległość państwową.

2. Zaostrzenie stosunków między Polską i krajami sąsiednimi, ingerencja w wewnętrzne sprawy ze strony innych państw.

3. Sprzeczności między NATO i Rosją, tworzenie zgrupowań wojsk i sprzętu w pobliżu granic Polski, naruszające istniejące stosunki sił.

4. Niestabilność wojskowo-polityczna i konflikty w państwach sąsiednich, masowe naruszenie praw obywateli polskich za granicą.

5. Możliwość użycia BMR przeciwko Polsce.

Militarne aspekty zagrożeń bezpieczeństwa Polski

W sferze:

1. Cywilizacyjno-kulturowej:

a) ekspansja informacyjna ze strony innych państw szczególnie skierowana przeciw strukturom odpowiedzialnym za bezpieczeństwo i obronność kraju;

b) terroryzm międzynarodowy, jego kontakty z ugrupowaniami w Polsce;

c) naruszanie praw i wolności człowieka w sąsiedztwie Polski, co może prowadzić do narastania napięć, a nawet konfliktów zbrojnych;

d) proliferacja BMR i rakietowych systemów jej przenoszenia.

2. Gospodarczo-ekonomicznej:

a) niemożność rozwiązania problemu surowcowego, finansowego i technologicznego w przemyśle zbrojeniowym, uzależnienie tego przemysłu od innych państw;

b) protekcjonizm, izolacja technologiczna, sankcje wobec Polski, szczególnie uderzające w sektory gospodarcze związane z obronnością;

c) niekontrolowany odpływ poza granice zasobów materialnych i finansowych państwa powodujący utratę zdolności obronnych kraju;

d) opanowanie dziedzin gospodarki kraju o znaczeniu strategicznym dla obronności przez kapitał zagraniczny, głównie spekulacyjny;

e) działalność szarej strefy, kryminalizacja środowisk gospodarczych odpowiedzialnych za techniczne i technologiczne zabezpieczenie sektora obronnego.

3. Ekologicznej:

a) negatywne skutki katastrof ekologicznych w państwach ościennych;

b) rozmieszczenie na terytorium Polski produkcji zbrojeniowej opartej na szkodliwych technologiach;

c) niekontrolowany wwóz na terytorium Polski niebezpiecznych środków, materiałów i technologii związanych z produkcją na cele wojskowe;

d) negatywne następstwa działalności obronnej i wojskowej na środowisko naturalne;

e) nieefektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, stosowanie na większą skalę szkodliwych ekologicznie technologii.

ZAKOŃCZENIE

Określanie i ocena zagrożeń nie pozostają przedsięwzięciami samymi w sobie. Są podstawą kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa oraz strategii działania. Analizując końcowe zestawienie zagrożeń bezpieczeństwa, można zadać sobie jeszcze pytanie: które z nich wymagają szczególnego zainteresowania i troski? Odpowiedź może być jedna: wszystkie, bowiem każde z nich może prowadzić do osłabienia bezpieczeństwa kraju, ale trzeba pamiętać, że **jest jeden rodzaj zagrożeń, które są dla państwa najgroźniejsze – są to zagrożenia, które nie są możliwe do przewidzenia**.

Przygotowanie się do przeciwstawienia takim zagrożeniom jest naprawdę niemożliwe. Biorąc pod uwagę rozwój cywilizacyjny, naturę współczesnych stosunków międzynarodowych, trzeba być świadomym, że wyzwań, ryzyka i zagrożeń będzie przybywać. Dlatego poznawanie ich, określanie możliwego charakteru oraz innych parametrów nie może być czynnością jednorazową, musi być procesem, który powinien być kontynuowany w przyszłości. Aby przeciwdziałać negatywnym zjawiskom, należy co jakiś czas dokonać analizy aktualnej sytuacji, a wnioski i spostrzeżenia ująć w prognozach.

BIBLIOGRAFIA

1. Aron R.: *Pokój i wojna między narodami,* Warszawa 1997.
2. Balcerowicz B.: *Uniwersalne problemy strategii obronnej państwa średniej wielkości oraz ich odniesienia do obronności Polski,* Warszawa 1996.
3. Beaufre A.: *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia,* Warszawa 1968.
4. *Bezpečnostní polityka České republiky,* Praha 1996.
5. *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku,* pod red. D. B. Bobrow, R. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997.
6. Białyszewski H.: *Teoretyczne problemy sprzeczności i konfliktów społecznych,* Warszawa 1983.
7. Bocheński A.: *Rozmyślania o polityce polskiej*, Warszawa 1987.
8. Clausewitz C.: *O wojnie*, Lublin 1995.
9. Dahrendorf R.: *Europa regionów?* „Polityka" nr 49/1991.
10. Dahrendorf R.: *Nowoczesny konflikt społeczny*, Warszawa 1993.
11. Davies N.: *Europa*, Warszawa 1998.
12. Dworecki S.: *Od konfliktu do wojny,* Warszawa 1996.
13. *Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych,* Warszawa 1976.
14. Feret S.: *Polska sztuka wojenna 1918 – 1939*, Warszawa 1972.
15. Fukuyama F.: *Koniec historii*, Poznań 1996.
16. Haliżak E., Popiuk - Rysińska J.: *Państwo we współczesnych stosunkach międzynarodowych,* Warszawa 1995.
17. Hart B.L.: *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa 1959.
18. Hawking S.: *Przewidywanie przyszłości*, Warszawa 1996.
19. Hawrylyshyn B.: *Droga do przyszłości. Ku większej efektywności społeczeństw,* Warszawa 1990.
20. Heisbourg F.: *Wojny,* Warszawa 1998.
21. Hugh T.: *Europa*, Warszawa 1998.
22. Huntington S.P.: *Zderzenie cywilizacji*, Warszawa 1997.
23. Huntington S.P.: *Trzecia fala demokratyzacji*, Warszawa 1995.
24. Jomini H.: *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa 1966.

25. Kennedy P.: *Mocarstwa świata*, Warszawa 1995.
26. Kilar E.: *Modele sytuacji konfliktowych*, Warszawa 1990.
27. Kisielewski T.A.: *Nowy konflikt globalny*, Warszawa 1993.
28. Kissinger H.: *Dyplomacja*, Warszawa 1994.
29. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku" przy prezydium PAN: *Świat przyszłości a Polska*, Warszawa 1995.
30. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku" przy prezydium PAN: *W perspektywie roku 2010*, Warszawa 1995.
31. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku" przy prezydium PAN: *Czy warto myśleć o przyszłości?*, Warszawa 1996.
32. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku" przy prezydium PAN: *Przyszłość państwa a gospodarka*, Warszawa 1997.
33. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku" przy prezydium PAN: *Trwałe wartości i zmienny świat*, Warszawa 1995.
34. *Konflikt i walka*, red. A. Żuk, Lublin 1996.
35. Krejčí O.: *Mezinárodní polityka*, Praha 1997.
36. Krzysztofek K.: *Uniwersalne i pluralistyczne wizje pokojowego świata*, Warszawa 1990.
37. Kukułka J.: *Problemy teorii stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1978.
38. Kukułka J.: *Polityka ekologiczna wspólnot europejskich*, Warszawa 1993.
39. Kuźniar R.: *Między polityką a strategią*, Warszawa 1994.
40. Lamentowicz W.: *Państwo współczesne*, Warszawa 1993.
41. Łepkowski W.: *Podstawy strategii wojskowej*, Warszawa 1993.
42. *Mała encyklopedia wojskowa*, MON, Warszawa 1971.
43. Multon W.: *Wizje bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1997.
44. Naisbitt J.: *Megatrendy*, Poznań 1997.
45. Pawlak Z.: *O konfliktach*, Warszawa 1987.
46. Peccei A.: *Przyszłość jest w naszych rękach*, Warszawa 1987.
47. *Racja stanu w dobie transformacji ładu europejskiego*, red. J. Stefanowicz., Grabowska-Lipińska, Warszawa 1995.
48. Sadler P.: *Zarządzanie w społeczeństwie postindustrialnym*, Kraków 1997.
49. Sartori G.: *Teoria demokracji*, Warszawa 1994.

50. Slessor J.: *Strategia zachodu*, Warszawa 1958.
51. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996.
52. *Słownik podstawowych terminów wojskowych*, Warszawa 1977.
53. Sokołowski W.D.: *Strategia wojenna*, Warszawa 1964.
54. Stacewicz J.: *Megatrendy a strategia i polityka rozwoju*, Warszawa 1996.
55. Stacewicz J.: *W kierunku alternatywnej wizji przyszłości*, Warszawa 1997.
56. Stańczyk J.: *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
57. Stefanowicz J.: *Rzeczpospolitej pole bezpieczeństwa*, Warszawa 1993.
58. Stefanowicz J.: *Ład międzynarodowy. Doświadczenie i przyszłość*, Warszawa 1996.
59. Suchodolski B.: *Trwałe wartości i zmienny świat*, Warszawa 1990.
60. Szczepański J.: *Polska wobec wyzwań przyszłości*, Warszawa 1989.
61. Targowski A.: *Dogonić czas*, Warszawa 1993.
62. Tibi B.: *Fundamentalizm religijny*, Warszawa 1997.
63. Toffler A.: *Szok przyszłości,* Warszawa 1972.
64. Toffler A.: *Trzecia fala*, Warszawa 1997.
65. Toffler A.H.: *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997.
66. Użycki J.: *Wojna konwencjonalna w Europie*, Warszawa1989.
67. Waloszczyk K.: *Planeta nie tylko ludzi*, Warszawa 1997.
68. *Canadian Strategic Forecast 1998.* World 2000: conflict, chaos or civilization?, Toronto, Ontario 1998.
69. Zacher L.: *Globalne problemy współczesności*, Warszawa 1991.
70. Zubek J.: *Doktryny militarne*, Warszawa 1992.

Druk AON zam. nr 745/WW/

Załącznik 1

DEFINIOWANIE ZAGROŻEŃ

Zagrożenie *– z jednej strony to pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw.*

S. Korycki: *System bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1994, s. 54.

Zagrożenie *– to możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk.*

R. Zięba: *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, w: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, pod red. D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997, s. 4.

Zagrożenie *– sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Przyjmując za podstawę dziedziny, w których może wystąpić zagrożenie, wyróżnia się* ***zagrożenia militarne i niemilitarne****. Wśród zagrożeń niemilitarnych można z kolei* ***wyróżnić zagrożenie polityczne, zagrożenie gospodarcze, zagrożenie psychospołeczne, zagrożenie ekologiczne, zagrożenie wewnętrzne i inne.***

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996, s. 89.

Zagrożenie bezpieczeństwa państwa *– taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.*

S. Dworecki: *Zagrożenie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 61.

Zagrożenie ekologiczne *– rodzaj zagrożenia, w wyniku którego może nastąpić niebezpieczeństwo dla istot żywych, na skutek zmiany środowiska naturalnego.*

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996, s. 89.

Zagrożenie gospodarcze *– stan, w którym oddziaływania zewnętrzne i wewnętrzne uniemożliwiają rozwój ekonomiczny państwa zgodny z określonymi kierunkami i tempem, a przez to osłabiają potencjał gospodarczo-obronny.*

Opracowanie zbiorowe: *Bezpieczeństwo gospodarcze*, Warszawa 1994.

Zagrożenie gospodarcze *– rodzaj zagrożenia bezpieczeństwa, w wyniku którego może nastąpić osłabienie potencjału gospodarczego.*

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996, s. 89.

Zagrożenie militarne państwa *– taki splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa, albo naruszenie bądź utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej – w wyniku zastosowania wobec niego przemocy zbrojnej.*

S. Dworecki: *Zagrożenie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 25.

Zagrożenie niemilitarne *– część zagrożenia obejmująca taki splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa, ewentualnie naruszenie jego suwerenności w wyniku zastosowania wobec niego przemocy niezbrojnej.*

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996, s. 89.

Zagrożenie polityczne *– rodzaj zagrożenia, w wyniku którego może zaistnieć sytuacja sprzyjająca naruszeniu interesów przyjętych za podstawowe.*

Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa, Warszawa 1994, s. 32.

Zagrożenie polityczne *– stan, w którym nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiających wypełnienie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niwecz ące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe.*

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996, s. 90.

Zagrożenie psychospołeczne *– stan świadomości społeczeństwa objawiający się takim stopniem nasilenia negatywnych oddziaływań i zjawisk, że zostają zachwiane egzystencjalne wartości oraz interesy narodu i państwa, a także istnieje możliwość obniżenia świadomości społeczeństwa.*

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996, s. 90.

Zagrożenie wewnętrzne (publiczne) *– stan w państwie, który uniemożliwia organom władzy utrzymanie ładu i porządku publicznego oraz zachowania życia i mienia ludności, a także korzystanie z praw i swobód obywatelskich zagwarantowanych konstytucją i innymi przepisami prawa.*

Opracowanie zbiorowe: *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, Warszawa 1994.

Zagrożenie wewnętrzne *– rodzaj zagrożenia, w wyniku którego powstaje prawdopodobieństwo zmniejszenia się zdolności organów władzy do utrzymania ładu i porządku publicznego w państwie.*

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996, s. 91.

Zagrożenie zewnętrzne *– rodzaj zagrożenia, w wyniku którego zwiększone jest prawdopodobieństwo utraty lub ograniczenia suwerenności czy też integralności terytorialnej państwa, źródłem tego zagrożenia jest inne państwo (najczęściej ościenne).*

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1996, s. 91.

Załącznik 2

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Militarne – występujące zawsze wtedy, gdy cele polityki państwa są sprzeczne z celami polityki innych państw, a rozstrzygnięcie jest możliwe tylko metodami walki zbrojnej. Celem oddziaływania militarnego może być fizyczne zmuszenie RP do oddania we władanie przeciwnika zasobów materialnych państwa, siły roboczej, jej intelektu oraz obszarów terytorium państwa

Polityczne – powstające w wyniku planowego i zorganizowanego manipulowania koncepcjami ideologiczno-organizacyjnymi celem obalenia legalnej władzy i ustanowienia niedemokratycznymi metodami – władzy, która może podjąć działania sprzeczne z polską racją stanu

Ekonomiczne – powstające na skutek naruszenia zdolności gospodarki narodowej do zaspakajania materialnych potrzeb społeczeństwa, niezbędnych do egzystencji i działalności technologicznych i wytwórczych

Psychospołeczne – mogą być spowodowane planowym oddziaływaniem na świadomość społeczną metodami dywersji polityczno-propagandowej, w celu wywołania emocji sprzyjających destabilizacji systemu obronnego państwa

Ekologiczne – będące efektem działań, które przez zmianę naturalnego stosunku człowieka do otoczenia – żywego, jak i martwego – mogą doprowadzić ludzkość do samounicestwienia

Wewnętrzne – powstające w wyniku utraty przez państwo zdolności w utrzymaniu ładu i porządku publicznego. Przesłankami takiego zagrożenia mogą być: narastanie akcji terrorystycznych, patologie społeczne i próby zmian istniejącego porządku

Załącznik 3

NAJWAŻNIEJSZE ZAGROŻENIA DLA USA I ICH KLASYFIKACJA WEDŁUG POGLĄDÓW AMERYKAŃSKICH

1. Zagrożenia związane z tendencjami globalnymi:

- Trendy demograficzne. Nadmierne zwiększanie się liczby ludności świata, szczególnie w krajach rozwijających się, niekontrolowana urbanizacja w rozwijających się regionach spowodowana masową migracją najbiedniejszej ludności z obszarów wiejskich do zurbanizowanych.
- Wzrastające potrzeby humanitarne. Wzrost liczby, rozmiarów, kosztów i intensywności operacji humanitarnych, wynikających z potrzeby wyrównania różnic w dystrybucji bogactw między Północą i Południem, szerzenia się przemocy w wielu regionach, konfliktów na tle etnicznym, religijnym, politycznym i ekonomicznym oraz klęsk ekologicznych i katastrof naturalnych.
- Niedobór zasobów, szczególnie na obszarach szybkiego wzrostu populacji i intensywnie rozwijających się ekonomicznie, które na skutek indywidualnych dążeń niektórych krajów do zdobycia kontroli, mogą doprowadzić do ostrej rywalizacji, eskalacji przemocy i konfliktów zbrojnych.
- Proliferacja BMR i rakietowych systemów jej przenoszenia. Dążenia wielu krajów do zdobycia lub pozyskania możliwości produkcji broni jądrowej, udoskonalenie, produkcja, rozpowszechnianie, magazynowanie i ukrywanie oraz możliwość użycia broni chemicznej i biologicznej, badania nad udoskonalaniem rakiet balistycznych.
- Odrzucanie kultury zachodniej. Zmiana światopoglądu i mentalności ludzi w wielu krajach, niechęć do wartości reprezentowanych przez świat zachodni, szczególnie przez USA, które postrzegane są jako kraj bezwzględnie wykorzystujący swoją dominację na świecie, pozycję polityczną, ekonomiczną i militarną wyłącznie do realizacji własnych, partykularnych interesów.
- Terroryzm, tworzenie się wielonarodowych grup terrorystycznych, obejmujących zakresem swojego działania kilka krajów lub regionów, trudnych do zlokalizowania i unieszkodliwienia przez służby specjalne, możliwość wykorzystania w przyszłych atakach terrorystycznych BMR, głównie chemicznej i biologicznej.

- Handel narkotykami, wzrost profesjonalizmu międzynarodowych syndykatów i karteli narkotykowych, produkcja narkotyków z wykorzystaniem środków chemicznych.
- Inne zagrożenia. Rozwój sytuacji w Rosji i Chinach, dokonujących transformacji ustrojowych i gospodarczych, niestabilna sytuacja na Półwyspie Koreańskim oraz na Bliskim Wschodzie, ludobójstwo, konflikty plemienne i etniczne w Afryce, globalne rozpowszechnianie się technologii militarnych, zmiany w kierowniczych gremiach, brak stabilizacji i polityczna reorientacja wielu krajów.

2. Zagrożenia regionalne:

- Azja. Wzrost potęgi ekonomicznej oraz znaczenia politycznego Chin, próby przejęcia przez nie przywództwa i dominacji w regionie, wzrost ich potęgi militarnej – rozbudowa sił strategicznych i potencjału nuklearnego; potencjał militarny Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, możliwości wybuchu wewnętrznego konfliktu na tle społecznym; rywalizacja Indii i Pakistanu nad opanowaniem technologii produkcji i przenoszenia broni atomowej; handel narkotykami w Azji Południowej, głównie w Afganistanie i Pakistanie.
- Bliski Wschód. Kontynuowanie prac badawczych nad BMR i rakietami balistycznymi, utrzymywanie liczącej się w regionie siły militarnej oraz podejmowanie przez Irak agresywnych działań w stosunku do Kuwejtu i Stanów Zjednoczonych; dążenia do osiągnięcia pozycji lidera świata islamskiego, tak na Bliskim Wschodzie, jak i poza nim, intensywna rozbudowa potencjału militarnego, wspieranie działalności wywrotowej i terroryzmu, rozwój broni rakietowej oraz prowadzenie intensywnych prac nad wyprodukowaniem BMR, a także dążenia Iranu do osłabienia wpływów amerykańskich i zachodnich w regionie.
- Europa. Niepewna sytuacja wewnętrzna, możliwości odrodzenia się silnych nacjonalistycznych tendencji, spowodowanych chęcią powrotu Rosji do roli światowego mocarstwa, katastrofalna sytuacja w siłach zbrojnych wynikająca z braku stabilizacji politycznej oraz trudności finansowych; głęboka wzajemna nieufność pomiędzy grupami etnicznymi, realne niebezpieczeństwo wznowienia walk, utrata szans na przywrócenie pokoju w Bośni.
- Ameryka Łacińska. Plaga przemytu narkotyków, pranie pochodzących z „narkobiznesu" pieniędzy, szmuglowanie i przemyt broni, terroryzm i sze-

rząca się przestępczość, wzrost pesymistycznych nastrojów społeczeństwa na tle społecznym.

3. Nowe technologie militarne i tendencje w prowadzeniu działań bojowych. Największym zagrożeniem dla amerykańskich interesów może być pozyskanie przez któryś z krajów wrogich lub niechętnych USA, jednej lub kilku nowoczesnych technologii, które mogłyby być wykorzystane do produkcji zaawansowanego uzbrojenia. Do najważniejszych wskaźników, świadczących o wysokim poziomie zaawansowania technologicznego sił zbrojnych, zalicza się:

- Powszechną automatyzację i komputeryzację.
- Możliwości produkcji lub posiadania BMR.
- Posiadanie precyzyjnego uzbrojenia.
- Posiadanie broni elektrodynamicznej.
- Posiadanie broni konwencjonalnej masowej destrukcji.
- Posiadanie broni unieszkodliwiającej przeciwnika.
- Stosowanie broni informacyjnej i cybernetycznej.
- Zaawansowane technologie maskowania, kamuflowania i wprowadzania przeciwnika w błąd.
- Miniaturyzację sprzętu i uzbrojenia.

Załącznik 4

ROSYJSKA OCENA ZAGROŻEŃ ZEWNĘTRZNYCH KRAJU

Zagrożenia zewnętrzne ujęte w „Podstawowych założeniach doktryny wojennej Federacji Rosyjskiej" (1993 r.) i ustawie FR „O obronie" z 21.04.1996r.[1]

1. W sferze politycznej:

- Działania innych państw, skierowane na podważenie suwerenności państwowej i integralności terytorialnej Federacji Rosyjskiej. Działania mające na celu osłabienie kontaktów Rosji z byłymi republikami związkowymi, ale też z krajami Europy Środkowej i Wschodniej oraz innymi państwami w regionach tradycyjnej współpracy i o ważnym znaczeniu dla obrony narodowo-państwowych interesów FR.
- Naruszenie praw i wolności człowieka, w tym ludności rosyjskojęzycznej, co może prowadzić do narastania napięć i niesterowalności procesów migracyjnych.
- Działania mające na celu polityczną izolację Rosji i pomniejszenie jej roli w rozwiązywaniu kluczowych problemów międzynarodowych, oraz podważenie niezależności FR w realizacji jej polityki zagranicznej – przez bezpośredni nacisk albo wywieranie przez inne państwa wpływu na decyzje Rosji w dziedzinie polityki zagranicznej wbrew interesom narodowym.
- Angażowanie się w konflikty lokalne i międzynarodowe, w których udział jest sprzeczny z narodowymi interesami FR.
- Skonkretyzowane i ewentualne roszczenia terytorialne wobec Federacji Rosyjskiej.
- Brak regionalnych (przede wszystkim europejskich) i globalnych systemów bezpieczeństwa z pełnoprawnym udziałem Rosji.

2. W sferze militarnej:

- Istniejące i potencjalne ogniska lokalnych wojen i konfliktów zbrojnych, przede wszystkim w bezpośredniej bliskości rosyjskich granic.
- Terroryzm międzynarodowy, jego kontakty z politycznymi ekstremistycznymi ugrupowaniami w Rosji i byłych republikach związkowych.

---

[1] Wypisy pochodzą z opracowania K. Malak: *Polityka bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 1997, s. 149-152.

- Rozprzestrzenianie broni jądrowej i innych rodzajów BMR, środków jej przenoszenia i najnowszych technologii wojskowych, podejmowanie przez poszczególne państwa, organizacje i grupy terrorystyczne prób realizacji swoich celów wojskowych i politycznych.
- Dążenie niektórych państw do ustanowienia swojego przywództwa albo dominacji wojskowo-politycznej zarówno na świecie, jak i w poszczególnych regionach; ich skłonność do rozwiązywania sytuacji konfliktowych metodami siłowymi.
- Możliwość użycia broni jądrowej i innych rodzajów BMR.
- Możliwość powstania dużych zgrupowań wojsk obcych państw w pobliżu granic Federacji Rosyjskiej i podnoszenie ich zdolności bojowej, głównie przez polepszanie jakości uzbrojenia.
- Możliwość podważenia stabilności strategicznej w rezultacie naruszenia porozumień międzynarodowych w dziedzinie rozbrojenia, jakościowego i ilościowego zwiększania stanu uzbrojenia przez inne państwa.
- Ataki na obiekty wojskowe Federacji Rosyjskiej znajdujące się na terytorium innych państw.

3. W sferze ekonomicznej:

- Duże i nieustannie rosnące zadłużenie kraju; zależność od zagranicznych kredytów; przekroczenie krytycznego poziomu zadłużenia zagranicznego, dopuszczalnego dla suwerennego państwa.
- Utrata przez Rosję części wpływów na rynku światowym; ograniczenie obecności FR na wielu rynkach zagranicznych, a także wyparcie jej z nich.
- Stymulowanie przez zagranicznych kredytorów odpływu za granicę własności intelektualnej i wykwalifikowanych kadr z Rosji.
- Wywóz z terytorium FR rezerw walutowych, strategicznie ważnych surowców i towarów.
- Kontynuacja strukturalnie niewłaściwej wymiany towarowej i naruszenie bazy przemysłu maszynowego.
- Słabo rozwinięta finansowa, organizacyjna i informacyjna polityka wspierania rosyjskiego eksportu i racjonalizacji struktury importu.
- Intensywne wykupywanie przez firmy zagraniczne rosyjskich przedsiębiorstw, związanych z wysokimi technologiami i przemysłem obronnym, przy czym, z reguły, po zaniżonych cenach.

• Opanowanie wewnętrznego rynku Rosji przez zagraniczne towary powszechnego użytku.

4. W sferze ekologicznej:

• Próby wykorzystania terytorium Rosji jako cmentarzyska dla szkodliwych odpadów produkcji (materiałów radioaktywnych, trujących środków chemicznych i innych substancji wysokotoksycznych) oraz niebezpiecznych dla środowiska naturalnego materiałów i substancji.

• Rozmieszczanie na terytorium FR szkodliwych produkcji.

• Negatywne skutki katastrof ekologicznych w państwach ościennych.

• Szkodliwy wpływ na środowisko naturalne Rosji ekologicznie niebezpiecznych stref i procesów oddziałujących z terytorium innych państw.

Zagrożenia zawarte w „Koncepcji bezpieczeństwa narodowego" Federacji Rosyjskiej zatwierdzonej w grudniu 1997 roku. Jest ona dokumentem zawierającym podstawy strategii obrony interesów narodowych państwa. Skupia uwagę na niemilitarnych zagrożeniach w sferach: ekonomicznej, społecznej, kulturowej, ekologicznej i innych wynikających z sytuacji wewnętrznej państwa. Do najistotniejszych zagrożeń zaliczono:

1. Kryzys gospodarczy.
2. Narastanie tendencji separatystycznych stwarzających zagrożenie dla jedności państwa.
3. Zewnętrzne zagrożenia militarne.
4. Przestępczość.
5. Utratę dotychczasowej pozycji państwa na arenie międzynarodowej.
6. Problemy demograficzne.
7. Kryzys w siłach zbrojnych.
8. Penetracja państwa przez zagraniczne służby wywiadowcze.

Załącznik 5

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO UKRAINY

Do głównych możliwych zagrożeń ujętych w koncepcji bezpieczeństwa narodowego Ukrainy zostały zaliczone:[1]

1. W sferze politycznej:

- Próby zamachu na ustrój konstytucyjny i suwerenność państwową Ukrainy.
- Ingerencja w wewnętrzne sprawy Ukrainy ze strony innych państw.
- Powstanie tendencji separatystycznych w określonych rejonach i wśród sił politycznych.
- Masowe naruszenie praw obywateli na Ukrainie i poza jej granicami.
- Zaostrzenie stosunków między grupami etnicznymi i wyznaniowymi.
- Naruszenie zasad rozdziału władzy.
- Niewykonanie lub niewłaściwe wykonanie zgodnych z prawem decyzji organów władzy państwowej i samorządowej.
- Brak (niedostatek) efektywnych mechanizmów zapewnienia praworządności, funkcjonowania prawa, walki z przestępczością, szczególnie z jej zorganizowanymi formami i terroryzmem.

2. W sferze ekonomicznej:

- Nieefektywność systemu regulacji przez państwo stosunków ekonomicznych.
- Dysproporcje strukturalne, praktyki monopolistyczne, zaburzenia rynku.
- Niemożność rozwiązania problemu surowcowego, finansowego i technologicznego uzależnienia ekonomiki państwa od innych państw.
- Izolacja ekonomiczna Ukrainy.
- Niekontrolowany odpływ poza granice zasobów intelektualnych, materialnych i finansowych.
- Działalność szarej strefy, kryminalizacja środowisk.

3. W sferze społecznej:

- Niski poziom życia i ochrony socjalnej znacznej części grup społecznych, nadużycia socjalne osób bezrobotnych będących w wieku produkcyjnym.
- Społeczno-polityczna opozycja poszczególnych warstw, grup i regionów.

[1] Koncepcja (podstawowe założenia polityki) bezpieczeństwa narodowego Ukrainy.

- Spadek zdrowotny ludności, niezadowalający stan systemu ochrony zdrowia.
- Tendencje moralnej i duchowej degradacji.
- Niekontrolowane procesy migracyjne.

4. W sferze wojskowej:

- Zamach na suwerenność państwową i integralność terytorialną Ukrainy.
- Tworzenie zgrupowań wojsk i sprzętu w pobliżu granic Ukrainy, naruszające istniejące stosunki sił.
- Niestabilność wojskowo-polityczna i konflikty w państwach sąsiednich.
- Możliwość użycia BMR przeciwko Ukrainie.
- Obniżenie ogólnej zdolności obronnej państwa.
- Powstanie i funkcjonowanie nieformalnych ugrupowań zbrojnych.

5. W sferze ekologicznej:

- Znaczne zmiany antropogenne i przeciążenia technogenne na terytorium Ukrainy, szkodliwe następstwa ekologiczne katastrofy czarnobylskiej.
- Nieefektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, stosowanie na większą skalę nienowoczesnych, szkodliwych ekologicznie technologii.
- Niekontrolowany wwóz na terytorium Ukrainy niebezpiecznych środków, materiałów i technologii.
- Negatywne następstwa działalności obronnej i wojskowej.

6. W sferze naukowo-technicznej:

- Niejasność (brak koncepcji) polityki państwa w dziedzinie naukowo-technicznej.
- Odpływ poza granice Ukrainy potencjału naukowego i intelektualnego.
- Zwiększenie dystansu naukowo-technologicznego między Ukrainą i rozwiniętymi państwami świata.
- Obniżenie poziomu przygotowania wysoko kwalifikowanych kadr naukowych i technicznych.

7. W sferze informacyjnej:

- Niejasność polityki państwa i niedostatek koniecznej infrastruktury w sferze informacyjnej.
- Zbyt wolne wchodzenie Ukrainy w światową przestrzeń informacyjną, niedostatek informacji tworzących obiektywny obraz Ukrainy w oczach świata.
- Ekspansja informacyjna ze strony innych państw.
- Wyciek informacji stanowiących własność i tajemnicę państwową.
- Wprowadzenie cenzury.

Załącznik 6

PRZEWIDYWANE RYZYKA DLA ŚWIATA I EUROPY ORAZ REPUBLIKI CZESKIEJ I SŁOWACKIEJ[1]

A. Ryzyko cywilizacyjne

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Analfabetyzm	Jedynie niewielkich grup	Jedynie niewielkich grup	
Zastój w rozwoju nauki. Brak nowych źródeł energii	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Nadużycie wiedzy przeciwko ludzkości. Niedotrzymanie etyki naukowej przy opracowaniu nowych wynalazków	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Unikanie rozwiązywania sporów na drodze pokojowej	Istnienie takich sił politycznych	Istnienie takich sił politycznych	
Poziom zdrowia społeczeństwa. Epidemie i choroby dręczące ludzkość	Choroby cywilizacyjne, HIV i inne	Fale epidemii, choroby cywilizacyjne	
Nierównomierność rozwoju cywilizacyjnego	Europa Wschodnia w porównaniu z historycznymi państwami europejskimi	Jedynie niektóre grupy społeczeństwa	
Rozwój agresywnych religii i ideologii	Konflikty religijne w Irlandii i na Bałkanach, w krajach byłego ZSRR. Ekstremistyczne ideologie na scenie politycznej w Europie	Jedynie w niewielkim stopniu	Zły stosunek części Słowaków do mniejszości węgierskiej
Masowa migracja ludności	Migracja ze wschodu na zachód	Kraje jako trasa migracji. Powstanie nowych grup etnicznych	
Hegemonizm i egoizm państw	Aktualne w państwach zachodnich, możliwość negatywnej reakcji w Europie Wschodniej	Nie dotyczy	Egoizm niektórych grup społecznych

[1] *Bezpečnostni polityka České republiky*. Praha 1996, s. 93.

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Dewaluacja tradycyjnych wartości zachowań ludzkich. Kult przemocy	Urzeczywistnienie szczególnie bestialskiej przemocy w wojnach w byłej Jugosławii	Przeniesienie kultu przemocy do zachowań pojedynczych obywateli	
Kryzys w kulturze. Unifikacja kultury, kultura pełna przemocy	Amerykanizacja kultury w Europie	Różnice kulturowe społeczeństwa	
Antagonizm kultur, religii, ideologii oraz brak chęci współistnienia	Różnice kulturowe i historyczne oraz ich wpływ na spowolnienie partnerstwa z UE	Różnice między kulturowymi i historycznymi tradycjami Cyganów, Wietnamczyków i obywateli czeskich	Różnice między kulturowymi i historycznymi tradycjami Węgrów i Słowaków
Nieregularny wzrost liczby ludności na świecie	Jedynie w niektórych krajach	Spadek liczby ludności kraju. Większy przyrost w grupach mniej wykształconych	Nie występuje
Niepodporządkowanie się niektórych państw ONZ. Nieprzestrzeganie prawa międzynarodowego	Trudności w stworzeniu społeczeństwa europejskiego. Zmniejszenie roli OBWE	Wystąpienia przeciw wstąpieniu do NATO i UE	Niedemokratyczny rozwój społeczeństwa

B. Ryzyko wojskowe i wojskowo-polityczne

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Użycie broni jądrowej lub innych środków masowego rażenia przez terrorystów lub szaleńców	Możliwość wystąpienia w niektórych państwach	Możliwość wystąpienia	
Istnienie rejonów politycznych i ekonomicznych napięć	Brak stabilności w byłej Jugosławii, na terenach byłego ZSRR i w rejonie Morza Śródziemnego	Jedno z głównych zagrożeń	
Nagłe powstawanie konfliktów zbrojnych, zamachów terrorystycznych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Zmiana granic stref wpływów wielkich mocarstw. Dokonywanie nowych podziałów świata	Trudności w dalszym poszerzaniu NATO	Uniemożliwienie wstąpienia do NATO i obniżenie zdolności obronnych państw	
Powstawanie nowych państw w wyniku podziału już istniejących. Zmiany granic istniejących od II wojny światowej	Możliwość wystąpienia	Eskalacja problemów Niemców sudeckich. Problemy graniczne ze Słowacją	Problemy graniczne z Węgrami i Czechami
Militaryzacja wybranych regionów . Nadużywanie siły do rozwiązywania problemów spornych	Możliwość wystąpienia	Brak oznak w regionie	Możliwość wystąpienia na terenie byłego ZSRR
Dążenie do sprawowania władzy w niektórych państwach przy użyciu siły	Możliwość wystąpienia	Brak oznak	Możliwość wystąpienia po dojściu do władzy sił ekstremistycznych
Dyskryminacja w stosunkach międzynarodowych. Izolacja reżimów wojskowych, blokady, misje ONZ	Reakcja w stosunku do sił IFOR w byłej Jugosławii	Możliwość akcji odwetowych za udział w siłach IFOR	Możliwość wystąpienia w przyszłości
Aneksja państw lub ich części	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia negatywnych następstw	
Mieszanie się do spraw wewnętrznych państw	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Możliwość powstania ośrodków antagonistycznych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia negatywnych następstw	
Nadużycia na bazie procesu obniżania potencjałów wojskowych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia negatywnych następstw	

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Następstwa religijnych, ideologicznych, propagandowych i militarnych manipulacji świadomością ludzi	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Eskalacja istniejących konfliktów i ich rozszerzenie na dalsze terytoria	Rozszerzenie konfliktu na Bałkanach. Odnowienie konfliktów na terenie byłego ZSRR	Możliwość rozszerzenia konfliktu na Bałkanach	

C. Ryzyko ekonomiczne

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Pogłębianie się dysproporcji w rozwoju ekonomicznym	Różnice w rozwoju państw Europy Zachodniej i Europy Środkowo-Wschodniej	Dysproporcje w rozwoju w stosunku do państw sąsiednich	
Bezwzględna pogoń ludzi, organizacji i państw za zyskami	Agresywność ekonomiczna rozwiniętych państw, narodów i innych podmiotów	Przechwycenie części ekonomiki państw przez obcy kapitał	
Brak zapewnienia dostatecznego rozwoju ekonomicznego ziemi	Niepowodzenia ekonomicznej transformacji państw byłego bloku wschodniego	Niepowodzenia ekonomicznej transformacji	
Wyrównywanie niepowodzeń rozwoju ekonomicznego poprzez nakręcanie koniunktury w przemysłach zbrojeniowych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Podział sfer wpływów wojskowo-przemysłowych kompleksów	Możliwość wystąpienia	Likwidacja narodowych przemysłów zbrojeniowych. Uzależnienie od dostaw z zewnątrz	
Stawianie kryteriów ekonomicznych nad ludzkimi przy rozwiązywaniu problemów społecznych	Możliwość wystąpienia	Następstwa rozwiązywania problemów społecznych	
Eskalacja sprzeczności między ponadnarodowymi instytucjami ekonomicznymi a polityką narodową niektórych państw	Możliwość wystąpienia	Reakcje na wzrost cen importowanych surowców	

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Uciążliwa kontrola bankowości i operacji finansowych, reakcje na niepomyślne stany z tego płynące	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Brak woli państw bogatych do wyrównywania poziomu ekonomicznego państw biednych	Egoizm ekonomiczny najbardziej rozwiniętych państw	Możliwość wystąpienia	
Tworzenie się nielegalnych ekonomicznych podmiotów (mafie, kryminalistyka, narkomania, prostytucja), które mogą negatywnie wpływać na bezpieczeństwo	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Ekonomiczne następstwa wyrównywania niepokojów społecznych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	

D. Ryzyko dotyczące stosunków społecznych

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Nieprzestrzeganie podstawowych praw i swobód człowieka jako podstawa i źródło niepokojów społecznych i przemocy obcych państw	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Pojawienie się obszarów niezadowolenia społecznego	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Rasowa, etniczna, religijna, narodowościowa nietolerancja przejawiająca się w polityce wewnętrznej państw	Możliwość wystąpienia	Niebezpieczeństwo wystąpienia rasowej nietolerancji	Niebezpieczeństwo wystąpienia narodowościowej nietolerancji
Czystki etniczne, deportacje obywateli	Możliwość wystąpienia na Bałkanach i w byłym ZSRR	Mało prawdopodobne	
Możliwość wystąpienia stref głodu, epidemii, terroryzmu, represji i przewrotów rządowych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Nadużycie do niewłaściwych celów środków masowego przekazu	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Niedotrzymywanie zobowiązań w zakresie przestrzegania praw człowieka. Represje wobec walczących o te prawa	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	

E. Ryzyko wzrostu przestępczości

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych	Przenikanie nowych form przestępczości po otwarciu granic	Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych na terenie republik	
Handel bronią i materiałami radioaktywnymi			
Agresywność międzynarodowego terroryzmu			
Przeniknięcie mafii do struktur władzy			
Wzrost przestępczości nieletnich			
Kradzieże dzieł sztuki			
Narkotyki i narkomania			
Kradzieże samochodów, broni, sprzętu wojskowego	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Wzrost przestępczości gospodarczej			

Załącznik 7

PODSTAWOWE DANE GEOGRAFICZNE O POLSCE I PAŃSTWACH SĄSIEDNICH[1]

Państwo	Powierzchnia w tys. km²	Liczba ludności w mln osób	Gęstość zaludnienia osoby/km²	Mniejszości narodowe %	Liczba miast z ludnością	
					od 100 tys. do 1 mln	powyżej 1 mln
Polska	312,7	38,6	123	1,3	42	1
Litwa	65,2	3,8	57	20,4	5	-
Białoruś	207,6	10,3	50	22,0	14	1
Ukraina	603,7	52,1	86	27,3	49	5
Słowacja	49,0	5,3	108	13,4	2	-
Czechy	78,9	10,3	131	6,0	7	1
Niemcy	357,0	81,4	228	8,1	85	3
Rosja w tym:	17075,0	148,3	8,7	19,0	168	13
część europejska	4309,0	116,6	27,0	-	-	12
Obwód Kalinin-gradzki	15,0	1,0	67,0	-	1	-

[1] J. Skrzyp: *Geostrategiczne położenie Polski,* Warszawa 1998, s. 21, tabela 2.1.

Załącznik 8

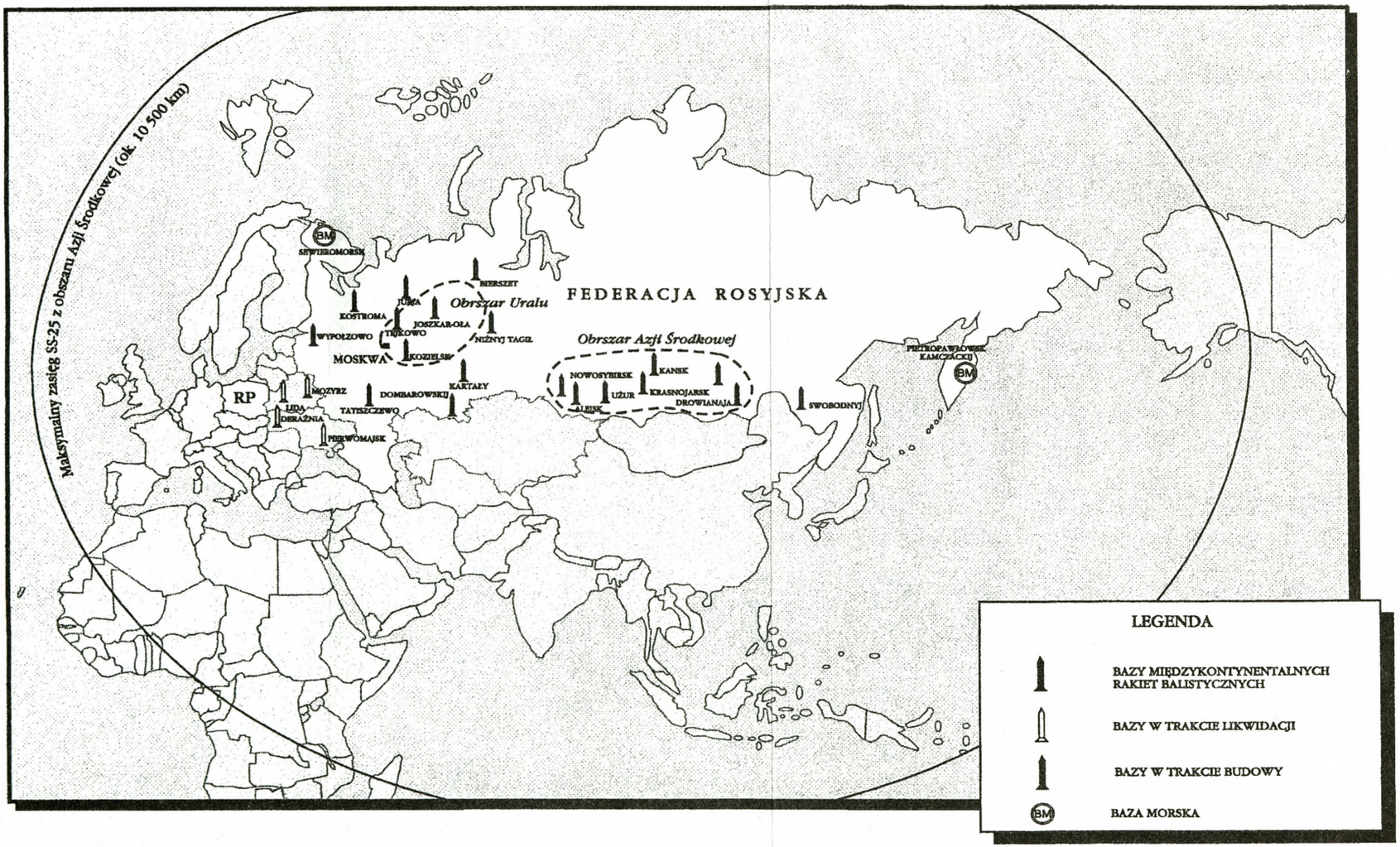
PORÓWNANIE POTENCJAŁÓW MILITARNYCH POLSKI I KRAJÓW SĄSIEDNICH

stan wg CFE-1[1]

PAŃSTWO	POLSKA		ROSJA		NIEMCY		UKRAINA		BIAŁORUŚ		CZECHY		SŁOWACJA	
	STAN FAKT.	CFE	STAN FAKT.	CFE	STAN FAKT.	CFE	STAN FAKT.	CFE	STAN FAKT.	CFE	STAN FAKT.	CFE	STAN FAKT.	CFE
STAN OSOBOWY	227	234	1.240	1.490	285	345	371	450	84	100	62	95	45	45
			5.5	6.4	1.3	1.5	1.6	1.9	0.4	0.4	0.3	0.4	0.2	0.2
CZOŁGI	1.729	1.750	26.500	7.600	3.248	4.166	4.063	4.080	1.778	1.800	952	954	478	480
			15.3	4.3	1.9	2.4	2.3	2.3	1.o	1.0	0.6	0.5	0.3	0.3
BWP	1.045	2.150	10.570	12.710	2.432	3.446	3.080	5.050	1.956	2.600	954	1.365	476	685
			7.5	5.9	1.7	1.6	2.2	2.3	1.4	1.2	0.7	0.6	0.3	0.3
ARTYLERIA	1.580	1.610	28.700	7.065	2.058	10610	3.764	4.040	1.519	1.615	767	760	383	350
			18.2	4.4	1.3	1.0	2.4	2.5	1.0	1.0	0.5	0.5	0.2	0.2
SAMOLOTY	356	460	3.495	3.450	613	900	1.181	1.090	230	260	129	230	114	115
			9.8	7.5	1.7	2.0	3.3	2.4	0.6	0.6	0.4	0.5	0.3	0.3
ŚMIGŁOWCE	58	130	1.050	950	221	305	294	330	74	80	36	50	19	25
			18.1	7.3	3.8	2.3	5.1	2.5	1.3	0.6	0.6	0.4	0.3	0.2

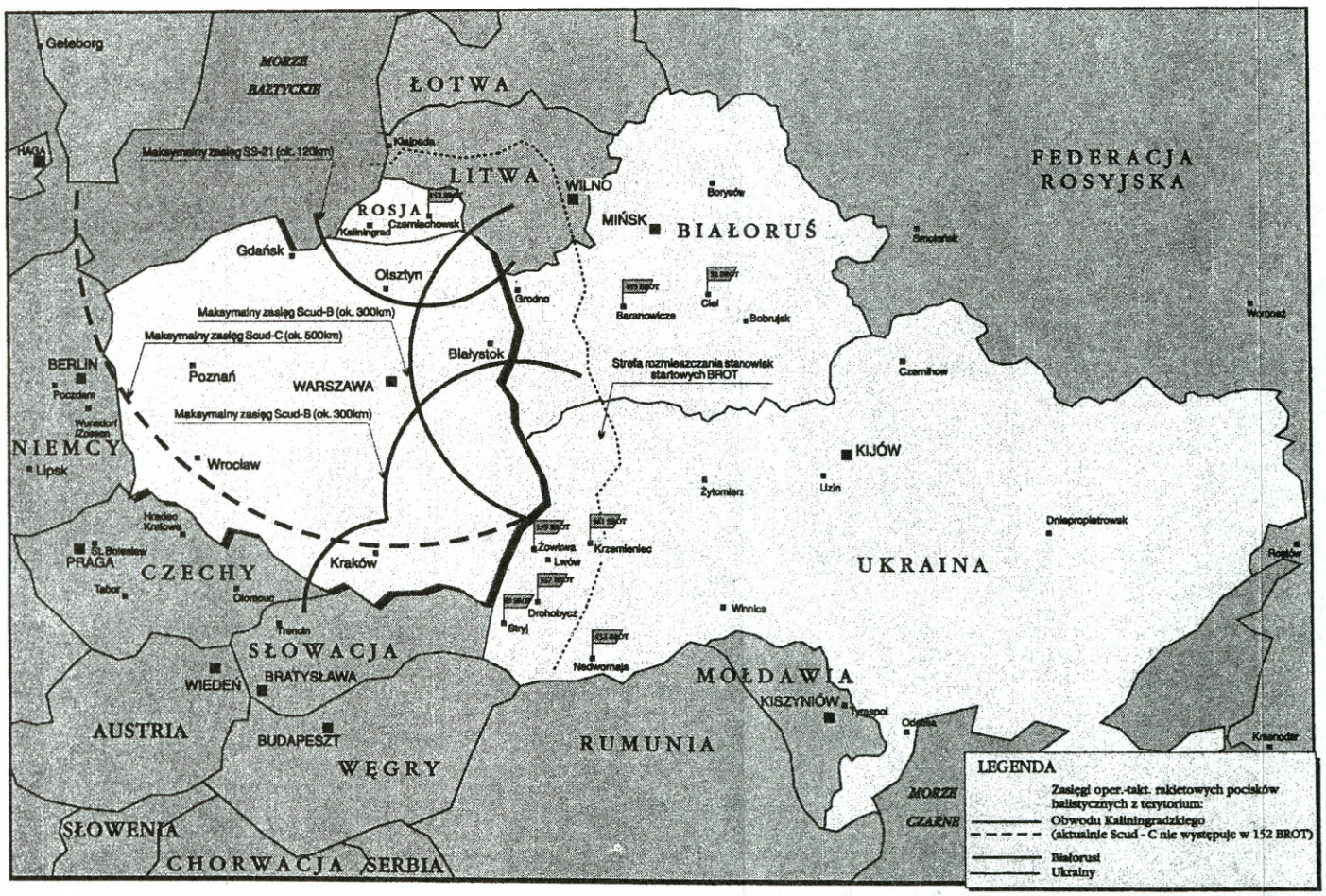
[1] Źródło: *The Military Balance* 1997/1998.

DYSLOKACJA I ZASIĘG MIĘDZYKONTYNENTALNYCH RAKIET BALISTYCZNYCH ROSJI

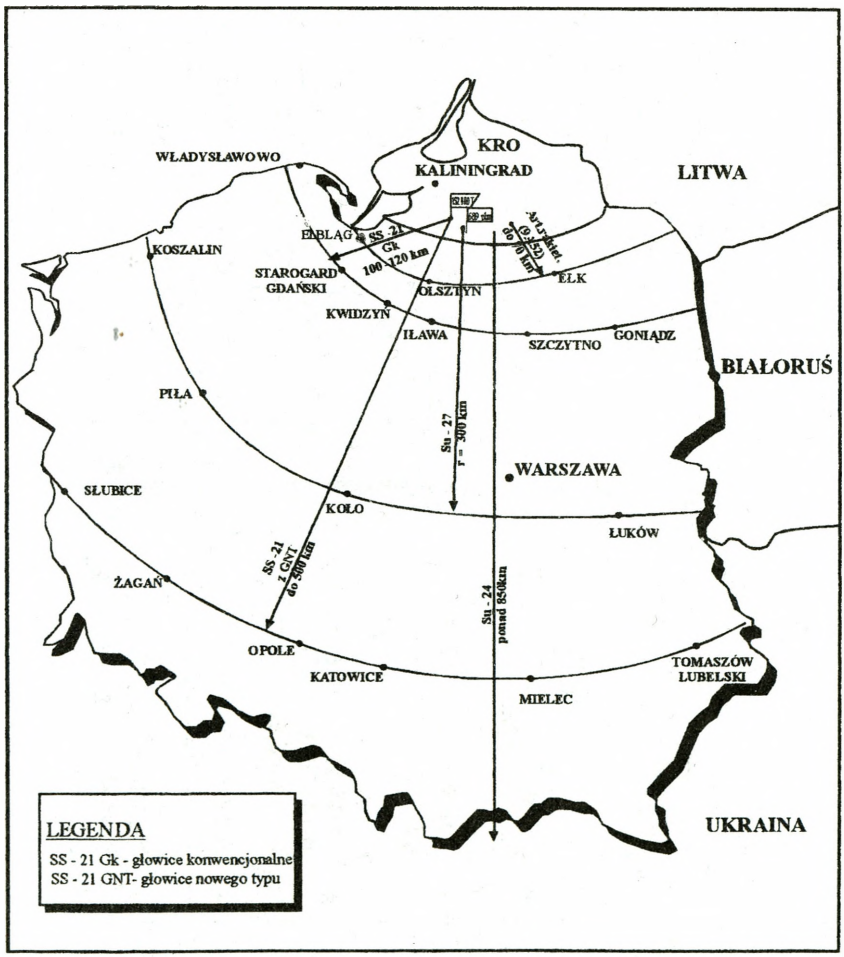
Załącznik 10

ZASIĘGI OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH RAKIET BALISTYCZNYCH

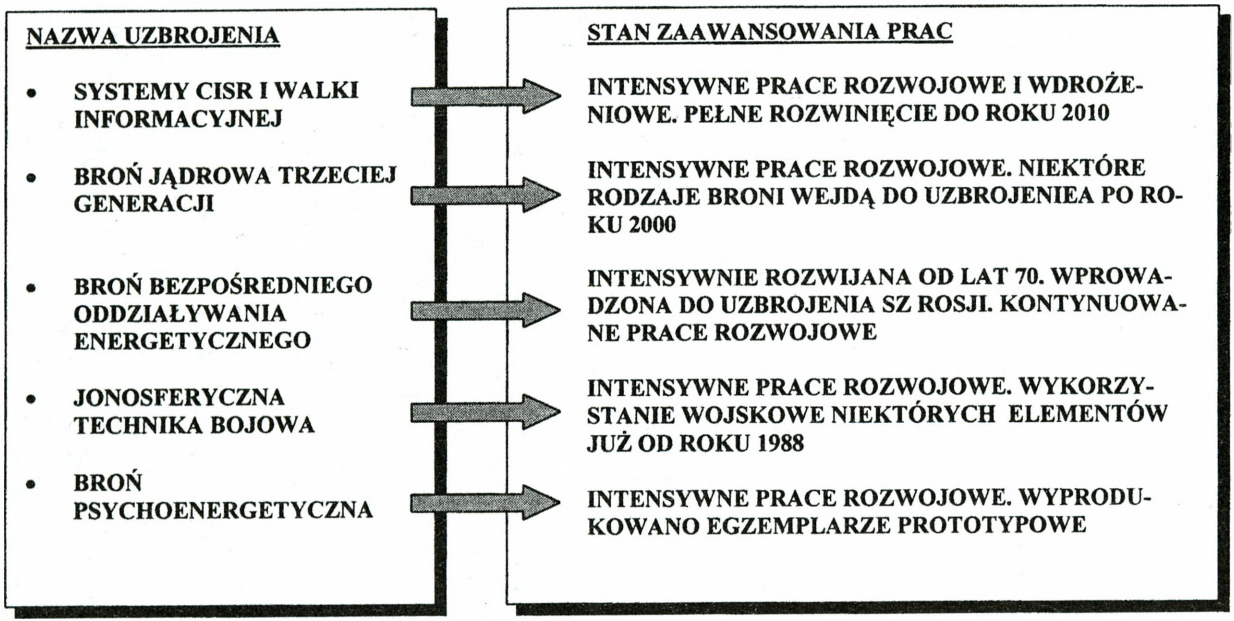
Załącznik 11

ZASIĘGI LOTNICTWA, RAKIET I ARTYLERII ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W KALININGRADZIE

Załącznik 12

PODSTAWOWE KIERUNKI ROZWOJU NOWYCH SYSTEMÓW UZBROJENIA W ROSJI

RODZAJE BRONI JĄDROWEJ III GENERACJI, NAD KTÓRYMI SĄ PROWADZONE PRACE W ROSJI

- **broń neutronowa**
- **broń wytwarzająca impuls elektromagnetyczny i „super emp"**
- **broń jądrowa do głębokiej penetracji ziemi**
- **szrapnele jądrowe**
- **miniładunki jądrowe**

Załącznik 14

WYKORZYSTYWANIE W CELACH WOJSKOWYCH INSTALACJI DO ODDZIAŁYWANIA NA JONOSFERĘ PROMIENIOWANIEM RADIOWYM KF Z POWIERZCHNI ZIEMI

1. Budowa dalekosiężnych (o zasięgu globalnym), odpornych na zakłócenia, systemów łączności i dowodzenia na bazie sygnałów ELF.
2. Wykrywanie i określanie położenia obiektów podziemnych, ukrytych w zboczach górskich, za pomocą luster rezonansowych, których energia może wnikać w głąb ziemi do 1000 m.
3. Zahoryzontalne wykrywanie pocisków manewrujących i innych celów trudno wykrywalnych.
4. Niszczenie atakujących strategicznych balistycznych pocisków rakietowych, sztucznych satelitów Ziemi, kosmoplanów i transporterów kosmicznych.
5. Zakłócanie lub fizyczne niszczenie systemów łączności, układów elektronicznych w systemach bojowych i infrastrukturze cywilnej oraz systemów energetycznych.
6. Globalne strerowanie zjawiskami klimatycznymi (gwałtowne ochłodzenie lub ocieplenie klimatu, susza, tajfuny itp.) oraz atmosferycznymi (nadmierne opady, powodzie, susze).
7. Wywoływanie trzęsień ziemi, wybuchów wulkanów i przypływów morskich poprzez wytworzenie fal stojących w skorupie ziemskiej.
8. Zdalne, o zasięgu globalnym, sterowanie procesami biofizycznymi w organizmach żywych, w tym w organizmach ludzi, zarówno w okresie pokoju, jak i wojny.

ODDZIAŁYWANIE INFRADŹWIĘKÓW f <20Hz NA LUDZI

110 db lekkie zawroty głowy, mdłości, uczucie niepokoju, lekkie mrowienie skóry.

120 db dyskomfort słuchowy, wibracje w nosie, gardle i płucach.

130 db wibracje w obszarze percepcji wizualnej, lekki ból ucha środkowego, wibracje klatki piersiowej.

140 db ostry ból w uszach (po 3 minutach uszkodzenie słuchu), zaburzenia wzroku, mowy, torsje, zakłócenia rytmu oddechowego, niepokój, dezorientacja.

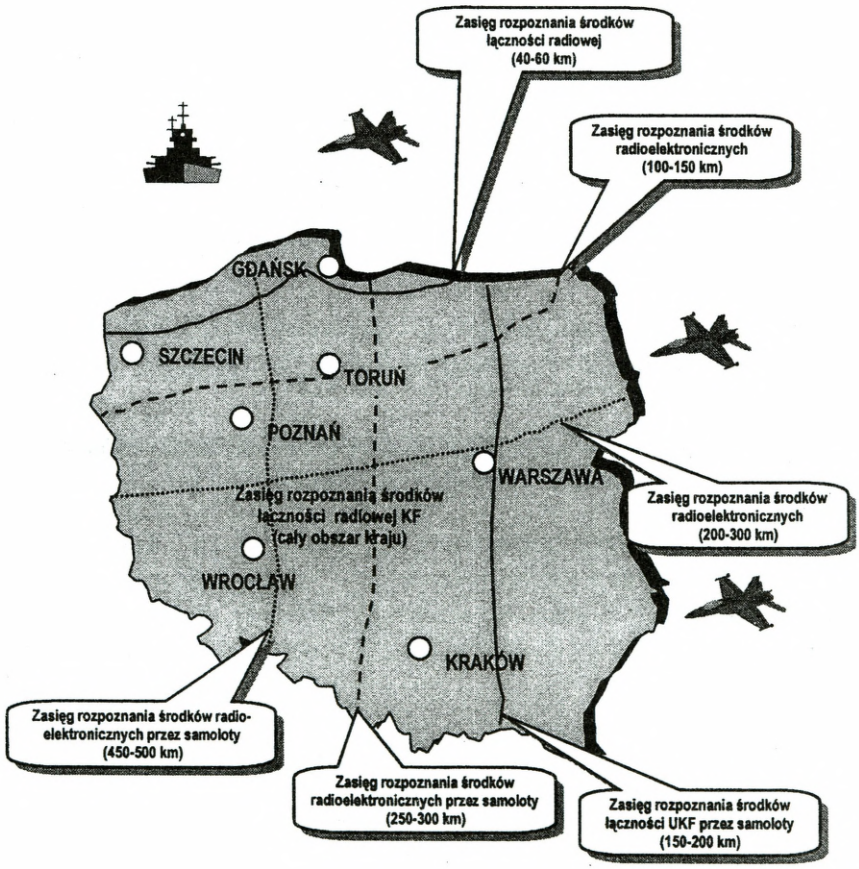
150 db pękanie nerwów słuchowych, rozerwanie struktur molekularnych niektórych tkanek, zaburzenia funkcji fizjologicznych, silne bóle głowy (zwierzęta umierają po 8 minutach).

169 db zniszczenie (tkanki) organu słuchu, pękanie elementów układu kostnego (śmierć zwierząt po upływie 1 minuty).

170 db śmierć w czasie t <2 sek.

Załącznik 16

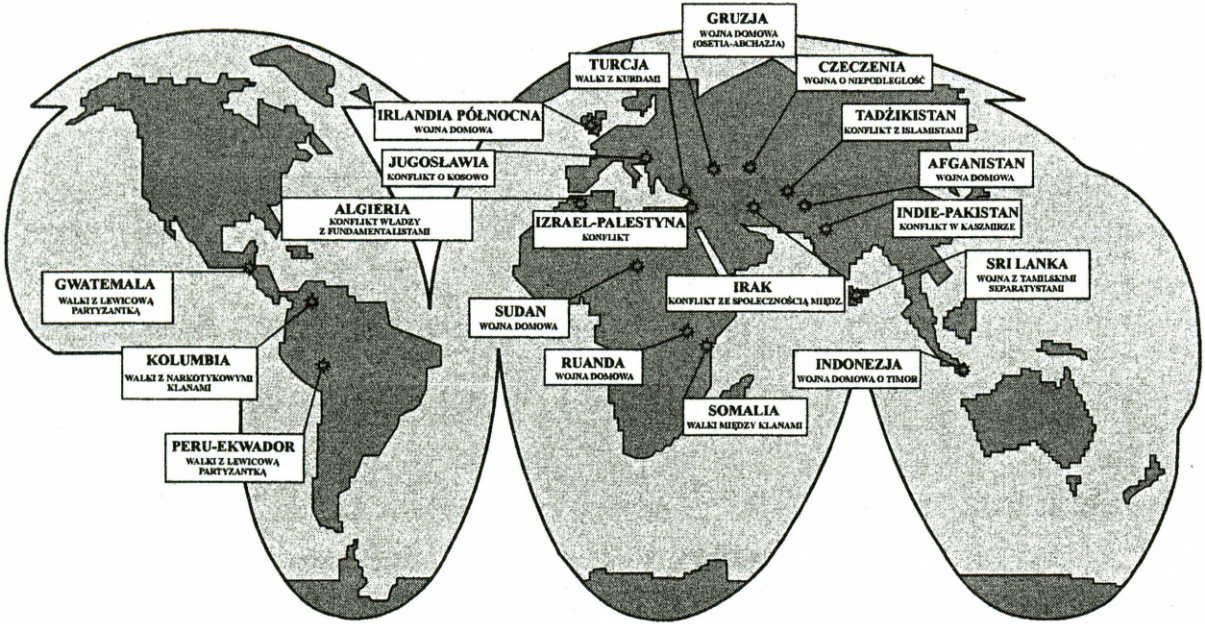
ZASIĘG ROZPOZNANIA RADIOELEKTRONICZNEGO Z KIERUNKU WSCHODNIEGO I PÓŁNOCNEGO

Źródło: H. Głuszek: *Zagrożenie Polski przez środki radioelektroniczne państw sąsiednich*, „Myśl Wojskowa" 4/98, s. 48, 49.

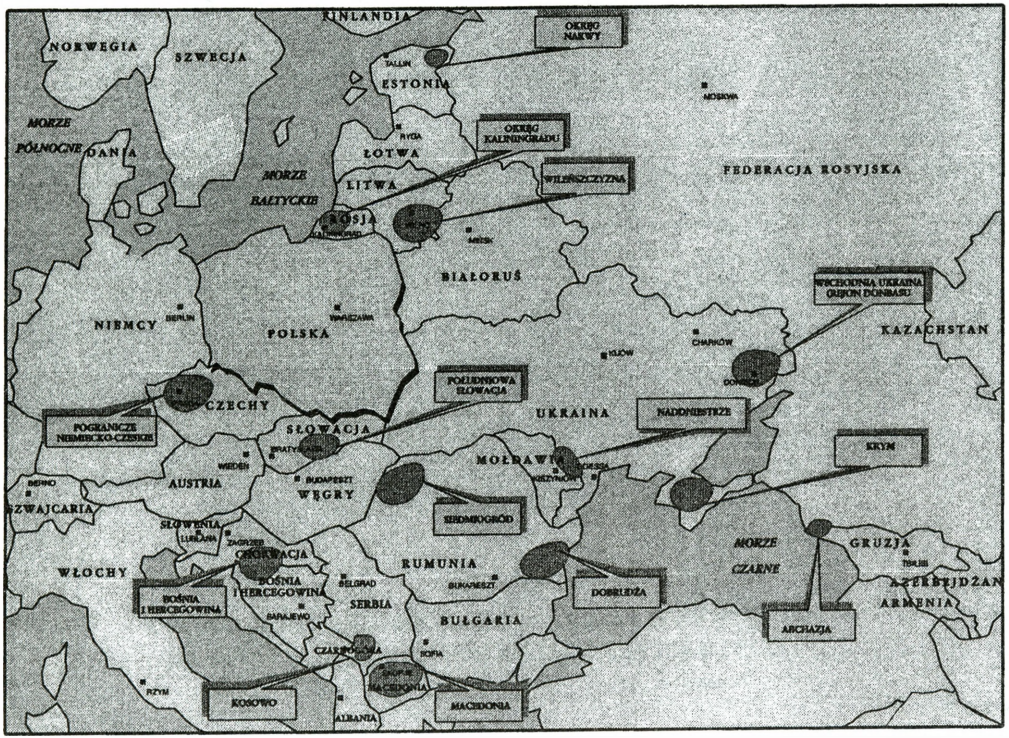
Załącznik 17

REJONY WOJEN I KONFLIKTÓW STANOWIĄCE ZAGROŻENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA NA ŚWIECIE

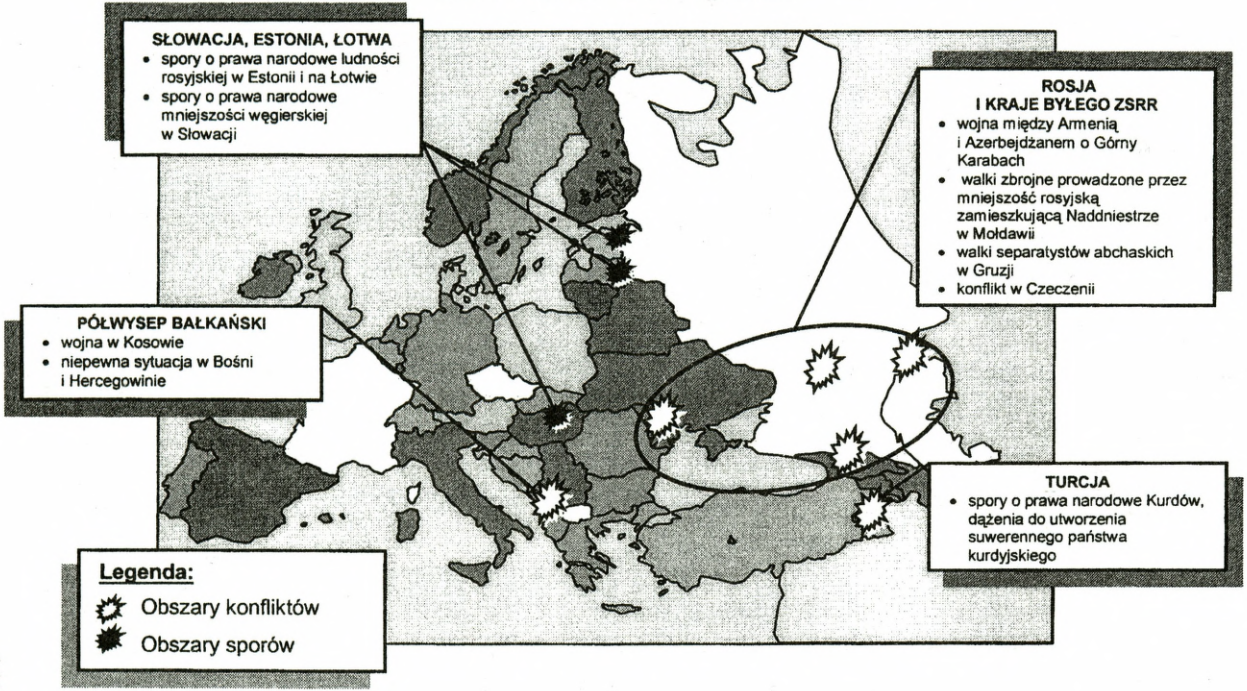
Załącznik 18

REJONY KONFLIKTÓW NARODOWOŚCIOWYCH, ETNICZNYCH I RELIGIJNYCH W EUROPIE

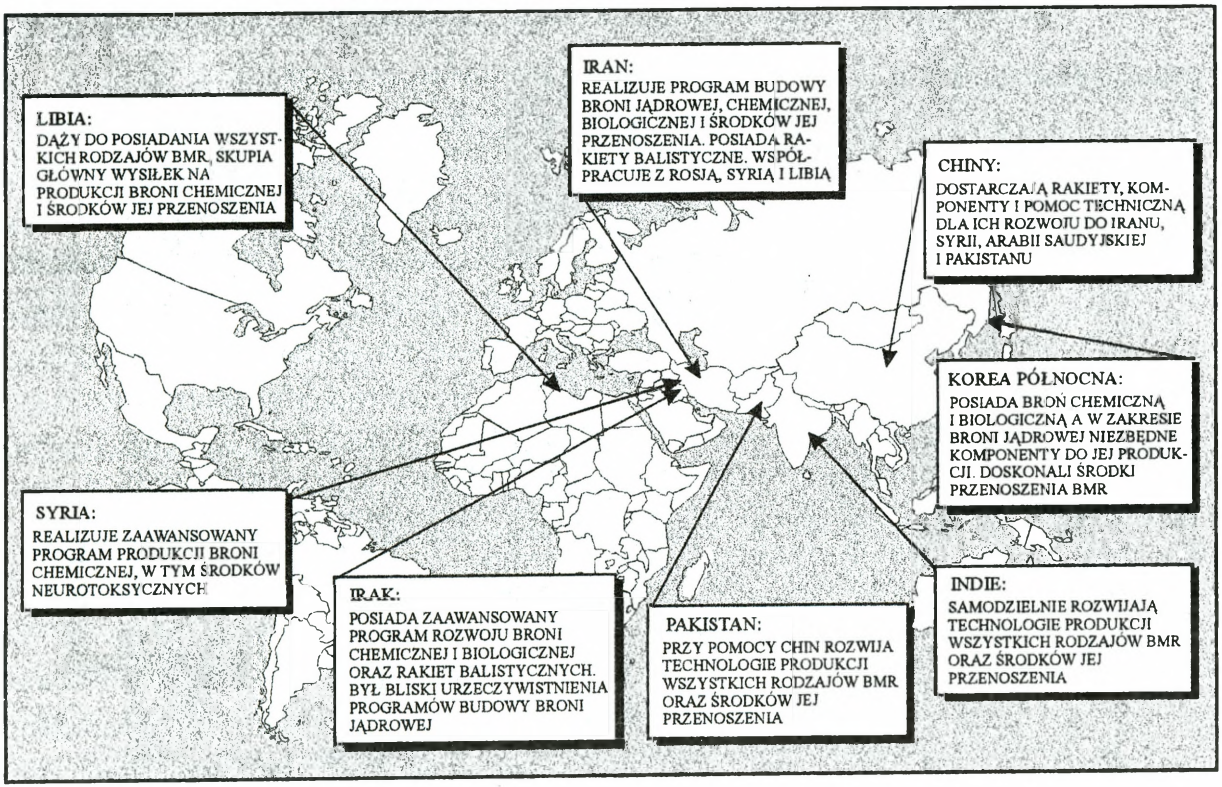
Załącznik 19

KONFLIKTY NARODOWOŚCIOWE, ETNICZNE I RELIGIJNE STWARZAJĄCE ZAGROŻENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI

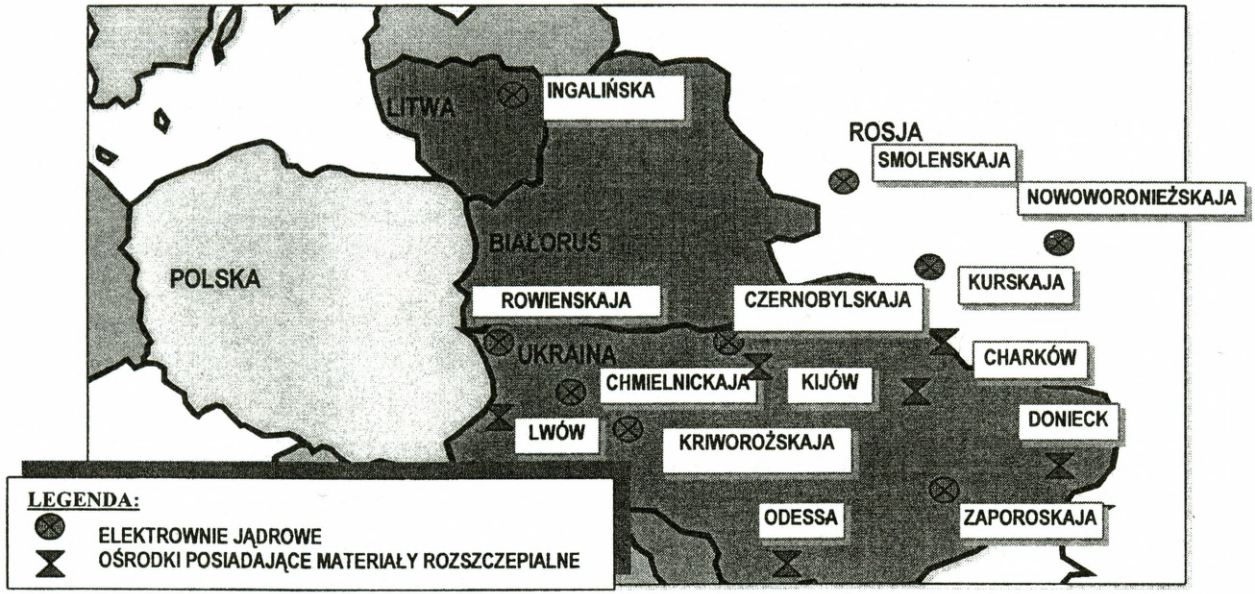
Załącznik 20

PROLIFERACJA BRONI MASOWEGO RAŻENIA

Załącznik 21

WYBRANE OBIEKTY ENERGETYKI JĄDROWEJ NA TERENIE ROSII, UKRAINY, BIAŁORUSI I LITWY

Źródło: *Encyklopedia geograficzna świata. Polska*, Kraków 1996, s. 143.
Report of ministery for environmental protection and nuclear safety of Ukraine "On the status of nuclear and radiation safety i Ukraine for 1997".

Załącznik 22

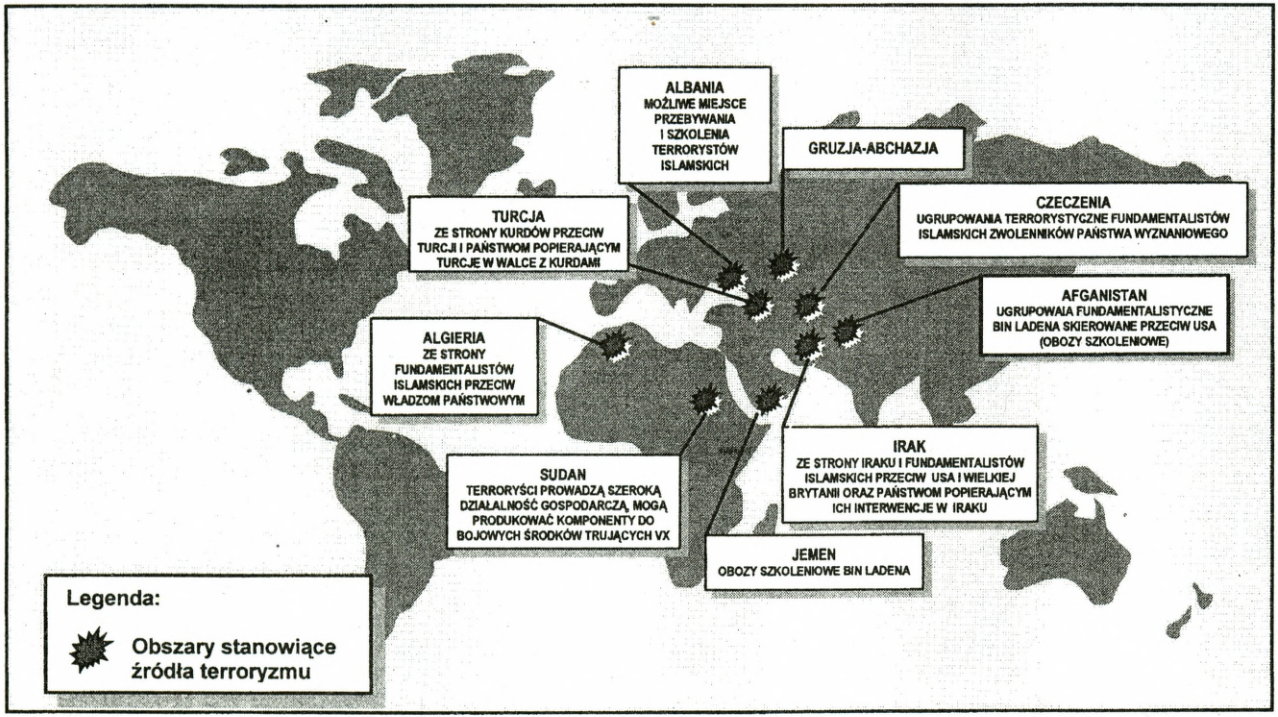
PRAWDOPODOBNE REJONY ZATOPIENIA AMUNICJI CHEMICZNEJ NA MORZU BAŁTYCKIM

Źródło: V. Baran, Z. Wróbel: *Bałtycki arsenał*, „Trybuna" 23 czerwca 1998 r.

Załącznik 23

REGIONY STANOWIĄCE ŹRÓDŁO ZAGROŻENIA TERRORYZMEM

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 532292
II
Akademii Obrony Narodowej